

Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji

Zborník príspevkov z konferencie
organizovanej pri príležitosti
Dní európskeho kultúrneho dedičstva
2024 / 15. ročník

www.bratislavskykraj.sk

V roku 2020 bola Bratislavskému samosprávnemu kraju a partnerom udelená Výročná cena časopisu *Pamiatky a múzeá* za rok 2019 v kategórii Akcia – podujatie – dlhodobé projekty, za cyklus desiatich odborných konferencií ku Dňom európskeho kultúrneho dedičstva.

Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji

Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja, ktorá sa konala v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2024 dňa 15. 10. 2024 v priestoroch kaštieľa v Čunove – Ekocentre.

Autorky a autori príhovorov a konferenčných príspevkov:

Mgr. Juraj Droba., MBA, MA predseda Bratislavského samosprávneho kraja

doc. Mgr. art. Svetlana Waradzinová, vedúca oddelenia kultúry, Bratislavský samosprávny kraj

Ing. arch. Pavol Ižvolt, PhD., MSc., generálny riaditeľ Pamiatkového úradu Slovenskej republiky

PhDr. Margaréta Musilová, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave

PhDr. Vladimír Turčan, Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum

doc. Ing. arch. Katarína Smatanová, PhD., Fakulta architektúry a dizajnu Slovenská technická univerzita v Bratislave

prof. Ing. arch. Pavel Gregor, PhD., Fakulta architektúry a dizajnu Slovenská technická univerzita v Bratislave

Mgr. art. Martin Varga, PhD., Fakulta architektúry a dizajnu Slovenská technická univerzita v Bratislave

Mgr. František Chupík, Ph.D., riaditeľ Územného odborného pracoviska Olomouc, Národný pamiatkový ústav, Česká republika

Mgr. Eva Falbová, Krajský pamiatkový úrad Bratislava

Ing. arch. Zdeňka Vydrová, hlavná architektka mesta Litomyšl, Česká republika

Ing. arch. Peter Moravčík, Slovenská komora architektov

Mgr. Natália Ferusová, Krajský pamiatkový úrad Bratislava

Mgr. Peter Horanský, Krajský pamiatkový úrad Bratislava

Ing. Milan Ondrovič, PhD., zástupca primátora, mesto Malacky

doc. Ing. arch. Andrea Urlandová, PhD., Fakulta architektúry a dizajnu Slovenská technická univerzita v Bratislave

Cornelius van der Westhuizen, Fakulta architektúry a dizajnu Slovenská technická univerzita v Bratislave

Lukáš Špilák, Palace Hotel Pezinok, s. r. o.

JUDr. Roman Mács, primátor mesta Pezinok

Mgr. Juraj Petrakovič, primátor mesta Modra

František Stano, Turizmus regiónu Bratislava, KOČR

Partnerské organizácie:

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave

Academia Istropolitana Nova, o. z.

Danubiana Meulenstein Art Museum

Ekocentrum Čunovo

Prípravný výbor konferencie:

doc. Mgr. art. Svetlana Waradzinová, Bratislavský samosprávny kraj

Mgr. Marcela Pandula Maxim, Bratislavský samosprávny kraj

Mgr. Andrej Lauro, Bratislavský samosprávny kraj

Ing. arch. Pavol Ižvolt, PhD., Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Ing. arch. Lýdia Kubeková, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky

Ing. arch. Ján Mackovič, Krajský pamiatkový úrad Bratislava

PhDr. Margaréta Musilová, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave

PhDr. Zuzana Zvarová, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave

Ing. Ernest Huska, Miestny úrad mestskej časti Bratislava-Staré Mesto

Mgr. Lucia Gembešová, Academia Istropolitana Nova, o. z.

Ing. Zuzana Svítková, Academia Istropolitana Nova, o. z.

Vydanie prvé
Bratislava 2025

Nové využite a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji

Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja, ktorá sa konala v rámci Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2024 v termíne 15. 10. 2024.

Vydavateľ:
Bratislavský samosprávny kraj

Editorky:
doc. Mgr. art. Svetlana Waradzinová, Mgr. Andrej Lauro, Mgr. Lucia Gembešová, Ing. Zuzana Svítková

Autorky a autori:
PhDr. Margaréta Musilová, PhDr. Vladimír Turčan, doc. Ing. arch. Katarína Smatanová, PhD., prof. Ing. arch. Pavel Gregor, PhD., Mgr. art. Martin Varga, PhD., Mgr. František Chupík, Ph.D., Ing. arch. Zdeňka Vydrová, Mgr. Eva Falbová, Ing. arch. Peter Moravčík, Mgr. Natália Ferusová, Mgr. Peter Horanský, Ing. Milan Ondrovič, PhD., doc. Ing. arch. Andrea Urlandová, PhD., Cornelius van der Westhuizen, Lukáš Špilák, JUDr. Roman Mács, Mgr. Juraj Petrakovič, František Stano

Jazyková korektúra:
Mgr. Miroslava Fabriciusová

Grafická úprava:
Marta Hegedúšová

Fotografia na obálke:
Ekocentrum Čunovo, interiér
Zdroj: archív BSK

ISBN: 978-80-99911-12-4

Obsah

Juraj Droba, Svetlana Waradzinová, Pavol Ižvolt Príhovory	8
Margaréta Musilová, Vladimír Turčan Návštevnícky potenciál významných archeologických nálezísk a možnosti prezentácie rímskej Gerulaty ako jedinej lokality Svetového dedičstva UNESCO na území kraja	16
Katarína Smatanová, Pavel Gregor, Martin Varga Prehľad hradov, zámkov a kaštieľov na území kraja – ich stav a vlastníctvo. Vybrané príklady obnovy a nového využitia historických objektov na Slovensku	34
František Chupík Obnova a nové využití vybraných památek v České republice	42
Eva Falbová Výzvy pre obnovu a ochranu pamiatok a pamiatkových území v kontexte rozvoja pamiatkového ruchu	50
František Chupík, Zdeňka Vydrová Současná architektura v historickém prostředí. Příběh města Litomyšle	58
Peter Moravčík Význam architektonických súťaží návrhov – aj pre kvalitnú obnovu kultúrnych pamiatok	65
Natália Ferusová, Peter Horanský Obnova kaštieľa a parku v Rusovciach ako lokality s potenciálom pre rozvoj daného územia	75

Svetlana Waradzinová

Nová vízia pre kaštiele Bratislavského samosprávneho kraja..... 88

Milan Ondrovič

**Plánovaná obnova historického objektu v majetku mesta
Malacky – kaštieľ a park v Malackách 93**

Andrea Urlandová, Cornelius van der Westhuizen

**Bývalá synagóga vo Svätom Jure – námety na adaptívne
využitie v prácach zahraničných študentov 108**

Roman Mács

Zámocký park v Pezinku..... 117

Lukáš Špilák

**Vedenie historického hotela v súlade s kultúrnym dedičstvom
a v spolupráci s mestom 121**

Juraj Petrakovič

**Kultivácia verejného priestoru v meste Modra ako prostredia
pre rozvoj cestovného ruchu a kvalitu života jeho obyvateľov 125**

František Stano

**TOP 10 v kraji – kľúčové historické objekty pre rozvoj
cestovného ruchu 135**

Profily autorov a autoriek príspevkov 142

Príhovor predsedu Bratislavského samosprávneho kraja

Vážení hostia, zástupcovia samosprávy, odborných organizácií, vzdelávacích inštitúcií, hostia z Českej republiky, ako aj všetci ostatní prítomní,

dovoľte mi privítať vás na už 15. ročníku konferencie, ktorú organizujeme pri príležitosti Dní európskeho kultúrneho dedičstva spoločne s občianskym združením Academia Istropolitana Nova.

Ťažiskovou témou väčšiny príspevkov v rámci tejto tohtoročnej konferencie je obnova objektov a kultúrnych pamiatok, ako aj hľadanie ciest a potenciálu ich ďalšieho využitia a rozvoja v kon-

texte kultúrneho a verejného života – aby sa tak stali centrami diania, produktivity, kreativity a nových možností.

Každá takáto obnova by mala smerovať práve k novému využitiu a tiež k snahe šíriť kultúrne hodnoty. Umenie vo svojej širokospektrálnosti nestačí len mapovať, ale je potrebné ho aj zachovávať, zveľaďovať a prezentovať v danom kontexte a miestach, kde žijeme, a to čo možno v najlepšom stave ako odkaz pre budúce generácie.

Téma obnovy a rekultivácie historických pamiatok a verejných priestorov sa BSK úzko dotýka a v tomto smere vyvíjame aj značné úsilie. Môžem spomenúť už zrekonštruované objekty (národné kultúrne pamiatky) – nedávno otvorenú synagógu v Senci, záhradu a kaštieľ v Modre, ktorý v súčasnosti slúži ako osvetové a digitalizačné centrum, zrekonštruované divadlá Aréna a Bratislavské bábkové divadlo a v neposlednom rade je to zrekonštruovaný kaštieľ v Čunove, v ktorom sa práve nachádzame a ktorý po rekonštrukcii plní funkciu Ekocentra.

Vízia BSK v rámci obnovy pamiatok nestráca na aktuálnosti, o čom svedčí aj jeden z dnešných príspevkov, ktorý bude venovaný prezentácii plánovaných obnov konkrétnych historických objektov, ktoré sú v správe a majetku BSK.

Tohtoročná konferencia nás podnecuje hľadať nové možnosti, funkcie a alternatívy prezentácie kultúry a stavia pred nás výzvu zachovávať,

prezentovať a rozvíjať kultúrne bohatstvo nášho kraja, ako aj spájať hodnoty minulosti so súčasnosťou a vytvárať tak multifunkčný a efektívny priestor pre plnohodnotné kultúrne podujatia a umelecké aktivity.

Na záver by som rád poďakoval partnerom tohto ročníka konferencie, ktorými sú: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave, Academia Istropolitana Nova, Múzeum moderného umenia Danubiana a Ekocentrum Čunovo.

Milí hostia, želám vám, aby táto konferencia priniesla veľa zaujímavých, podnetných a užitočných informácií, ako aj možnosť výmeny názorov i skúseností a získania nových kontaktov. Ďakujem za pozornosť.

Mgr. Juraj Droba, MBA, MA
predseda Bratislavského
samosprávneho kraja

Príhovor vedúcej Oddelenia kultúry Bratislavského samosprávneho kraja

Pekný deň vospolok.

Je mi potešením privítať vás všetkých na tejto konferencii – ide už o 15. ročník – so zaujímavou témou Nové využitie a rozvoj kultúrnych pamiatok v Bratislavskom kraji. Som obzvlášť nadšená, že vidím takú rôznorodú skupinu profesionálov, ktorá sa tu dnes zišla – nielen pamiatkari, ale aj ľudia z cestovného ruchu či z mestských a miestnych administratív.

Ako vedúca oddelenia kultúry mám povinnosť, ale istým spôsobom aj vášeň pre zachovanie bohatého kultúrneho dedičstva nášho regiónu a hľadanie inovatívnych spôsobov, ako ho zdieľať so svetom. Som rada, že toto si osvojilo aj vedenie župy, ktoré podporuje obnovu kultúrnych pamiatok a rozvoj kultúrneho turizmu. Kultúrne pamiatky sú viac než len tehly a malta; sú živými dôkazmi našej histórie, našich hodnôt a identity. Táto konferencia nám ponúka jedinečnú príležitosť preskúmať nové prístupy k zachovaniu a revitalizácii tohto neoceniteľného majetku. Budeme diskutovať o všetkom – od adaptívneho opätovného použitia po digitálne uchovávanie, od zapojenia komunity po trvalo udržateľný cestovný ruch, resp. kultúrny turizmus.

Zásadnú úlohu pri ochrane kultúrnych pamiatok zohrávajú pamiatkari a nadšenci. Ich vášeň a oddanosť často poháňajú ľudskú snahu chrániť a propagovať tento nevyčísľiteľný poklad.

Ale netreba opomínať ani nás, pracovníkov z lokálnych samospráv, ktorí sme s nimi na jednej lodi.

Iniciujeme spolu výskum a dokumentáciu výskumu histórie a významu kultúrnych pamiatok, zber údajov či pasportizáciu ich stavu. Sme aktívni v advokácii aj na úrovni štátu, zvyšujeme povedomie o pamiatkach medzi verejnosťou aj o dôležitosti ochrany kultúrneho dedičstva. Taktiež aktívne pôsobíme v rámci obhajovania politík, ktoré podporujú záchranu kultúrnych pamiatok. Svedectvom toho je aj 15. ročník tejto konferencie.

Obce a regionálne samosprávy nesú významnú zodpovednosť za spravovanie kultúrneho dedičstva svojich regiónov. Sme zodpovední za identifikáciu a inventarizáciu pamiatok, ale aj za vypracovanie komplexných plánov na ochranu a správu kultúrnych pamiatok. Takisto musíme zabezpečiť dodržiavanie predpisov týkajúcich sa ochrany kultúrneho

dedičstva a pravidelne vyčleňovať finančné prostriedky na obnovu a údržbu kultúrnych pamiatok.

Veľkú rolu hráme v zapojení komunity, a to organizovaním komunitných podujatí a aktivít na zaangažovanie miestnych obyvateľov do úsilia o zachovanie a zvyšovanie povedomia o význame ochrany.

Vedíme – niekedy úspešný, niekedy náročný dialóg s pamiatkovými úradmi. Spoločne sme zodpovední za kultúrne dedičstvo a radi by sme sa v niektorých prípadoch zásadnejšie podieľali na určovaní princípov a smerníc ochrany pamiatok. Cieľ je spoločný, len cesty bývajú občas klukaté.

Každopádne spoločne s pamiatkarmi a tretím sektorom spolupracujeme na komplexných stratégiách pri ochrane a propagácii kultúrneho dedičstva. Teší ma, že sa dnes oboznámime s príkladmi dobrej praxe z oblasti využitia pamiatok smerom ku kultúrnemu turizmu.

Kultúrny turizmus zohráva kľúčovú úlohu pri oživení zrekonštruovaných kultúrnych pamiatok, ich ďalšom využití a miestnej ekonomike, a to v rôznych smeroch:

1. Zvýšená viditeľnosť a povedomie prinášajú:
 - prilákanie návštevníkov: Kultúrne pamiatky, najmä keď sú obnovené, sa stávajú hlavnými atrakciami pre turistov aj miestnych obyvateľov;
 - publicitu a propagáciu;
 - zapojenie komunity: Podujatia a aktivity kultúrneho cestovného ruchu podporujú pocit spojenia medzi miestnymi obyvateľmi a ich dedičstvom a podporujú zapojenie komunity.
2. Ekonomické výhody:
 - tvorba príjmov: Návštevníci kultúrnych pamiatok prispievajú k rozvoju miestnej ekonomiky výdavkami na ubytovanie, stravu, dopravu či suveníry;
 - tvorba pracovných miest: Odvetvie cestovného ruchu spojené s kultúrnymi pamiatkami vytvára pracovné miesta v rôznych odvetviach, ako sú pohostinstvo, maloobchod a kultúrne služby;
 - ekonomická diverzifikácia: Kultúrny cestovný ruch pomáha diverzifikovať miestne ekonomiky a znížiť závislosť od jedného odvetvia.
3. Vzdelávacia a kultúrna hodnota:
 - zachovanie histórie: Kultúrne pamiatky slúžia ako živé svedectvo o histórii a kultúre a poskytujú cenné možnosti vzdelávania;

- kultúrna výmena: Kultúrny turizmus uľahčuje kultúrnu výmenu a porozumenie medzi návštevníkmi a miestnymi obyvateľmi;
 - komunitná identita: Zachované kultúrne pamiatky prispievajú k silnému pocitu komunitnej identity a spolupatričnosti.
4. Trvalo udržateľný rozvoj:
- dlhodobé výhody: Kultúrny cestovný ruch môže poskytnúť dlhodobé ekonomické výhody bez ohrozenia životného prostredia alebo kultúrneho dedičstva;
 - komunitný cestovný ruch: Zapojenie miestnych komunít do iniciatív kultúrneho cestovného ruchu môže podporiť trvalo udržateľný rozvoj a spravodlivé výhody;
 - úsilie o ochranu: Príjmy z kultúrneho turizmu možno použiť na podporu ďalšieho úsilia o zachovanie kultúrnych pamiatok.
5. Revitalizácia mestských častí:
- prilákanie investícií: Dobre zachované kultúrne pamiatky môžu prilákať investície do projektov revitalizácie miest;
 - zlepšená kvalita života: Kultúrny turizmus môže prispieť k zlepšeniu kvality života miestnych obyvateľov vytváraním živých a atraktívnych verejných priestorov.

Na záver možno konštatovať, že kultúrny turizmus je silným nástrojom na oživenie zrekonštruovaných kultúrnych pamiatok, podporu ich ďalšieho využitia a stimuly ekonomického rozvoja v miestnych komunitách. Efektívnym využívaním potenciálu kultúrneho turizmu môžu regióny vytvárať udržateľné a prosperujúce destinácie, ktoré oslavujú svoje bohaté kultúrne dedičstvo. A o to sa snažíme aj u nás, v Bratislavskom samosprávnom kraji.

Nezabúdajme však – a to ja, človek od kultúry, musím povedať, že zachrana kultúrnych pamiatok je aj o zábave a vášni! Ide o objavovanie skrytých príbehov, objavovanie nových priestorov a prežívanie mágie minulosti nášho regiónu. Ponorme sa teda s nadšením a kreativitou do diskusií a spoločne formujme budúcnosť kultúrneho dedičstva v Bratislavskom kraji.

doc. Mgr. art. Svetlana Waradzinová
vedúca
Oddelenia kultúry BSK

Príhovor generálneho riaditeľa Pamiatkového úradu SR

Vážení hostia, milí kolegovia,

Čoraz častejšie sa stretávame s pojmami ako klimatické zmeny, zelená ekonomika, energetická hospodárnosť a podobne. Tieto nové pojmy súvisia aj s naším prostredím a stavebným fondom. Pre architektov, ale už aj pre študentov architektúry je zrejmá skutočnosť, že v budúcnosti bude čím ďalej menej a menej príležitostí pre novú výstavbu. Pretože nie je ekologické zaberať novú ornú pôdu, mali by sme sa sústrediť na rekonštrukcie existujúcich budov a sídiel. Zmyslom pamiatkarskej disciplíny je odovzdať kultúrne dedičstvo, ktoré sme zdedili od starších generácií, a odovzdať ho s čo najmenšou ujmovou pamiatkových hodnôt budúcim generáciám. Tento cieľ však nemusí byť v rozpore so snahou o zlepšovanie stavu a dlhodobú udržateľnosť historickej architektúry.

Keď sa bližšie pozrieme na pojem „konverzia“, ktorý sa najčastejšie vzťahuje na industriálnu architektúru, ak vezmeme definíciu zo slovníka, svojím významom znamená vo všeobecnej rovine „zmenu“ alebo aj „zmenu pohľadu“. V tomto širšom zmysle sa aj my musíme začať pozeráť na pamiatky trochu inak. Budúcnosť pamiatok už nespočíva len v tom, že pre spoločnosť predstavujú záťaž, ale môžu sa stať aj hybným motorom domácej ekonomiky – môžu to byť zelené centrá, rôzne kultúrne „huby“ a podobne. Musíme však nájsť vhodnú mieru zásahu, ktorý je z hľadiska zachovania architektúry a pamiatkových hodnôt pre nás pamiatkarov a vôbec pre našu disciplínu prípustný a zároveň prinesie oživenie a udržateľnosť a pamiatky sa stanú atraktívnymi pre spoločnosť. Tak sa to stalo pri pamiatkovej obnove objektu Čunovského kaštieľa, kde sa nachádzame.

Kaštieľ si pamätám v stave pred jeho obnovou. Vidíme, že sa stal nádherným miestom pre cyklistov i pre širšiu verejnosť. Aj počas dnešnej konferencie by sme sa mali pozeráť a skúmať, kde sú hranice, pri ktorých je historická architektúra dôstojne zachovaná a prezentovaná a zároveň, aké sú konkrétne možnosti a inšpirácie pri jej konverzii. Pozorne sledujem facebookovú stránku BSK, ale aj stránky iných samosprávnych krajov a môžem povedať, že čoraz viac správ o obnovených pamiatkach prichádza zo samospráv. Pamätám si, že ešte pred niekoľkými rokmi sme samosprávu, na rozdiel od Českej republiky, nepovažovali za tak výrazného hráča v tejto oblasti, skôr to bol štát, cirkev, súkromný sektor alebo neziskové organizácie. Samospráva v súčasnosti prebrala úlohu

postarať sa o svoje pamiatky a zhostila sa jej veľmi dobre. Pamiatky obnovuje príkladne a dôsledne. Dbá na prípravu projektov, a to nielen z hľadiska ich využitia, ale aj z hľadiska realizácie potrebných výskumov. A pamiatkové obnovy dopadajú vo výsledku veľmi dobre. Klobúk dole pred samosprávou a myslím si, že samospráva už predbehla aj štát ako vlastníka a správcu kultúrneho dedičstva. Som rád, že sme tu zástupcovia z rôznych inštitúcií a z rôznych oblastí. Pre nás, pamiatkarov, je to zároveň výzva – v našom nazeraní na pamiatky by sme mali čo najviac spolupracovať a rozvíjať medziodborový dialóg, aby sa pamiatky stali centrom spoločenského života a záujmu celej spoločnosti. Teším sa dnes na úspešnú konferenciu.

Ing. arch. Pavol Ižvolt, PhD., MSc.

generálny riaditeľ
Pamiatkového úradu SR

Návštevnícky potenciál významných archeologických nálezísk a možnosti prezentácie rímskej Gerulaty ako jedinej lokality Svetového dedičstva UNESCO na území kraja

Margaréta Musilová, Vladimír Turčan

Na vyhodnotenie návštevníckeho potenciálu v Bratislavskom kraji je dobré si uvedomiť, aké pamiatky má Bratislava na európskej, prípadne svetovej úrovni a ako tieto archeologické pamiatky dokážeme prezentovať svetu. Kde sú rezervy, kde sa vieme inšpirovať.

Bratislavský hrad a keltské oppidum

Pred desiatimi rokmi boli ukončené výskumy na Bratislavskom hrade, ktoré priniesli unikátne objavy keltsko-rímskych architektúr: sedem stavieb, ktoré boli postavené rímskymi staviteľmi, rímskymi stavebnými technikami vyspelého an-

tického sveta v 1. storočí pred n. l.

V rokoch 2008 a 2009, keď došlo k prvým objavom, nikto zo slovenských archeológov si netrúfol predpokladať, že by mohlo ísť o rímske stavby z obdobia spred nášho letopočtu. Až početné návštevy zahraničných kolegov a vedecké analýzy priniesli výsledky, ktoré zmenili pohľad na históriu nielen nášho kraja, ale celej Európy.¹

Bratislavské oppidum sa zaraďuje medzi významné keltské aglomerácie mestského charakteru Európy. Celkove ich poznáme okolo 170. Vďaka medzinárodným projektom s Francúzmi, Maďarmi, Nemcami, Rakúšanmi, Slovinca-

1 MUSILOVÁ, Margaréta. BratislavaerBurg – ArxBoiorum – im Lichte der neuestenarchäologischenFunde. ArchäologischeForschung – Winterreiterhalle. In ANODOS, *Studies of the Ancient World 10/2010*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Filozofická fakulta, 2011, s. 187 – 206; MUSILOVÁ, Margaréta – LESÁK, Branislav – RESUTÍK, Branislav. Prienik rímskej kultúry do neskorolátenského prostredia. Najnovšie výskumy na Bratislavskom hrade. In ŠEDIVÝ, Juraj – ŠTEFANOVIČOVÁ, Tatiana, eds. *Dejiny Bratislavy I. Brezalauspurc na križovatke kultúr: od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia*. Bratislava: Slovart, 2012, s. 197 – 205; LESÁK, Branislav – MUSILOVÁ, Margaréta – RESUTÍK, Branislav. Bratislava Castle – The First Roman Monumental Architecture from the 1st century BC. In JÍLEK, Sonja – MUSILOVÁ, Margaréta – RAJTÁR, Ján, eds. *Frontiers of the Roman empire*. Bratislava: MÚOP, 2013, s. 48 – 69; DE FRANCESCHINI, Marina – LESÁK, Branislav – MUSILOVÁ, Margaréta. Un pavement en opus signinum sur l'oppidum de Bratislava, témoin des rapports entre la moyenne vallée du Danube et l'Italie au 1er siècle avant notre ère [An opus signinum pavement in the Celtic oppidum of Bratislava: a unique testimony of the links between the Middle Danube valley and Roman Italy in the 1st c. BC]. In GUICHARD, Vincent – VAGINAY, Michel, eds. *Les modèles italiens dans l'architecture des Ile et Ier siècles avant notre ère en Gaule et dans les régions voisines*. Actes du colloque de Toulouse, 2-4 octobre 2013. Collection Bibracte, č. 30. Glux-en-Glenne: Bibracte, 2019, s. 501 – 511.

mi, Talianmi a našimi najbližšími susedmi z Českej republiky sa nálezy z bratislavskej akropoly dostávajú do rebríčka vyhľadávaných lokalít v strednej Európe.² Informáciu o nich sme distribuovali prostredníctvom výstav³ v archeologických múzeách v talianskej Perugii, Ríme, vo Frankfurte nad Mohanom, Berlíne a vo Viedni.⁴

Stála výstava s názvom *Kelti z Bratislavy* (2016) sa nachádza v suterénnych priestoroch Bratislavského hradu.⁵ Po prvýkrát sú tu odprezentované najvýznamnejšie keltské nálezy z Bratislavy aj z Devína. Originály pokladov keltských mincí, dôkazy rozvinutého hrnčiarstva a kovolejárstva, ako aj významné nálezy rímskych architektúr z výskumu Bratislavského hradu svedčia nielen o vyspelosti laténskej kultúry na území Brati-

Plagát k výstave BIATEC. NONNOS vo Frankfurte n./Mohanom v roku 2019

- 2 Interreg Projekt Danube Limes Brand <http://danubelimesbrand.org/> (2012-2014); Living Danube Limes projekt [17](https://www.interreg-danube.eu/approved-projects/living-danube-limes(2020-2022); BIBA - Bibracte-Bratislava (2016-2017); DAVID, Wolfgang. Römische Architektur « vor den Römern » im keltischen Oppidum in Bratislava/Preßburg. In <i>Donaulimes. Die Römische Grenze von Eining bis Passau. Bayerische Archäologie</i>, Heft 3, 2019, s. 46 – 51; DAVID, Wolfgang. Sonderausstellung BIATEC, NONNOS. Kelten an der mittleren Donau im Archäologischen Museum Frankfurt. In <i>HessenArchäologie 2019. Jahrbuch für Archäologie und Paläontologie in Hessen</i>. Ed. Udo Recker, Wbg.Theiss, 2019, s. 226 – 230.
3 <i>Celti di Bratislava/Kelti z Bratislavy</i> v Museo archeologico nazionale dell'Umbria, Perugia (2016); <i>I Confini dell' Impero Romano - Il Limes Danubiano - Da Traiano a Marco Aurelio/Hranice Rímskej ríše - Dunajský limes. Od Trajána po Marca Aurélia</i>. Museo Mercati di Traiano, Museo dei Fori Imperiali (2018); <i>BIATEC, NONNOS. Kelten an der mittleren Donau. Archäologische Neuentdeckungen in der slowakischen Hauptstadt Bratislava/BIATEC. NONNOS. Kelti na strednom Dunaji. Nové archeologické objavy v hlavnom meste Slovenska v Bratislave</i> v Archäologisches Museum Frankfurt (2019); <i>Grenzen des Römischen Reiches-Der Donaulimes/Hranice Rímskej ríše. Dunajský Limes</i> v Slovenskom inštitúte v Berlíne (2019) a Slovenskom inštitúte vo Viedni (2021); stála expozícia <i>Kelti z Bratislavy</i> v SNM – Historickom múzeu (2016 – trvá dodnes).
4 MUSILOVÁ, Margaréta – KUCHARÍK, Juraj. Výstava BIATEC, NONNOS. Kelti na strednom Dunaji vo Frankfurte nad Mohanom. Nové archeologické objavy v Bratislave, hlavnom meste Slovenska. In <i>Pamiatky a múzeá 2/19</i>, s. 62 – 64; KREKOVIC, Eduard – MUSILOVÁ, Margaréta – PINČIKOVÁ, Lubica – RAJTAR, Ján – SCHMIDTOVÁ, Jaroslava – TUHÁRSKA, Anna. Romani sul Danubio, ora L' Obiettivo e L' UNESCO. In <i>Archeologia Viva</i>, Ed. Giunti, Nr. 194 – Marzo/Aprile 2019, s. 12 – 23; MUSILOVÁ, Margaréta. Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes – Od Trajána po Marka Aurélia. In <i>Pamiatky a múzeá</i>, 4/2018, s. 60 – 63; BARTA, Peter – MUSILOVÁ, Margaréta. <i>Katalóg výstavy Kelti z Bratislava</i>. Slovenská verzia. Bratislava: SNM – Historické múzeum, 2016.
5 Po výstave v Perugii bola inštalovaná výstava v SNM – Historickom múzeu na Bratislavskom hrade. GONDOVÁ, Anna – BELLÁKOVÁ, Eva. <i>Kelti z Bratislavy. Architektúra a realizácia výstavy</i>. In <i>ARCH</i>, 5/2017, s. 52 – 55.

</div>
<div data-bbox=)

Mobilná aplikácia *Po stopách Keltov*

slavského kraja, ale aj o kontaktoch s antickým, predovšetkým rímskym svetom a romanizácií keltského obyvateľstva. Nesmieme zabudnúť, že Devín bol súčasťou opevnenia „Bratislavskej brány“, strážil Dunaj a jeho brody od západu. Bratislava (keltské oppidum) ležala na významnej križovatke dávnych obchodných komunikácií od severu na juh a od západu na východ. Jantárová cesta viedla od Baltického mora na juh k Jadranskému moru, k prístavu v Aquileii. Podunajská cesta zase spájala územia popri toku Dunaja až po jeho ústie v Čiernom mori. Význam bratislavského oppida, ako centrálneho prekladiska tovaru na tejto obchodnej križovatke, ešte zďaleka nebol docenený.⁶ Pred dvomi rokmi OZ Priatelia Bratislavy⁷ vyvinulo mobilnú aplikáciu

Po stopách Keltov na sprostredkovanie informácie o keltských pamiatkach v Bratislave. Cieľom bolo vytvoriť digitálny chodník po Bratislave s piatimi stanovišťami v rámci keltského oppida v slovenskej a anglickej mutácii. Každá verzia taktiež umožňuje získať informácie v skrátenej verzii turistovi a v obsiahnejšej verzii domácomu záujemcovi, a to vo verziách pre androidy aj iPhony.⁸

Vytvorenie samotnej mobilnej aplikácie je unikátnou aktivitou na území Bratislavy. Po prvýkrát majú možnosť nielen študenti a žiaci, ale aj široká verejnosť a turisti objaviť miesta v teréne na území Bratislavy, ktoré sú spojené s našou najstaršou minulosťou. Informácia o samotnej lokalite-stanovišti sa zobrazí v aplikácii iba bezprostredne na mieste, čiže „núti“

6 MUSILOVÁ, Margaréta. Bratislava und Devín. Keltisch-römische Kontakte im 1. Jh. v. Chr. In KAISER, Anna – PLOYER, René – WOLLER, Raffaela, eds. *Leben am Donaulimes. Archäologie in Deutschland*, 27/2023, Sonderheft, s. 68 – 75.

7 MUSILOVÁ, Margaréta. Po stopách Keltov v Bratislave – mobilná aplikácia. In *Pamiatky a múzeá*, 2/2023, s. 69 – 70.

8 <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.VISION.PoStopachKeltov>; <https://apps.apple.com/sk/app/po-stop%C3%A1ch-keltov/id6474884544>.

záujemcu o informácie opustiť pohodlie domova, kancelárie či školy a pustiť sa do spoznávania chôdzou. Podporuje sa tým vlastne aj fyzická aktivita, čo je v dnešnej počítačovej dobe dôležité hlavne pre mladú generáciu a ľudí so sedavým zamestnaním. Dôležité je tiež, že medzi širokú laickú aj odbornú verejnosť sa tak dostali informácie textového, ale hlavne aj obrazového charakteru. Nie každý má možnosť chodiť do knižníc a študovať často nedostupné informácie ukryté v archívoch inštitúcií. Tým, že sú informácie o mobilnej aplikácii zverejnené aj na webe a sociálnych sieťach, sú distribuované a dostupné medzinárodne, vlastne celosvetovo.⁹ Realizácia mobilnej aplikácie nás presvedčila, že je nevyhnuté pracovať na digitalizácii kultúrneho dedičstva vytváraním 3D modelov, ktoré môžu sprístupniť aj podzemné a veľmi často nedostupné a neviditeľné archeologické nálezy pre verejnosť. Príkladom môžu byť nálezy keltského opevnenia na Kapitulskej ulici č. 17¹⁰ – tzv. klieštovitá brána a zvyšky priekopy¹¹ objavené za zastolom klarišiek a na Ventúrskej ulici č. 7. Tieto nálezy nie je možné vidieť, ale pomocou aplikácie sa dajú tieto miesta nálezu lokalizovať a vizualizovať. Ďalším príkladom môže

Ocenenie Biela kocka Rady galérií Slovenska za Expozícia BIATEC. Keltská mincovňa v Bratislave

byť objav a prezentácia keltskej mincovne na Panskej ulici 19, sídlo Galérie mesta Bratislavy – dnes interaktívna moderná expozícia, ktorá získala aj Cenu Biela kocka za odborný projekt v roku 2023. Vďaka podpore z Fondu na pod-

9 <https://www.postopachkeltoiv.sk/>

10 VALLAŠEK, Adrián. Poznámka k najstaršej kamennej architektúre v Bratislave. In *Pamiatky a príroda*, 2/1973, s. 13.

11 LESÁK, Branislav. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu PR Bratislava – Farská ulica, parcela č. 363: výskumná správa*. Bratislava: MÚOP, 2008; LESÁK, Branislav. Archeologický výskum – súčasť pamiatkovej obnovy objektov vo vlastníctve hlavného mesta SR Bratislavy a jeho mestských častí. Projekty pamiatkovej obnovy. In ŠTASSEL, Ivo, ed. *Mestský ústav ochrany pamiatok. Zborník k 50. výročiu vzniku*. Bratislava: MÚOP, 2018, s. 143; LESÁK, Branislav. Predstihové archeologické výskumy na Ventúrskej ulici v Bratislave. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001, 2002*, s. 111 – 118.

Označenie Antickej Gerulaty v Rusovciach
Foto: M. Musilová

poru umenia (FPU) a Horizont projektu ARCH sa podarilo v roku 2022 zrealizovať kvalitnú expozíciu na vysokej úrovni.¹²

Gerulata a UNESCO

Roku 2021, zápisom rímskeho vojenského tábora Gerulata v Rusovciach do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva, získalo mesto Bratislava a Bratislavský kraj po 20 rokoch¹³ úsilia svoju prvú UNESCO pamiatku.¹⁴ To neznamená, že sme boli zapísaní do nejakého abstraktného zoznamu, ale boli sme zaradení medzi svetové kultúrne dedičstvo! Ako vo svojom príhovore pri odovzdávaní

dekrétu pripomenul bývalý riaditeľ Podunajského múzea v Komárne József Csütörtöky: „...*línia Hraníc Rímskej ríše zapísaná v UNESCO dnes začína Antoninovým valom na Britských ostrovoch a končí práve v lži na Slovensku. Toto prepojenie je potrebné vnímať nielen ako mimoriadnu príležitosť na rozvoj medzinárodnej odbornej spolupráce či kultúrneho turizmu, ale najmä ako záväzok udržiavať naše pamiatky v stave zodpovedajúcom európskym štandardom 21. storočia a dokázať ich prezentovať spôsobom prístupným čo najširšiemu spektru návštevníkov*“¹⁵ Zo zápisu medzi svetové kultúrne dedičstvo nám vyplývajú aj povin-

12 MUSILOVÁ, Margaréta. BIATEC. Keltská mincovňa v Bratislave. In *Múzeum*, SNM, 1/2023, s. 62 – 64.

13 Roku 2002 bol Slovenskou komisiou pre UNESCO zostavený zoznam čakaťelov na zápis do UNESCO, tzv. *tentative list*, ktorý zahŕňal aj Rusovce a lžu v spoločnej nominácii Prírodná a kultúrna krajina Podunajska, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1739/>.

14 Na svojom 44. zasadnutí vo Fouzhou v Číne 30. 7. 2021 Výbor svetového dedičstva rozhodol o zápise lokality Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes, západná časť, zahŕňajúcu rímske pamiatky v Nemecku, Rakúsku a Slovensku, do prestížneho Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

15 <https://www.pamiatky.sk/aktuality/detail/slavnostne-odovzdavanie-certifikatov-unesco>, http://inba.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=600185&id=4930

Informačná tabuľa pred vstupom do Múzea antiky Gerulata. Označenie UNESCO nie je viditeľné.
Foto: M. Musilová

Archeologický park Carnuntum. Tabuľa s označením UNESCO Svetové dedičstvo Dunajský Limes
Foto: M. Musilová

Archeologický park Carnuntum v Petronell-Carnuntum so zástavami s logom UNESCO
Foto: M. Musilová

nosti a zodpovednosť, s akou sa máme o takéto dedičstvo starať. Označenie, ktoré máme v Rusovciach, je veľmi nenápadné a neadekvátne významu tejto lokality. Logo Svetového dedičstva je nevýrazné a nenápadne umiestnené. Ako keby sme sa báli svetu ukázať, čo u nás máme. Aj nová tabuľa pri vchode do Múzea antiky

Gerulata tomu nasvedčuje. Text o zaradení do UNESCO zoznamu je vpísaný síce do výrazovo modernej tabule, spĺňajúcej určitú estetiku, ale akoby sme sa za ten zápis do UNESCO hanbili. Oproti tomu v susednom Rakúsku, v Archeologickom parku Carnuntum, na vás tabuľa s logom Svetového dedičstva priamo zo steny kričí.

Vlajka Svetového dedičstva UNESCO v Iži
Foto: J. Csütörtöky

Nápis aj vlajky na stožiaroch hrdó oznamujú svetu, že Rakúsko má takúto významnú pamiatku a nielen to, dokonca aj Iža, naša druhá rímska lokalita na zozname UNESCO dokázala vďaka iniciatíve už spomenutého J. Csütörtökyho vztýčiť vlajku so symbolom UNESCO na lokalite Iža. Pamiatkový úrad SR v spolupráci s mestskou časťou Bratislava-Rusovce, Múzeom mesta Bratislavy – Antická Gerulata a Archeologickým ústavom SAV nainštalovali v roku 2021 na námestí v Rusovciach výstavu Svetové dedičstvo UNESCO – Dunajský Limes na Slovensku. Žiaľ, zostalo len pri tejto výstave, ktorá tam už dnes nie je.¹⁶ V Rakúsku a v Nemecku, v štátoch, ktoré boli zapísané v rovnakom čase spoločným zápisom, nemajú strach pýšiť sa logom Svetového dedičstva. My čakáme už tri roky na nové

jednotné označenie. Existujú vraj aj obavy z náhleho nárastu počtu turistov v Rusovciach, pričom v územnom pláne zóny od roku 2013 existujú návrhy na parkoviská v severnej časti pri vstupe do Rusoviec od Petržalky.¹⁷ Lenže miesto parkovísk sa skôr uvažuje nad novou výstavbou rodinných domov. Rakúsky Archeologický park Carnuntum sa dokázal v priebehu 15 rokov vyšplhať na jedno z najnavštevovanejších turistických destinácií v krajine. Roku 2011 zorganizovali Krajiniskú výstavu za plnej finančnej podpory dolnorakúskej vlády a postupne vybudovali zázemie a parkoviská. Dôležitá je spolupráca so zahraničnými partnermi, vzájomná komunikácia a výmena skúseností. Roku 2010 sme vydali publikáciu *Rímske pamiatky na strednom Dunaji od Vindobony po Aquin-*

¹⁶ <https://www.pamiatky.sk/aktuality/detail/vystava-svetove-dedicstvo-unesco-dunajsky-limes>

¹⁷ Územný plán zóny Pamiatková zóna Rusovce, textová časť, apríl 2016, s. 118 – 119. https://www.bratislava-rusovce.sk/media/files/BIG/UPN-Z_PZ_RUSOVCE_SMERNA_CAST.pdf.

cum.¹⁸ Nápad vydať takúto knihu vzišiel už v roku 1994 a predstavili sme ho aj na Generálnej konferencii (GK) UNESCO v Paríži o rok neskôr. Generálna konferencia prijala návrh rezolúcie na podporu projektu itinerára *Rímske pamiatky na Dunaji*. Kniha bola určená širokej verejnosti za účelom šírenia kultúrneho turizmu po stopách nášho rímskeho dedičstva a podpory zápisu do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Zapojili sme 25 archeológov zo susedných krajín – Rakúska, Česka a Maďarska, nechali vypracovať v tom čase ešte málo aplikované vizualizácie lokalít a využili sme všetky dostupné informácie a možnosti, ako navigovať turistov a záujemcov na jednotlivé miesta. Distribuovali sme ju do Čiech, Maďarska aj Rakúska, kde sa dodnes teší záujmu čitateľov. Radi by sme ju vydali v aktualizovanej reedícii, ale zatiaľ sa nám nepodarilo získať financie. Okrem Gerulaty v Rusovciach a Devína sme v knihe upozornili na *villu rusticu* v Dúbravke, vojenskú stanicu v Stupave a rímsky mílnik v Podunajských Biskupiciach. Dúbravka a Stupava sa za ostatných 15 rokov nedočkali žiadnej nápravy, žiadneho využitia zo strany BSK ani mestskej časti Dúbravka alebo obci Stupava. Ideálne by bolo organizovať aspoň v Deň pamiatok a múzeí alebo počas Medzinárodných dní archeológie kyvadlovú dopravu, ktorá by ľudí vozila

na tieto lokality a oboznámili by sme obyvateľstvo aspoň takouto formou so vzácnym dedičstvom, ktoré je tu ukryté pod zemou. V Podunajských Biskupiciach už mestská časť robí podobné podujatie, ako sme začali roku 2014 v Rusovciach,¹⁹ teda organizujú kyvadlovú dopravu k archeologickému nálezisku slovansko-avarského pohrebiska. Názov Archeobus som prvýkrát videla v Ríme roku 2004. Tento nápad som preniesla na Slovensko a použili sme ho počas *Limes Day* v roku 2014 a odvtedy archeobusy využívame každý rok počas rovnomenného podujatia. Roku 2024 to bol jubilejný desiaty ročník. Bratislava Tourist Board (BTB) alebo Krajská organizácia cestovného ruchu (KOČR) by mohli zaviesť pravidelné linky za poplatok aspoň počas sviatkov alebo víkendov na rímske lokality v Bratislave a okolí s prepojením na Rakúsko, pretože neexistuje žiadne priame spojenie (autobusové ani vlakové).

Mestská časť Rusovce patrí k Bratislave. Na jej území sa nachádza bývalý rímsky vojenský tábor a civilná osada Gerulata. Väčšinou si ľudia predstavujú, že lokalita sa nachádza len na ploche Múzea antiky Gerulata, no málokto si uvedomuje, že rímske stavebné pamiatky a pohrebiská sa nachádzajú na území skoro celej mestskej časti. Ľudia si to ale nemajú prečo uvedomiť – nedostatočné

18 MUSILOVÁ, Margaréta – TURČAN, Vladimír et al. *Rímske pamiatky na strednom Dunaji od Vinohodby po Aquincum*. Bratislava: Nadácia pre záchranu kultúrneho dedičstva, 2010. V rokoch 2011 – 2012 vyšli ďalšie jazykové mutácie v anglickom, maďarskom a v nemeckom jazyku.

19 V rámci projektu *Danube Limes Brand* Mestský ústav ochrany pamiatok zorganizoval s Múzeom mesta Bratislavy a BTB v roku 2014 tzv. *Limes Day*, v rámci ktorého sme po prvýkrát zaviedli ARCHEOBUS z Rusoviec do Carnunta.

Vstup do areálu Domu s hypocaustom. Rusovce,
Irkutská ulica
Foto: M. Musilová

informácie, označenia chýbajúce pri samotnom vstupe do obce nehovoria o UNESCO lokalite a ľudia sa nemajú podľa čoho orientovať. Stačila by mapka, orientačný plánik pri pošte. Pritom Gerulata má významné nálezy ako samotný tábor, ktorého opevnenie, múry, priekopy boli zistené v minulosti archeologickými výskumami, stačilo by ich priebeh vhodnou formou vyznačiť na dlažbe cesty alebo chodníkov. Gerulata mala v čase svojej existencie približne 3 000 obyvateľov. Objavených bolo doteraz šesť pohrebísk. Obyvatelia žili v civilnej osade nazývanej *vicus*. Ich domy sa dodnes nachádzajú pod existujúcou zástavbou Rusovci, hlavne v oblasti ulíc Maďarská, Irkutská a Balkánska, jeden z nich sa volá Dom s hypocaustom.²⁰ Túto lokalitu mesto vykúpilo od pôvodnej majiteľky, ale zostalo len pri tom. Na dokončenie archeologického vý-

skumu nie je dostatok finančných prostriedkov. Neďaleká prítomnosť Dunaja naznačuje, že Gerulata mala v minulosti aj prístav. Stačí málo, aby sa v príľahlom ramene, patriacemu k zámockému parku, vyznačila aj táto skutočnosť, napríklad replikou rímskej lode a jej plavbou po kanáli. V Rusovciach sa našli aj výrobné objekty – pece na Kováčovej ulici. Len nedávno, na jeseň roku 2024, bol archeologickým výskumom Trnavskej univerzity²¹ v areáli Rusovského kaštieľa objavený rímsky vodovod (kanalizácia?) dokazujúci pravdepodobnosť existencie rímskych kúpeľov pod dnešným kaštieľom. Pri stavbe diaľnice D2 bola pri Jarovciach objavená ešte v polovici 90. rokov unikátne zachovaná antická vidiecka *villa rustica*. Rusovce aj Jarovce veru majú, čo ponúknuť. Múzeum mesta Bratislavy a Pamiatkový úrad SR spoločne s mestskou časťou Rusovce a Hlavným mestom Bratislava urobili pre zápis do UNESCO už toho veľa, preto by bolo na škodu, ak by celá táto snaha skončila iba samotným zápisom. Významným počínom sú ulice pomenované po rímskych cisároch a taktiež po bádateľoch, ktorí sa zaslúžili o výskum v Rusovciach.

Roku 2013 vyhlásila Slovenská komora architektov v spolupráci s Hlavným mestom Bratislava a Múzeom mesta Bratislavy súťaž na projekt vytvorenia atraktívneho a moderného areálu múzea Antická Gerulata. Prihlásených

20 Dom s podlahovým vykurovaním na Irkutskej ulici, objavený Dr. Jaroslavou Schmidtovou v roku 2002 na parcele č. 186/1, vyhlásený za NKP ako Dom s hypocaustom.

21 Archeologický výskum 2024 viedol doc. Erik Hrnčiarik, PhD.

bolo 31 návrhov. No zostalo len pri krásnych a zaujímavých víťazných projektoch.²² Hlavná architektka mesta Bratislavy, v tom čase Ingrid Konrad, ktorá bola predsedníčkou poroty, uviedla, že ani jeden z návrhov nespĺnil požiadavky súťaže do takej miery, aby mohla byť udelená prvá cena. Predložené návrhy totiž nezabezpečili udržateľný rozvoj lokality a jej prezentáciu. „*Využitie alternatívnych zdrojov energie a väzba areálu na krajinu sú pritom dôležité pri príprave na zápis pamiatky do zoznamu dedičstva UNESCO,*“ dodala vtedy Konrad. Udelené boli dve druhé ceny. Jednu 2. cenu získal návrh kolektívu autorov M. Žitňanský, V. Šimkovič, P. Gonda, R. Šranko, M. Kollár a Ľ. Dubeňová. Zaujal myšlienkou levitujúceho objektu, ktorý ohraničuje areál voči veži kostola, ale nezaťažuje ho celou hmotou pôdorysu. Porota návrhu vyčítala nedoriešenie ohraničenia areálu či parkovanie, ktoré by priamo k nálezom pritiahlo autá. Ďalšiu 2. cenu získal návrh autorov M. Pavle, Š. Rafanides, M. Tibenská a J. Veselý. Hlavný objekt umiestnili na severozápadnej strane areálu, na hranici pôvodného tábora. Porota mu vyčítala nedoriešenie ekológie a navigačného systému do múzea. Tretiu cenu získal návrh od ateliéru Vallo Sadovsky Architects.

Múzeum mesta Bratislavy v roku 2023 a 2024 predstavilo verejnosti v Rusovciach nový projekt digitálnej vizualizácie rímskeho tábora a civilnej osady *Virtuálna Gerulata*. Tento interaktívny virtuálny 3D model približuje podobu antickej Gerulaty v 3. až 4. storočí. Je to vynikajúci spôsob prezentácie kultúrneho dedičstva.

Vďaka moderným aplikáciám vyvinutých v rámci medzinárodných projektov, akým bol *Living Danube Limes (2020 – 2022)*, je umožnené objavovať históriu a územie Gerulaty aj mobilným telefónom, málokto to však vie. Nedávne *Rímske hry cez víkend*²³ priniesli ukážku vyvinutú Fakultou architektúry STU. V rámci projektu boli zozbierané rímske lokality, múzeá a archeologické parky v každej podunajskej krajine. Následne boli vybrané určité pilotné miesta, ktoré boli digitálne spracované a prezentované v 3D modeloch. Študenti tej istej fakulty urobili v rámci LDL projektu aj návrhy, ako lepšie odprezentovať rímske pamiatky Gerulatu a Ižu.

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave spolupracoval s Ústavom etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i. a s OZ Impact Games na tvorbe počítačovej hry *Heritage Quest AR*.²⁴ Podmanivá dobrodružná digitálna hra pozýva hráčov, aby vstúpili do každo-

22 <https://www.bratislavskenoviny.sk/vystavba/34765-sutaz-na-rekonstrukciu-antickej-gerulaty-nema-vitaza>, <https://reality.trend.sk/reality-biznis/ako-bude-vyzerat-moderna-gerulata>

23 iPhone: <https://apps.apple.com/bg/app/living-danube-limes/id1630798794>, android: <https://play.google.com/store/apps/details?id=io.idl.symbios&hl=de>

24 Hru na Android nájdete: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ImpactGames.HeritageQuestAR> verzia pre iPhone: <https://apps.apple.com/us/app/heritage-quest-ar/id6476111948>

Informačná tabuľa pri diaľnici z Viedne do Bratislavy informuje o lokalite UNESCO Carnuntum.
Foto: M. Musilová

aj na blízkom diaľničnom odpočívadle, ktoré nesie názov Gorsium a aj pumpa je označená týmto názvom. Každý vodič si ho vštepí podvedome do pamäte a možno ho raz inšpiruje sa spýtať, čo to slovo vlastne znamená a zatúži to spoznať. Rakúske Carnuntum avizujú ako UNESCO lokalitu už od medzinárodného letiska Schwechat, ktoré leží medzi Viedňou a Bratislavou. Najbližšie k Rusovciam pri diaľnici D2 je diaľničné odpočívadlo a výjazd Jarovce. Stačilo by toto odpočívadlo premenovať na Gerulata a miesto zastaralých informačných tabúľ zobrazit mapetu, model alebo veľkoplošnú tabuľu o rímskej lokalite. V Taliansku, Rakúsku či Francúzsku sa turista alebo jednoducho vodič dokáže zorientovať v krajine, cez ktorú prechádza vďaka takýmto informáciám, ktoré sa mu ponúkajú priamo na odpočívadlách. U nás je to nevyužitý potenciál. Ako ukážka slúži príklad z Bratislavy-Jaroviec s neaktuálnymi a nepríťažlivými fotkami a informáciami. To, že

Diaľničné odpočívadlo Jarovce
Foto: M. Musilová

len pár kilometrov odtiaľ je rímska lokalita Gerulata, zapísaná v UNESCO, sa tam nedozviete, hoci je to prvý kontakt cudzinca so Slovenskom, o hraničnom prechode nehovoriac. Slovinské hlavné mesto Ljubljana leží na základoch rímskej Emony. Emona zase na Jantárovej ceste. Slovinci si vážia svoju rímsku minulosť – cudzincom ponúkajú mapky s itinerárom po rím-

Povalená tabuľa Rímska cesta Via Carnuntina
v Jarovciach
Foto: M. Musilova

ských lokalitách Ljubljany vrátane opevnenia s Plečnikovou pyramídou.²⁵

Znovu vďaka projektu *LDL-Living Danube Limes* sa pristúpilo ku geomagnetickému zameraniu rímskej cesty *Via Carnuntina* medzi Carnuntom a Gerulatou, konkrétne od hraničného priechodu Kittsee po Jarovce. Roku 2024 výskum Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave (MÚOP)²⁶ potvrdil jej existenciu a rozmery. Mesto vlastní pozemky v blízkosti Jaroviec. Plošným výskumom by sa v budúcnosti mohol odkryť väčší

úsek tejto cesty a prezentovať ho verejnosti ako dôkaz jej existencie. Potvrdil nám to aj starosta Jaroviec Jozef Uhler, ktorý by takúto aktivitu a prezentáciu uvítal. Pred pár rokmi bol zrealizovaný EÚ Interreg projekt Longinus – *Po stopách legionárov*. Slovenským partnerom rakúsko-slovenského projektu bolo SNM – Archeologické múzeum.²⁷ Projekt dostal názov podľa Marca Vinia Longina, veterána rímskej armády, ktorého náhrobok bol objavený v Leithaprodersdorfe (Rakúsko). Zámerom projektu bolo vybudovanie cyklotrás pre „cyklistiku s dušou“. Na odpočívadlách trasy bolo osadených sedemnást informačných tabúľ s témami zo staršej doby rímskej. Jednou z nich bola aj tabuľa „*Via Carnuntina*“ pri rímskej ceste v Jarovciach. Dnes je už, žiaľ, táto tabuľa zničená a leží povalená v poli. Grécky historik Herodotos nazýval rieku Dunaj – Ister, tak sa nazýva projekt Via IS-TER, mapujúci staré rímske cesty pri Dunaji.²⁸ Možností a rôznych snáh propagujúcich rímske kultúrne dedičstvo je dosť, len sa väčšina verejnosti o nich nedozvie. Na nedávnom medzinárodnom Limes Kongrese v Batumi²⁹ (Gruzínsko) srbskí archeológovia odprezentovali nové výskumy na lokalite Gerulata pri Dunaji. Áno, lokalita sa volá tak ako tá naša Gerulata. Keď si našu Gerulatu nedokážeme správne promovať, tak možno

25 Jože Plečnik – slávny slovinský architekt a urbanista (1872 – 1957).

26 Autorský výtlačok PhDr. Margaréty Musilovej, nepublikované.

27 <https://www.longinus-radweg.com/sk/>

28 via-ister.eu

29 XXVI. Limes Kongres Batumi, 8. – 14. 9. 2024.

si ju budú čoskoro cudzinci mýliť s tou srbskou a nebudeme sa im vôbec čudovať. Pretože Srbsko sa úporne snaží dostať svoje rímske lokality do UNESCO a verte, robia to s veľkým nasadením.

Rímske a slovanské pamiatky na ľavom brehu Dunaja

Napriek tomu, že počas celej doby rímskej bol dunajský tok prirodzenou hranicou medzi antickou a barbarickou civilizáciou, Rimania prenášali svoje aktivity aj na severnú, slovenskú stranu rieky. Okrem obchodných kontaktov a občasnej prítomnosti légii to bolo aj budovanie vojenských a civilných objektov.

Ich výstavbu zabezpečovali remeselníci z Carnunta alebo z Gerulaty, keďže miestni Germáni neovládali príslušné stavebné technológie. Ako ukazujú výsledky archeologických výskumov, tieto poznatky si Germáni nikdy neosvojili, takže každá stavba z toho obdobia je jednoznačne dielom Rimanov.

Po zániku Rímskej ríše a odchodu provinciálneho obyvateľstva v 4. storočí n. l. sa vystaňovali, samozrejme, aj remeselníci. Opustené stavby nemal preto kto udržiavať, a tak podliehali samovoľnému rozpadu. Pôsobením prírodných faktorov, predovšetkým náletových porastov, sa paradoxne základové (podzemné) časti stavieb zakonzervovali.

Pamiatková úprava stavby typu *dromos* na Devíne. Predpokladá sa, že ide o najstaršiu kresťanskú svätyňu na slovenskom území.

Zdroj: Dejiny Bratislavy I. Bratislava 2012

Dosiaľ bolo na slovenskom území (s výnimkou spomenutej Bratislavy-Rusoviec – antickej Gerulaty, ktorá je situovaná na južnom, teda antickom brehu) objavených päť nálezísk s dokladmi stavebnej činnosti Rimanov, z toho tri priamo na území Bratislavskej župy.

Najznámejšou lokalitou je kopec Devín, týčiaci sa nad sútokom Moravy s Dunajom, s vrcholom v nadmorskej výške 212 m n. m. Počas archeologického výskumu, ktorý prebieha nepretržite už od začiatku 20. storočia, boli odkryté pozostatky deviatich kamenných stavieb z doby rímskej,³⁰ z ktorých niektoré sú prezentované vyloženým pôdorysom na dnešnej úrovni terénu. Jedinou stavbou z doby rímskej, ktorá je sčasti zachovaná v nadzemnej hmote, je jednopriestorová miestnosť s rozmermi 250 x 330 cm s pozdĺžnym vchodom (*dromos*)³¹. Stavba sa nachádza na Dolnom hradisku, teda pri

30 PLACHÁ, Veronika – PIETA, Karol. Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava – Devín. In *Archeologické rozhledy*, 1986, 38, s. 339 – 357.

31 PLACHÁ, Veronika – HLAVICOVÁ, Jana. *Ranostredoveký Devín*. Bratislava: Vydavateľstvo Elán, 2011, s. 29 – 31.

Letecký záber na prezentáciu stavby antického typu *villa rustica* v Bratislave-Dúbravke
Zdroj: Archeologické pamiatky. Bratislava 2009

vstupe do devínskeho areálu cez stredovekú bránu a je chránená krycou konštrukciou. Nález je na základe železného pocínovaného krížika, objaveného v jednej z káps po drevených koloch, považovaný za ranokresťanskú kaplnku.³² Táto interpretácia však nie je odborníkmi jednoznačne prijímaná.³³ Ďalšia stavba sa nachádza na nádvorí stredovekého stredného hradu. Na súčasnej úrovni terénu je kameňmi, imitujúcimi štruktúrou originálne murivo, vyložený jej pôdorys. Ide o budovu s rozmermi 13,4 x 8,54 m. Pozostávala zo štyroch miestností s polkruhovitou apsidou na juhu. Budova, postavená v 2. storočí n. l., stála až do štvrtého storočia. Pravdepodobne išlo o veliteľskú budovu (predpokladá sa, že na Devíne

sídlila vyčlenená vojenská jednotka z Carnunta), prípadne kúpele alebo civilnú usadlosť typu antickej vidieckej vily. Na zmienenom nádvorí (pri vchode do výstavnej sály) je vyložený aj pôdorys malej vežovitej stavby (zrejme vysunutá pozorovateľňa) z 1. storočia n. l., postavenéj v súvislosti s dočasnou prítomnosťou rímskych legionárov na druhej strane Dunaja. Pre návštevníkov sú lokalizovateľné aj pozostatky ďalších stavieb z doby rímskej, zachované však len fragmentárne.

Ďalšou pamiatkou z doby rímskej v Bratislavskom kraji je antická *villa rustica* v kotlinku zvanú Veľká lúka v Dúbravke. V 2. – 4. storočí n. l. tu stála rozsiahla germánska osada pozostávajúca z drevených chatrčí. Dôvod, prečo práve tu postavili aj kamenný objekt, nie je zatiaľ známy. Stavba pozostáva z troch miestností, pričom súčasťou každej z nich je polkruhová apsida.³⁴ Pamiatka je voľne prístupná zo strany výrobného priemyselného areálu (Technické sklo, a. s.). Od zastávky mestskej dopravy sa nachádza necelý kilometer po poľnej ceste a je vyložená na terénnej úrovni nad zachovanou originálnou časťou stavby. Poslednou dosiaľ známou antickou stavbou na severnej strane Bratislavského kraja je komplex

32 KOLNÍK, Titus. Počiatky kresťanstva v strednom Podunajsku vo svetle historických a archeologických prameňov. In *Bratia, ktorí menili svet. Príspevky z konferencie*. Bratislava: Slovenské národné múzeum Bratislava; Nitra: Archeologický ústav SAV, 2012, s. 36.

33 TURČAN, Vladimír. K interpretácii „kresťanských“ nálezov z doby rímskej na Slovensku. In *Historica*, 2022, 53, s. 176.

34 ELSCEK, Kristián. *Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanischen Fürsitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung*. Nitra: Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 2017; ELSCEK, Kristián. Antické kúpele v Bratislave-Dúbravke. In TURČAN, Vladimír a kol. *Germánske elity na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2022, s. 170 – 185.

Rekonštrukcia hlavnej budovy antického komplexu v Stupave
3D rekonštrukcia Peter Horanský a Vladimír Turčan

Stupava, pol. Kopce. Súčasný stav terénu na mieste stavebného komplexu z doby rímskej
Foto: V. Turčan

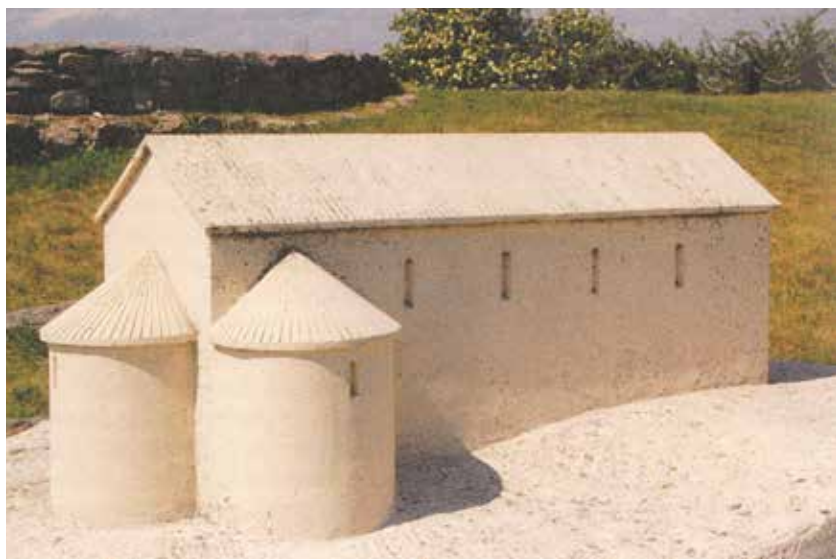
v Stupave, ležiaci na polohe Kopce. Pozostáva z hlavnej budovy, kúpeľov, vodných nádrží a ďalších hospodárskych a prevádzkových stavieb.³⁵ Z celého komplexu sa okrem základov zachovala aj časť steny s dvoma okennými otvormi, ktorá sa počas zemetrasenia v polovici 4. storočia sklopila do centrálneho nádvorja (dnes sú vystavené v priestoroch SNM – Archeologického múzea v Bratislave).³⁶ Nálezisko nie je ani náznakovo upravené a v teréne je neidentifikovateľné. Na jeho existenciu upozorňuje len informačný systém v meste.

Po odchode Rimanov prechádzali cez naše územie kmene v rámci sťahovania národov. V jeho závere, zhruba v 6. storočí, sem prenikli Slovania. V stavebných aktivitách doby rímskej nepokračovali a ani

ich neudržiavali v prevádzkovom stave. Dôvodom bola predovšetkým civilizačná zaostalosť a neznalosť príslušných stavebných techník. Úroveň prvých komunit Slovanov, ktorí prenikli do bratislavskej oblasti, najlepšie dokumentuje chatrč z dreva a hliny, doslova prilepená na ruiny rímskej pevnosti v Rusovciach-Gerulate bez toho, aby pochopili pôvodnú funkciu antickej murovanej ruiny. Až na prelome 8./9. storočia začali Slovania budovať svoje prvé stavebné diela – drevozemné hradiská, ktoré z dnešného hľadiska spolu tvoria historickú štruktúru krajiny. Tieto opevnené centrá vznikali v súvislosti s existenciou veľkomoravského štátneho útvaru. Na území Bratislavského kraja bolo identifikovaných 5 takýchto hradísk – tri v Devínskej Novej

35 TURČAN, Vladimír. Rímska stanica v Stupave. In *Dunajský Limes a odkaz rímskej antiky na ľavom brehu Dunaja. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja. Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2018*. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj v spolupráci s Acadiemiu Istropolitanou Novou, 2018, s. 104 – 115; TURČAN, Vladimír. Rezidencia na trase Jantárovej cesty v Stupave. In Turčan, Vladimír a kol. *Germánske elity na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2022, s. 186 – 198.

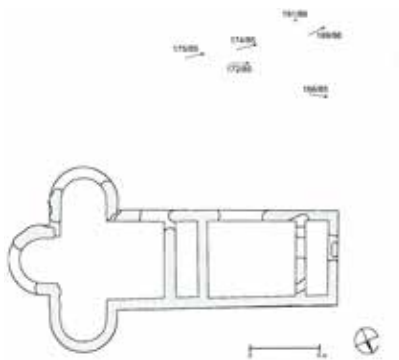
36 TURČAN, Vladimír. *Antické okná zo Stupavy. Najstaršie svedectvo zemetrasenia na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2024.

Pôdorys a 3D model veľkomoravského kostola na hradisku Devín
Podľa podkladov V. Turčana

Vsi, ďalším je bratislavský hradný kopec a na východnom svahu Malých Karpát je situované hradisko v polohe Neštich nad Svätým Jurom.³⁷ Na všetkých uvedených fortifikáciách prebehli archeologické výskumy (resp. prebiehajú dodnes), ktoré prispeli k ich datovaniu, rozsahu, identifikovali konkrétne stavebné časti a priniesli poznatky o materiálnej kultúre Slovanov.

Turisticky najatraktívnejším miestom je bez pochyb Devín, osídlený už od praveku.³⁸ Najvýznamnejším a architektonicky najcennejším objektom zo slovanského obdobia je kostol zachovaný v zá-

kladovej nivelete, prezentovaný rekonštrukciou pôdorysnej dispozície na úrovni súčasného terénu. Oproti Devínu s pamiatkovou úpravou historických objektov, sú ďalšie dve hradiská, situované severnejšie v polohách Na pieskoch

37 VAVÁK, Július. *Pevnosť v Malých Karpatoch. Vznik, význam a úloha výšinného centra vo Svätom Jure*. Pezinok: Malokarpatské múzeum v Pezinku, 2019. 158 strán.

38 Pozri pozn. 31.

Svätý Jur, pol. Neštich. Vstup do areálu veľkomoravského hradiska
Archív V. Turčana

a Nad Lomom, identifikovateľné len stopami valového opevnenia.³⁹ Z malokarpatských včasnostredovekých fortifikácií je z poznávacieho hľadiska najatraktívnejšie spomenuté hradisko Neštich. Na hradisku sú inštalované tabule s informáciami pre základnú orientáciu návštevníkov. V miestnom Literárnom a vlastivednom múzeu (vysunuté pracovisko Malokarpatského múzea v Pezinku) sú v rámci historickej expozície vystavené aj archeologické nálezy zo slovanského hradiska.

V Bratislave a v Bratislavskom kraji máme veľké množstvo historicky zaujímavých lokalít, ktoré môžu

pritiahnúť mnoho záujemcov či už z radov cudzincov, ale aj domácich. Návštevnícky potenciál by sme teda mali. Máme aj pamiatky, na ktoré by sme mohli prilákať turistov. Čo nevieme, je ich udržiavať, adekvátne propagovať a informovať. Máme rôzne už fungujúce zrealizované projekty, ktoré nie sú dostatočne zosieťované a prezentované. Ministerstvo cestovného ruchu SR, ako aj krajské a mestské organizácie cestovného ruchu majú z čoho vychádzať, aby naše pamiatky čo najviac zviditeľnili a priblížili ľuďom.

39 KRASKOVSKÁ, Ludmila. Slovanské hradisko pri Devínskej Novej Vsi. In *Slovenská archeológia*, 1962, 10, s. 241 – 252; KRASKOVSKÁ, Ludmila. Slovanské hradisko v Devínskej Novej Vsi Nad lomom. In *Slovenská archeológia*, 1966, 14, s. 147 – 165.

Prehľad hradov, zámkov a kaštieľov na území kraja – ich stav a vlastníctvo.

Vybrané príklady obnovy a nového využitia historických objektov na Slovensku

Katarína Smatanová, Pavel Gregor, Martin Varga

Úvod

Na Slovensku máme bohatý pamiatkový fond. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (PÚ SR) začiatkom roka 2019 evidoval 9 989 nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok a 15 168 hnutelných národných kultúrnych pamiatok. Až 25 % pamiatkového fondu sa nachádza v narušenom alebo dezolátnom stave (Minitsterstvo kultúry SR, Ministerstvo financií SR, 2020).

Kaštiele, zámky a hrady¹ predstavujú významné architektonické pamiatky, ktoré sa vyvinuli ako dôležité sídla šľachty. Hrady zohrávali kľúčovú úlohu v stredoveku, avšak postupom času prestali spĺňať požiadavky na pohodlie a reprezentatívnosť a postupne ich nahradili kaštiele. Na rozdiel od hradov, ktoré mali primárne vojenský charakter, kaštiele sa stavali

na rovinatých alebo mierne zvlnených miestach, bližšie k hospodárskym centráram. Tým sa ich funkcia postupne zmenila z obrannej na administratívnu a obytnú. Kaštiele, ako nové správne centrá panstiev, boli často dotvorené parkami a záhradami a stali sa najvýznamnejšími objektmi v obciach, v ktorých sa nachádzali.

Stav objektov hradov, kaštieľov a kúrií – s dôrazom na Bratislavský samosprávny kraj (BSK)²

Na území BSK sa nachádza 31 objektov kaštieľov a kúrií a 7 hradov, z ktorých viaceré sú významnými reprezentatmi nielen lokálnej, ale aj národnej identity, a preto vyžadujú dôslednú pozornosť.

Na Slovensku sa nachádza 586 objektov kaštieľov a kúrií (pričom

1 V našom príspevku chápeme kaštieľ ako „pohodlné panské sídlo, ktoré si budovali feudáli od čias renesancie a vo zvýšenej miere po pominutí tureckého nebezpečenstva, zvyčajne dolu v podhradí, v obciach; tieto objekty slúžili predovšetkým na pohodlné bývanie šľachty a súčasne ako strediská panstva“. (Pisoň, 1973). Pojem „zámok“ je používaný pri špecifickej typológii, ale najmä v hovorovej reči a v niektorých populárno-naučných publikáciách. Označujú sa ním zväčša niektoré hrady, ale aj kaštiele.

2 Skúmanie a hodnotenie stavu kaštieľov a kúrií na základe súčasných administratívnych hraníc krajov je značne obmedzujúce. Z historického hľadiska by bolo vhodnejšie zohľadniť hranice pôvodných žúp, pretože väzby a súvislosti medzi jednotlivými objektmi často presahujú dnešné administratívne rozdelenie.

287 z nich má aspoň čiastočne zachovalý areál) a viac než tretina týchto objektov je v stave významného narušenia, prípadne sú na pokraji zániku (dáta autorov spracované z údajov PÚ SR, 2023). V porovnaní so zvyškom krajiny sú kaštiele a kúrie v BSK zo stavebno-technického hľadiska v najlepšom stave. Ako dobrý vlastník sa z hľadiska údržby a obnovy kaštieľov javí štát, ktorý má najväčší podiel objektov vo vyhovujúcom alebo v dobrom stave. Na druhej strane, najväčšie problémy s udržiavaním týchto stavieb zaznamenávame u neziskových organizácií a súkromných vlastníkov. Zachovalé objekty kaštieľov a kúrií sú spravidla tie, ktoré našli vhodné využitie pre administratívne, kultúrne alebo ubytovacie účely. Objekty bez funkčného využitia sú v najhoršom stave.

Bratislavský samosprávny kraj má najvyšší podiel kultúrnych pamiatok na počet obyvateľov a zároveň najvyššie HDP na obyvateľa v rámci Slovenska. Preto je nevyhnutné upriamiť pozornosť aj na podporu subjektov vo vlastníctve neziskových organizácií a súkromného sektora a zabezpečiť, aby boli poskytované potrebné zdroje a odborná asistencia na správne riadenie obnovy pamiatok. Okrem toho sa treba zamerať aj na hľadanie nových funkcií a vhodných spôsobov ich integrácie do súčasného života.

Vzhľadom na svoju ekonomickú silu a ľudský potenciál má práve BSK predpoklady byť lídrom

v oblasti obnovy kultúrnych pamiatok a môže slúžiť ako model pre ostatné regióny, čím by významne prispel k záchrane a dlhodobej udržateľnosti kultúrneho dedičstva na Slovensku.

Vybrané príklady obnovy a nového využitia – projekty spolupráce Fakulty architektúry a dizajnu STU

Objekty kaštieľov a kúrií predstavujú unikátnu typológiu, ktorá v minulosti slúžila ako správne centrum okolitej krajiny. Tieto stavby boli neoddeliteľne spojené s väzbami a vzťahmi k svojmu bezprostrednému okoliu a mikroregiónu. Postupom času však stratili nielen svoju rezidenčnú funkciu, ale aj dôležité vzťahy s miestnym prostredím. Obnova týchto vzťahov a navrátenie funkcie kaštieľov a kúrií, predovšetkým prostredníctvom posilnenia ich významu v kontexte vzťahu k okolitej krajine, boli predmetom skúmania študentov Vertikálneho ateliéru Gregor/Varga/Smatanová na Fakulte architektúry a dizajnu STU v akademickom roku 2024/25.

Kultúrna krajina ako katalyzátor hľadania modelu obnovy kaštieľov a kúrií

Kultúrna krajina je komplexný koncept, ktorý vzniká ako výsledok interakcie prírodného prostredia s ľudskou činnosťou. Ide o hybridný systém, ktorý zahŕňa prírodné aj antropogénne prvky a odráža kultúrne hodnoty i historické tra-

dície daného regiónu. Tento koncept udržiava historickú identitu a kontinuitu kultúry.

Na Slovensku je kultúrna krajina často vnímaná hlavne ako pamiatkovo chránené územie, no mimo legislatívneho rámca sa do tejto kategórie môžu zaradiť aj oblasti s výraznými prvkami nehmotného kultúrneho dedičstva, ako napríklad malokarpatská vinohradnícka oblasť či región modranskej keramiky. Ponúka sa nám tu priestor na preskúmanie možnosti aplikácie tohto konceptu ako modelového prístupu pri hľadaní nového funkčného využitia, metódy obnovy objektov kaštieľov a kúrií, ktoré v minulosti boli silnými determinantmi charakteru okolitej kultúrnej krajiny. Takýto prístup umožňuje do procesu obnovy objektu a jeho bezprostredného areálu zohľadniť a zahrnúť i definovanie vzťahov na lokálnej mikro/regionálnej úrovni a prepojiť obnovu objektu s ďalšími procesmi v krajine nevyhnutnými pre zabezpečenie udržateľnosti takejto obnovy.

Trend vnímania jednotlivých objektov kultúrnych pamiatok a dôležitosť porozumenia ich zapojenia do širšieho konceptu kultúrnej krajiny vidíme aj v zahraničnej praxi a literatúre (Li, 2024; Shen Rung-Jiun, 2021).³ Tento prístup ako proaktívna metóda tvorby prostredia je synergickým výsledkom viacerých aspektov.

Prvým je prepojenie historických prvkov s potrebami súčasnosti.

To zahŕňa opätovné využitie pôvodných štruktúr a pridávanie nových funkcií bez toho, aby došlo k ohrozeniu ich historických a pamiatkových hodnôt. Zapojenie miestnych komunít do procesu revitalizácie zároveň podporuje pocit zodpovednosti a pomáha vyvážiť moderný rozvoj s tradičnými hodnotami.

Druhým aspektom je zachovanie kultúrnej identity, čím máme na mysli zachovanie typických prvkov, foriem, ale aj spomienok a príbehov prostredníctvom udržiavania živých lokálnych tradícií a diverzity ich prevedenia.

Tretím sú ekologické hľadiská s cieľom preferovať prírode blízke riešenia, ktoré zväčša majú i konkrétnu miestu tradíciu.

Štvrtým aspektom je rozvoj založený na komunite. Zapojenie miestnych remeselníkov, majstrov a obyvateľov do procesov spojených s obnovovou objektov nielenže zachováva tradičné zručnosti, ale aj posilňuje väzby v komunite.

Kaštiele a kúrie s prepojením na kultúrnu krajinu – „Južná gotická cesta“, Gemer

V okrese Rimavská Sobota sa nachádza 227 národných kultúrnych pamiatok, z toho viac ako 30 kaštieľov a kúrií. Avšak s výnimkou kaštieľa v Betliari je v súčasnosti značná časť týchto budov v nevyhovujúcom stave a bez vy-

³ Zajímavosťou je, že práve v kontexte aj BSK sa ako námet objavil už aj u nás (Kilián, 2012), poukazujúc na nevhodné smery a neúspešnosť hľadania funkčného využitia tejto typológie na území BSK.

Návrh novej kultúrno-turistickej „južnej gotickej cesty“, ktorá integruje viaceré atribúty kultúrnej krajiny Gemera. Vychádza z prírodného potenciálu, zapája miestne komunity a ich tradície, ktoré sa snaží citlivým spôsobom predstaviť aj potenciálnym návštevníkom.

užitia. Kaštiele na južnom Gemeri boli primárne budované ako zemepanské statky alebo letné sídla vyšších spoločenských vrstiev. Do roku 1945 boli využívané hlavne na bývanie, následne bola väčšina objektov zoštatnená. Počas socializmu slúžili na liečebné, edukatívne a sociálne účely. Po privatizácii v 90. rokoch, v dôsledku ich nevyužívania, postupne chátrali a čelili aj úmyselnému ničeniu a vykrádaniu. V súčasnosti je väčšina objektov pred zánikom, často sú už v torzálnom stave. Na druhej strane, práve vďaka limitovaným stavebným aktivitám na južnom Slovensku je stále zachovaná, resp. nezastavaná aj značná časť

pôvodných areálov týchto objektov. Ak sa aj nájdu finančné prostriedky na ich obnovu, často sa realizuje neodborne, s nevhodnými zásahmi, čo vedie k strate pamiatkových hodnôt či ich úlohy v rámci zapojenia v širšom priestorovom kontexte.

V „zaostávajúcom“ regióne s obmedzenými finančnými možnosťami, slabou dopravnou dostupnosťou a nízkou turistickou atraktivitou zostáva otázkou, ako navrhnúť nové funkčné využitie objektov kaštieľov a kúrií tak, aby bolo naozaj udržateľné a ich rekonštrukcia realizovateľná a akceptovaná miestnou komunitou. Bolo

Návrh rekonštrukcie kaštieľa v obci Žip, ktorý je v torzálnom stave. Objekt nie je zapísaný ako NKP a je v súkromnom vlastníctve. Návrh modulárnych „kontajnerových“ objektov umožňuje zabezpečiť funkciu sezónneho malého gastru s možnosťou ubytovania. Takýto zásah je súčasne reverzibilný, cenovo dostupný a najmä adaptabilný – ak sa v budúcnosti ukáže, že táto funkcia nebude v obci Žip potrebná.

preto potrebné hľadať vhodné funkcie, ktoré by nielen adekvátne prezentovali pamiatkové hodnoty jednotlivých objektov a ich areálov, ale aj zohľadňovali ich význam pre komunitu a ich úlohu na mikroregionálnej a regionálnej úrovni – aby sa kaštiele a kúrie opäť stali katalyzátormi rozvoja svojho okolia.

Do procesu hľadania riešení sa zapojili viacerí lokálni aktéri: neziskové organizácie, majitelia, prevádzkovatelia a organizácie v cestovnom ruchu s cieľom identifikovať potenciál, ale aj limity a možnosti

rozvoja týchto objektov. Výrazne nápomocnou je v regióne aktivita o. z. Gotická cesta, ktorá dlhodobou rozvíja produkt „gotických ciest“, spájajúcich gotické kostoly a prislúchajúce pamiatky. Nadviazaním na koncept gotickej cesty v regióne bolo možné zapojiť aj ostatné hmotné kultúrne dedičstvo v týchto obciach – kaštiele a kúrie. Všetky tieto elementy v minulosti spolu tvorili typický krajinný obraz – kultúrnu krajinu, ktorej prvky sme sa snažili reflektovať v návrhu komplexného riešenia pre región, ktorý má pre-

sah až do architektonických návrhov metód obnovy a prezentácie a funkčného využitia konkrétnych objektov.

Z komplexných analýz historického vývoja, súčasných prvkov a chápania vzťahu medzi obyvateľmi a ich okolím bola navrhnutá ako základná kostra trasa „južnej gotickej cesty“. Trasu determinovala diverzita návštevníkov, pričom bol zreteľ kladený i na rôzne formy dopravy a účastníkov: cyklo-doprava, rodiny s deťmi, náročnejší a skúsení cyklisti. Práve objekty kaštieľov dopĺňajú potrebné služby k prezentácii a návštevám gotických pamiatok, ktoré však

práve pre ich sezónny charakter a flexibilné funkčné využitie zostávajú slúžiť i miestnej komunite.

Záver

Renovácia kaštieľov a kúrií zohráva zásadnú úlohu pri formovaní kultúrnej krajiny regiónov – nielen kvôli potenciálu, ktorý takáto obnova prináša pre miestnu ekonomiku, ale práve tieto objekty predstavujú i neoddeliteľnú súčasť miestnej identity a kultúrneho dedičstva. Jedným z dôležitých aspektov pri procese obnovy je preto opätovné vytvorenie vzťahov medzi kaštieľmi, kúriami a ich okolím. Tieto stavby nikdy nefungova-

Návrh obnovy areálu kaštieľa v obci Žip predstavuje častý problém – zaniknuté prvky v areáli kaštieľa, pričom sa nezachovalo dostatočné množstvo historických informácií. Na mieste objektov identifikovaných z historických máp, avšak bez inej podrobnejšej dokumentácie, je preto navrhnuté reverzibilné altánové prestrešenie, ktoré poskytuje počas letných mesiacov úkryt pred slnkom či dažďom a turistom na gotickej ceste ponúka možnosť oddychu, zastavenia a vnímania kultúrnej krajiny regiónu.

li izolovane, ale boli úzko prepojené s okolitou krajinou a miestnymi komunitami. Revitalizácia často už stratených väzieb obnovuje aj ich pôvodnú úlohu ako centier správy a interakcie s mikroregiónom, čím sa opäť stávajú kľúčovými prvkami miestneho života. Obnova príslušných záhrad a parkov má potenciál zvýšiť nielen estetickú hodnotu týchto lokalít, ale prispieva aj k ekologickej stabilite kultúrnej krajiny.

Dôležité je mať na pamäti, že pôvodné fungovanie hradov, kaštieľov a kúrií prekračovalo súčasné katastrálne hranice jednotlivých krajov, miest i obcí. Preto pri ich

adekvátnej obnove, aj so zapojením okolitej kultúrnej krajiny, je potrebná „cezhraničná“ koordinácia medzi jednotlivými krajinami a regiónmi. Tento proces si vyžaduje spoluprácu rôznych vlastníkov týchto objektov, čo môže predstavovať ďalšiu výzvu v rámci úspešnej koordinácie a komunikácie naprieč regiónmi a sektorom vlastníkov. Vzhľadom na svoj ekonomický a kultúrny potenciál sa práve Bratislavský samosprávny kraj môže stať vzorovým príkladom pre ostatné slovenské regióny v otázkach obnovy a udržateľnej starostlivosti o svoj pamiatkový fond.

Zoznam použitej literatúry

LI, Ya. (2024): *Study on the Revitalisation of Red Cultural Resources in Landscape Design of Shaoxing city Based on the Theory of Cultural Ecology*. E3S Web of Conferences. 565. 10.1051/e3sconf/202456502024.

KILIÁN, Jaroslav (2012): *Kaštiele z pohľadu kultúrnej krajiny. Úvaha na príklade Bratislavského samosprávneho kraja*.

KILIÁN, Jaroslav. Academia Istropolitana Nova. In *Kaštiele a kúrie Bratislavskej župy*. Ed. Ladislav Snopko. Bratislavský samosprávny kraj

Návrh revitalizácie areálu kaštieľa v obci Širkovce. Samotný objekt momentálne prechádza rekonštrukciou strechy nad torzom hlavného objektu. Zachovaný park je navrhnutý v duchu pôvodného anglického parku vrátane obnovy krajinného charakteru okolia. Prvky zelenej a modrej infraštruktúry, ako aj obnova pôvodného koryta rieky nielenže prinavracajú takmer zaniknuté pamiatkové hodnoty kaštieľa, ale aj celkovo posilňujú kultúrnu krajinu tohto regiónu.

v spolupráci s Academiou Istropolitana Novou, Krajským pamiatkovým úradom a Mestským ústavom ochrany pamiatok, 2012. ISBN 978-80-971035-4-5.

MK SR, MF SR (2020): *Revízia výdavkov na kultúru*; dostupné na: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/Revizia_vydavkov_na_kulturu_-_zaverecna_sprava_compressed.pdf

SUPUKA, J., ŠTEFUNKOVÁ, D (2014): *Cultural Landscapes and their Historical Values*. Životné prostredie, 2014, 44.

PISOŇ, Š. (1973): *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku*. Osveta.

Prehľad objektov NKP v BSK, poskytnutý PU SR dňa 05. 09. 2024.

Prehľad objektov kaštieľov a kúrií zapísaných ako NKP, poskytnutý PU SR dňa 13. 10. 2023.

SHEN, J., RUNG-JIUN, C. (2021): Cultural Landscape Development Integrated with Rural Revitalization: A Case Study of Songkou Ancient Town" In *Land* 10, no. 4: 406. <https://doi.org/10.3390/land10040406>

Obnova a nové využití vybraných památek v České republice

František Chupík

Tématem konference i příspěvku je segment péče o kulturní dědictví, jež směřuje k novému využití a rozvoji kulturních památek. Přitom jde o část účelu českého zákona č. 20/1987 Sb. O státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, který hned v §1 definuje účel zákona, kterým je: „vytvořit všestranné podmínky pro další prohlubování politicko-koorganizačtoréské a kulturně výchovné funkce státu při péči o kulturní památky, o jejich **zachování, zpřístupňování a vhodné využíování**, aby se podílely na rozvoji kultury, umění, vědy a vzdělávání, formování tradic a vlastenectví, na estetické výchově pracujících a tím přispívaly k dalšímu rozvoji společnosti“.¹ V následujícím §2 přitom cílí **nejen na ochranu, ale také na zpřístupňování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek**.² Tím je legislativně založen „život“ hmotných svědků minulosti tak, aby byly nejen chráněny jako neživý dokument minu-

losti, ale také sloužily dnešním i budoucím generacím. Odtud vede oprávněný požadavek společnosti překročit – často památkáři preferované – výhradně ochrannářské postoje směrem k plnohodnotnému zapojení do současného života. Je však zřejmé, že obě krajní polohy mohou vést k vadným výsledkům. Jak extrémní konzervatismus, jež vychází z vadného čtení některých zakladatelských děl³ a následnému odmítnutí smrti památky (jako výsledku sebezníčující ceny stáří), základního teoremu Rieglova díla,⁴ tak přehlížení ochrany a exploatace využití. Obojí nepochybně povede k úbytku součástí hodnotového komplexu a poškozování památky.

Po jeden a půl století po vzniku institucionalizované památkové péče na území bývalého Československa se český systém dostal do fáze, kdy je z historických důvodů Česká republika bohatá svým diverzifikovaným památkovým fondem, v oblasti dědictví

1 Vizte <https://mk.gov.cz/zakladni-pravni-normy-upravujici-nakladani-s-pamatkovym-fondem-cs-252>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

2 Tamtéž. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

3 RIEGL, Alois. *Moderní památková péče*. Eds Ivo Hlobil, Ivan Kruis. Překlad: Ivo Hlobil, Tomáš Hlobil. Praha 2003.

4 Viz RIEGL, Moderní památková péče, s. 33: „*Neboť nelze pochybovat, že nebrzděná činnost přírodních sil nakonec musí vést k úplnému zničení památky.*“ Nebo citát na s. 36-37: „*Co je dnes moderní a co se v souladu se zákony veškerého vznikání představuje v individuální celistvosti, se postupně stane památkou a vyplní mezeru, kterou ve fondu památek, jenž nám připadl, nakonec neomylně vytvoří v čase vládnoucí přírodní síly. Z hlediska hodnoty stáří není třeba usilovat o to, abychom pomoci lidské činnosti věčně zachovali památky jako takové, jak kdysi vznikly, nýbrž o to, abychom ukázali věčný koloběh vznikání a odumírání. Tento cíl zůstane zaručen, i když v budoucnu na místo dnešních památek nastoupí nové.*“

vysoce konkurenceschopná v mezinárodním měřítku (jak v oblasti turistického ruchu, tak absolutně měřenou dochováním hodnot jednotlivin či sídleních celků), málo poškozená válečnými konflikty, výjimečná konvolutem zpřístupněných státních hradů a zámků. Má personálně a byrokraticky robustní, ale málo efektivní systém památkové péče a chronicky podfinancovanou podporu vlastníků na údržbu památek, a to z důvodu asymetrie státního zájmu versus možností, jak toto financovat. Některé prvky lze najít i na Slovensku, například vysokou hustotu památek světového dědictví nebo značné rezervy ve finanční podpoře vlastníků památek z veřejných zdrojů. Podstatným rozdílem je skutečnost, že od roku 2002 je slovenská památková péče organizována obdobně, jak to známe z Rakouska nebo německých spolkových zemí. Tedy s památkovým úřadem, jež slučuje odborné a rozhodovací kompetence. Český systém (existence odborné organizace – Národního památkového ústavu (NPÚ) a soustavy rozhodujících úřadů) tak působí ve středoevropských srovnáních jako anomálie, která spojitě svědčí o asymetrické štedrě dotaci penězi a lidmi ve spojení

s problematickými výsledky (kauzami), které dosahuje zejména ve velkých městech, speciálně v Praze.⁵ Ty zjevně poškozují a zastihují řadu úspěchů, neboť se lépe mediálně prodávají. V plné nahotě ukazují slabiny rozdělení výkonné a odborné složky českého institucionálního uspořádání péče o památky.

Při rychlém srovnání https://www.zastarouprahu.cz/webdata/97DE4757-E74B-41A4-84B2-BBCE2454008C_02.pdf pro proces obnovy klíčových §§ obou legislativních úprav. V českém zák. 20/1987 Sb. §14 upravuje obnovu takto: „*V rozhodnutí nebo závazném stanovisku podle odstavců 1 a 2 se vyjádří, zda práce tam uvedené jsou z hlediska zájmů státní památkové péče přípustné a stanoví se podmínky, za kterých lze tyto práce připravovat a provést. Podmínky musí vycházet ze současného stavu poznání kulturně historických hodnot, které je nezbytné zachovat při umožnění realizace zamýšleného záměru.*“⁶ Naproti tomu Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v §32 uvádí: „(3) *K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy priloží vlastníik zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majet-*

5 Skličující shrnutí pražských kauz přinesl letos bilanční *Věstník Klubu za starou Prahu*: https://www.zastarouprahu.cz/webdata/97DE4757-E74B-41A4-84B2-BBCE2454008C_02.pdf. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

6 Viz pozn. 1. Klíčový §14 zák. 20/1987 neříká, jak „staré konstrukce“ mají být zachovány. Naopak, nutí vycházet ze současného stavu poznání kulturně historických hodnot, které mají být zachovány při umožnění realizace zamýšleného záměru. Nechráníme tedy (pouze) slohy, ale prostřednictvím hmoty chráníme hodnoty. Prozíravě se nefixuje okruh hodnot výhradně na stáří či sloh, ale jako klíčový parametr staví dnešní stav poznání hodnot bez omezení času či slohu. Co je výhodou v neomezenosti aplikace (stav poznání většinou narůstá) se stává neuchopitelným z důvodu proměnlivosti hodnot (dosud nepoznané hodnoty či rozdílné hodnotové systémy těch, co rozhodují).

kovoprávne údaje o kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a **špecifikáciu predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky.** (4) V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 krajský pamiatkový úrad uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný, **a určí podmienky, za ktorých možno predpokladaný zámer obnovy pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tento zámer obnovy možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie.⁷ Slovenská úprava pôsobí príležavěji praxi, neboť přímo předpokládá změny kulturní památky. Ačkoliv pojmy ohrožení, poškození nebo zničení mohou být aplikačně sporné, jde o jednoznačnější úpravu procesu změny v průběhu provádění záměru obnovy, než úprava česká. Minimálně v tom ohledu, že tato úprava není tak naivní, jako úprava zák. 20/1987 Sb., která jde do neohraničeného stavu poznání (nikdy neukončeného) kulturně historických (proměnlivých) hodnot a úbytek žádné z hodnot v proce-**

su obnovy v podstatě nepředpokládá.⁸

Ale zpět k příkladům nového využití a rozvoje kulturních památek v ČR. Mezinárodní ohlas na poli současné architektury vzbudila intervence na **hradě Helfštýn**,⁹ v Olomouckém kraji. Ten přišel o střechu hradního paláce, jak víme z písemných pramenů v roce 1806.¹⁰ Pak existoval nadále bez zastřešení, i když na ostatních částech rozlehlého hradního komplexu probíhaly v období 1952 – 1992 rekonstrukční práce, jež měnily charakter hradu ze zříceniny zpět do celistvé stavby pod taktovkou hradního architekta Zdeňka Gardavského. Nejméně po tři desetiletí doutnal či přímo plál spor mezi správou hradu, která směřovala k zastřešování a obnově zaniklých konstrukcí v historizujícím stylu, a odbornou organizací památkové péče, která se už od 80. let 20. století snažila zastavit technologicky obludné sanační práce a rekonstrukce dávno zaniklých stavů. Zhoršující se stav hradního paláce vedl v roce 2010 správce památky k požadavku na památkovou péči, aby definovala své požadavky na zastřešení.¹¹ K projektování zastřešení si vlastník vybral olomoucký

7 <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49>. Vyhledáno 12. 11. 2024.

8 Toto trefně pojmenoval KAIGL, Jan. Památkový úrad ano, nebo ne? In *Lidové noviny*, 4. 1. 2022.

9 K tomu blíže <https://helfstyn.cz/> nebo <https://pamatkovykatolog.cz/zrizenina-hradu-helfstyn-536922>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

10 CHUPIK, František – BELŠÍK, Ondřej. O záchraně a novém zpřístupnění paláce hradu Helfštýna. In *Památky*, 2022, roč. 1, č. 4 (Morava a Slezsko), s. 83–98.

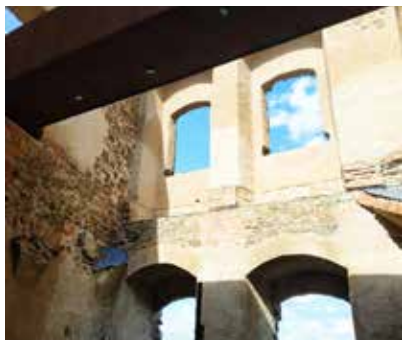
11 Výsledná doporučení NPÚ zněla: „Zpřesnit SHP hradního paláce, staticky zajistit objekt, zastřešit hradní palác tak, aby nebyla narušena hradní silueta, přitom dát přednost technickému řešení před historizujícím, při stavebních pracích zajistit záchranný archeologický výzkum, a to oprávněnou organizací (s licencí), vybrat dodavatele stavebních prací obeznámeného s tradičními technologiemi a jeho práci sledovat.“ Památková rada reagovala na představené řešení takto: „Souhlasí se zastřešením hradního paláce, jak je navrženo Ateliérem-r, jakož i s lávkami a můstky. Jsou to přiznané novotvary, které se netváří historicky a jsou užitečné k prezentaci památky, nesouhlasí se zřízením ochozu na hradbě s cimbuřím kolem nádvoří.“ Citováno podle CHUPIK – BELŠÍK, viz předchozí pozn.

Hrad Helfštýn, letecký boční pohled po zastřešení paláce, 2021
Foto ©Boysplaynice

Hrad Helfštýn, kolmý pohled na paláce po zastřešení, 2021
Foto ©Boysplaynice

Hrad Helfštýn, propojení cortenovou lávkou v úrovni ZNP, 2022
©NPÚ – František Chupík

Hrad Helfštýn, kolmý pohled na nezastřešenou místnost paláce, 2021
Foto ©Boysplaynice

Hrad Helfštýn, sál v hradním paláci po plném zastřešení, 2022
©NPÚ – František Chupík

Hrad Helfštýn, nově vložené cortenové schodiště na západě, 2022
©NPÚ – František Chupík

atelier-r.¹² Ten představil pozoruhodné řešení, jež bylo později (2017 – 2020) realizováno. Dočka-

lo se silné mediální odezvy ze zahraničí a získalo prestižní *Českou cenu za architekturu 2021*.¹³ Nelze

¹² <https://atelier-r.cz/portfolio/hrad-helfstyn/>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

¹³ <https://ceskacenaazaarchitekturu.cz/rocniky/2021>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

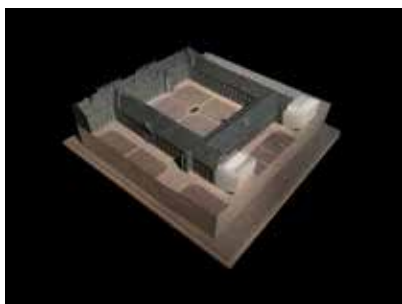
přehlednout fakt, že tato realizace byla s největší pravděpodobností důvodem k nejvyšší návštěvnosti hradu v historii (116 511 návštěvníků) v roce 2022.¹⁴ Realizovaný zásah je tak spojením nejméně dvou metod přístupu k intervenci do staré architektury. Jednak konzervace dochované materie a jednak vložení nových prvků, které nesou soudobý výraz, mají splnit přínosy zpřístupněního objektu pro majitele/správce a zároveň některé prostory paláce ochránit střechou, aby do nich nezatékalo. Podle názoru autora zvolená metoda vedla k uchování hodnot hradního paláce. Pokud v některém detailu došlo k ochuzení části hodnot, byla tato část nahrazena hodnotou jinou. Zastřešení plní svou funkci a tím, že nezměnilo siluetu hradu a přitom kreativním způsobem do potřebné míry uchovalo stavební

otevřenost paláce a s tím spojené vyznění torzální architektury. Značná pozornost, kterou tento zásah vyvolal – jak na straně příznivců (četná ocenění včetně České ceny za architekturu), tak odpůrců (např. ČNK ICOMOS¹⁵) – je dána mimo jiné tím, že výsledek nečekaně dokázal vpravit do takto staré budovy nové hodnoty v relativně kontrastním soudobém architektonickém jazyku.¹⁶ Tyto hodnoty lze spatřovat v didaktickém využití nových konstrukcí, které nejsou samoučelné a mají návštěvníka provést v několika úrovních celým palácem. Přitom se domnívám, že síla provedeného spočívá i v tom, že intervence nechala vyznít dostatečnou míru neúplnosti stavby (ne všechny místnosti byly zastřešeny, okenní otvory nejsou vyplněny, podlahy v patře jsou omezeny na lát-

14 <https://www.archiweb.cz/news/helfstyn-uzavrel-sezonu-s-nejvyssi-navstevnosti-od-otevreni-pamatky>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

15 <https://www.icomos.cz/images/stanoviska/2022/icomos-stanovisko-helfstyn.pdf>. Vyhledáno dne 12. 11. 2024.

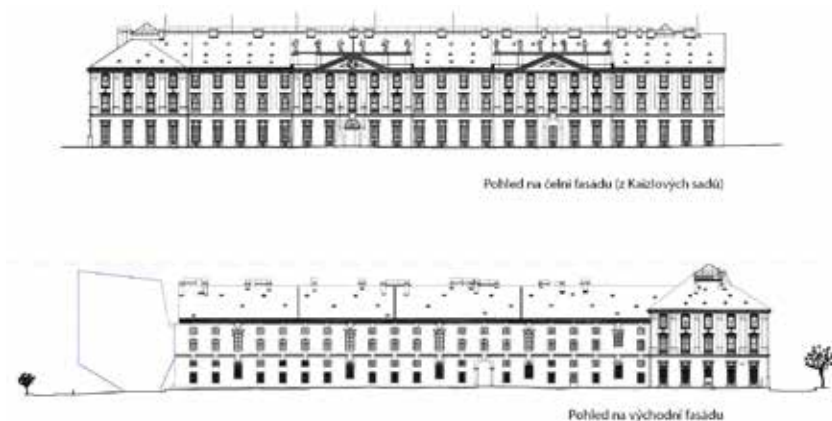
16 Z obsáhlého hodnocení mezinárodní poroty soutěže na: <https://ceskakacenzaarchitekturu.cz/rocniky/2021/rekonstrukce-palace-hradu-helfstyna> lze vyjmout: „*Při zachování a opětovném využití hradu bylo použito několik jednoduchých a trvanlivých materiálů: beton, cortenová ocel, strukturální sklo, a pro některé konstrukční prvky i nerezová ocel. Nová konstrukce a nové formy jsou zřetelně odděleny od starobyklých zdí, které byly rekonstruovány díky dlouhým a složitým restaurátorským pracím. Dlažba, schodiště, mosty a parapety z cortenových plechů dávají tvar novému organismu, funkčnímu a scénografickému zařízení, které činí ruiny použitelnými a obyvatelnými: sled vnitřních prostor a výhledů do vnější krajiny otevírá nové vztahy mezi tím, co je staré a co nové... Na projektu rekonstrukce je patrný precizní analytický a kritický přístup, díky němuž si autoři mohli dovolit radikální, ale zároveň citlivý vstup: kromě nutnosti zachování památky (zajištění její bezpečnosti, revize rozvodů a technologií a sanace prvků) umožnili autoři vznik originálně formovaných prostorů, které interpretují zároveň charakter historické památky i prvky současné moderní architektury. Prostory hradu jsou otevřené různým způsobům využití a funkcím, vznikají malebná místa a zákoutí, nejedná se o banální rekonstrukci minulosti. Zřícenina se tak stává prostorem k prozkoumávání a objevování, a to prostřednictvím netriviálních (a částečně labyrintových a nečekaných) sledů místností, průchodů, výhledů, otevřených oken a teras, z nichž lze krajinu a okolní území pozorovat a vnímat. Skutečně dobrá architektura je výsledkem kritické cesty. Vzniká vždy na základě seriózního dialogu architekta s klientem a propagátory. Je výsledkem procesu stavebních a technologických inovací. Cestou plnou získávání nových znalostí a dovedností, nikdy nekončícího výzkumu. Hledání nápadů, respektování zvyklostí a úcty k tradicím. Kvalita architektury není nikdy samolibým designem, je formou ve službách života, dnes, v minulosti i v budoucnosti. Každá z těchto kvalit architektury se spojila ve vítězně stavbě – plně se zrcadlí ve zpracovaných kovových prvcích, v kamenech, ve starobyklých prostorách a jejich novém životě, který nyní proudí ve zdech hradu Helfštýna.“*

Praha, Invalidovna, axonometrický model budoucího stavu, 2020
Foto zdroj: <https://www.npu.cz/cs/o-nas/invalidovna>

Praha, Invalidovna, řez přístavby a navazující historické stavby, 2020
Foto zdroj: <https://www.npu.cz/cs/o-nas/invalidovna>

Praha, Invalidovna, pohledy na fasády, 2020
Foto zdroj: <https://www.npu.cz/cs/o-nas/invalidovna>

ky atd.). To, že památková péče dokázala nechat vzniknout nové hodnoty na starém díle, aniž by se vzájemně potíraly, je úspěchem nejen architektury, ale i památkové péče. Odkročila totiž od formy dostavby či rekonstrukce (jak je záměrně nepřesně označována) k principiálně jinému (pravdivějšímu?) řešení, totiž přiznat absenci kontinuity řemeslných dovedností a nedostatku informací k prove-

dení „vědecké či emocionální“ fikce v historických formách. Národní památkový ústav, tentokrát v roli správce státního majetku a kulturní památky, představil odvážnou studii obtížně využitelné a zanedbané **pražské Invalidovny**. Historický areál bude památkově obnoven, zpřístupněn veřejnosti a nově doplněn o vrstvu současné architektury v podobě přístaveb v zadní části objektu, které navá-

Vřesovice, areál barokní fary, 2021
Foto ©NPÚ – František Chupík

žou na slepé štíty barokní stavby.¹⁷ Nové využití, které ve výraznějších formách soudobých architektonických vstupů dokáže propojit dochované hodnoty dědictví, lze najít z posledních let více. Poupkázat je vhodné např. na **areál fary ve Vřesovicích**,¹⁸ obnovu **Červeného kostela v Olomouci**,¹⁹ adaptaci bývalých vojenských pekáren pro **Long story short** za použití silného a minimalistického designu tamtéž.²⁰ Ze zdařilých architektonických realizací, jež vdechují nový život nevyužívaným památkám či historickému prostředí, lze poukázat na **revitalizaci pražských náplavek**,²¹

adaptaci obilného sila v areálu **Winternitzových automatických mlýnů v Pardubicích**²² nebo konverzi bývalých městských jatek na galerii současného umění **Plato v Ostravě**.²³ Tato realizace se dostala do finále prestižní Miese van der Rohe Award.²⁴ Za pozornost stojí také záchrana **nádražní haly v Havířově**, jež díky občanské iniciativě unikla plánované demolici a dočkala se nového využití jako sportovní hala.²⁵ Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy²⁶ z roku 1985, jež je součástí českého právního řádu (od r. 2000) a má aplikační přednost před národním

17 <https://www.npu.cz/cs/o-nas/invalidovna>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

18 <https://www.archiweb.cz/b/fara-vresovice>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

19 <https://atelier-r.cz/portfolio/cerveny-kostel/>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

20 <https://www.archiweb.cz/b/long-story-short-hostel>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

21 <https://www.archiweb.cz/b/revitalizace-prazskych-naplavek>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

22 <https://www.archiweb.cz/b/adaptace-obilneho-sila-v-arealu-winternitzovych-automatic-kych-mlynu>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

23 <https://www.archiweb.cz/b/plato-mestska-galerie-soucasneho-umeni>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

24 <https://www.npu.cz/cs/novinky/103497-konverze-byvalych-jatek-na-mestskou-galerii-plato-ostava-se-dostala-do-finale-mies-van-der-rohe-award>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

25 <https://www.earch.cz/architektura/clanek/nejhezci-sportovni-hala-v-republice-nadrazni-hala-v-havirove-unikla-demolici-a-nove-slouzi-sportu-a-kulture>. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

26 https://mk.gov.cz/doc/cms_library/evropska-umluva-o-ochrane-architektonickeho-dedictvi-73-2000-717.rtf. Vyhlédáno dne 12. 11. 2024.

Ostrava, Galerie Plato. Stav po konverzi, 2022
Foto ©Plato Ostrava – Martin Polák

právem, kromě politiky konzervace přináší pro smluvní stát i tento požadavek (čl. 11 Úmluvy): *„Při respektování architektonického a historického charakteru dědictví se každá Strana zavazuje podporovat: využívání chráněných statků s ohledem na potřeby současného života, a adaptaci starých budov pro nové účely, je-li to vhodné.“* Kdy je a není to vhodné a kde se vine křehká hranice respektu k charakteru se už z Úmluvy nedozvíme. Proto nezbývá, než hledat,

diskutovat a šířit příklady dobré praxe, kde tato hranice nebyla překročena a přesto se podařilo staré budovy adaptovat pro nové účely bez narušení hodnotového systému dědictví. V dnešní době tlaku na udržitelnost a řešení, jež zhodnotí již existující uhlíkovou stopu ve stavebním fondu obecně, jsou taková řešení nejen moderní, ale i jednou z mála cest, jak zpomalit devastující změny klimatu a prostředí člověka.

Výzvy pre obnovu a ochranu pamiatok a pamiatkových území v kontexte rozvoja pamiatkového ruchu

Eva Falbová

Na začiatok uvedieme niekoľko štatistických a faktografických údajov. Bratislavský kraj je najmenším krajom Slovenska, no napriek tomu má podľa údajov Štatistického úradu z roku 2019 tretiu najvyššiu návštevnosť. Na území Bratislavského kraja je 7 miest: Bratislava, Sv. Jur, Pezinok, Senec, Malacky, Stupava a Modra. Dve z týchto miest, Bratislava a Sv. Jur, majú pamiatkové rezervácie v rozsahu historického centra, ďalšou pamiatkovou rezerváciou je pamiatková rezervácia ľudového staviteľstva vo Veľkých Levároch. V mestách Pezinok a Modra sú pamiatkové zóny tiež v rozsahu historickej zástavby. Okrem týchto dvoch pamiatkových zón máme ešte pamiatkové zóny: Bratislava – Centrálna mestská oblasť, ktorá je rozlohou najväčšia na Slovensku; v Bratislave sú to tiež pamiatkové zóny Rusovce, Vajnory, Rača-Východ a mimo Bratislavy je to pamiatková zóna v Marianke – Mariánske údolie. Na území Bratislavského kraja sa nachádza viac ako 1 140 pamiatok, ktoré však ešte delíme na pamiatkové objekty a tých je viac ako 2 000.

Čo je to vlastne národná kultúrna pamiatka, pamiatková rezervácia a pamiatková zóna?

Národná kultúrna pamiatka je hnutelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je významným dokladom historického vývoja, životného spôsobu a prostredia spoločnosti ako prejav tvorivých schopností a práce človeka (môže mať historickú, umeleckú, vedeckú a technickú hodnotu), alebo ktorá má priamy vzťah k významným osobnostiam a historickým udalostiam. Pamiatky môžu byť hnutelné (sochy, obrazy a iné predmety) a nehnuteľné.

Okrem pojmu národná kultúrna pamiatka používame aj pojem objekt s pamiatkovou hodnotou. To sú objekty, ktoré nie sú zapísané ako národné kultúrne pamiatky, ale sú nositeľmi výrazných architektonicko-historických a výtvarných hodnôt. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je spravidla rešpektovanie historického vývoja pôdorysnej schémy, zástavby a urbanistickej štruktúry, parcelácie, výškového usporiadania a hmotovo objemových parametrov.

Pamiatková rezervácia je územie s uceleným historickým sídelným

usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk.

Pamiatková zóna je územie s historickým sídelným usporiadaním, územie kultúrnej krajiny s pamiatkovými hodnotami alebo územie s archeologickými nálezmi a archeologickými náleziskami. Znie to veľmi podobne ako pamiatková rezervácia, avšak pri pamiatkovej zóne nehovoríme o veľkej koncentrácii národných kultúrnych pamiatok.

Veľké množstvo pamiatok Bratislavského kraja sa nachádza práve na území pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny, ale nezanedbateľné množstvo sa nachádza aj mimo týchto území, a to hlavne sakrálnych pamiatok, kaštieľov a hradov.

Škála objektov, ktoré sú vyhlásené za pamiatky je pomerne široká – od archeologických nálezísk, ako napríklad Gerulata, cez klasické meštianske domy, šľachtické sídla, kostoly až po zrúcaniny hradov a technické pamiatky. Pri obnove každého z týchto objektov ako pamiatky je však rovnaký cieľ, a to obnoviť ju tak, aby boli zachované hodnoty, ktoré ju robia natoľko výnimočnou, že je vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku a zároveň, aby bola udržateľná, živá a plnila funkciu, ktorá nie je v rozpore s jej pamiatkovými hodnotami. Rovnaké platí aj pre pamiatkové územia – rezervácie alebo pamiatkové zóny. Sú to územia, ktoré majú rôzne funkcie, avšak

pri ich využívaní musíme dbať na zachovanie ich hodnôt.

Ako pamiatkari pri obnovách jednotlivých pamiatok komunikujeme s vlastníkmi, ktorým sa snažíme vysvetliť význam objektu, jeho hodnoty a zároveň aj obmedzenia, ktoré súvisia práve s tým, že objekt je pamiatka. Vlastne neustále sa snažíme o vzdelávanie vlastníkov. V súčasnosti sa už čoraz viac stretávame s tým, že vlastník je už oboznámený s hodnotami objektu a je si vedomý, že pri správnej obnove pozdvihne jeho hodnotu. Objekt zostane autentický a pritom aj vizuálne atraktívny, využitelný a zároveň bude naďalej hodnotnou súčasťou územia rezervácie alebo zóny.

Pri obnove území ako celkov sú našimi partnermi jednotlivé samosprávy. K obnove jednotlivých pamiatkových území (zón a rezervácií) sú spracované zásady ochrany územia, ktoré definujú hodnotu daného územia a zároveň riešia možnosti obnovy a využitia s ohľadom na zachovanie pamiatkových hodnôt územia. Tieto zásady sú aj priebežne aktualizované. V poslednej dobe si samosprávy dávajú vypracovať manuály, ktoré sa môžu použiť pri riešení problémov verejného priestoru. Sú použiteľné najmä vtedy, keď sú pri svojom vzniku prerokované aj s pamiatkarmi a splňajú požiadavky jednotlivých území.

Na príklade Bratislavy si môžeme ukázať prístup jednotlivcov aj prístup samosprávy. V centre Bratislavy (na území v minulosti vymedzenom hradbami), ktoré je asi jedno z turisticky najvyťažene-

Michalská 3 pred obnovou
Foto: Eva Falbová

Michalská 3 po obnove
Foto: Eva Falbová

nejších lokalít, sa často stretávame s problematikou funkčnej náplne objektu, práve vzhľadom na množstvo turistov. Je tu najväčší tlak na využívanie parteru a otváranie parteru za účelom vytvárania reštauračných alebo obchodných prevádzok (suvenírov) a zároveň je tu najväčšia koncentrácia pamiatok, z ktorých mnohé sú datované už do stredoveku. Mnohé partery boli otvorené už v minulosti, veď už koncom 19. storočia sa pri výstavbe alebo prestavbe objektu ako celku počítalo s obchodnými prevádzkami. Od druhej polovice 20. storočia, v podstate až do konca 20. storočia, sa však častokrát stretávame s brutálnymi zásahmi do parteru objektu, ktoré otvárajú celý parter veľkými výkladmi bez ohľadu na architektonické riešenie celej fasády objektu a pamiatkové hodnoty objektu. V súčasnosti preto s vlastníkmi objektov riešime rehabilitáciu pôvodného riešenia alebo nápravu, pátrame, ako bol parter riešený a aké sú vlastne možnosti

jeho úpravy pri rešpektovaní jeho pamiatkových hodnôt, aby bola zachovaná vhodná prezentácia objektu a jeho pamiatkových hodnôt. Našťastie, pri „osvietených“ vlastníkoch sa už viackrát podarilo na fasády vrátiť repliky historických drevených predsadených výkladcov, ktoré môžeme uviesť ako úspešné príklady obnovy. V posledných rokoch bol takto rekonštruovaný výklad na Michalskej 3. S umiestnením prevádzky v parteri súvisí aj jej označenie. Každý predseda chce byť čo najlepšie viditeľný. Jedným problémom je označenie prevádzok, ktoré sú priamo z ulice a druhým je označenie prevádzok, ktoré sú vo dvore. Nechceme totiž, aby na fasáde vznikla zmeska rôznorodých tabuliek. Tu vzniká často problém, ako vysvetliť, že daná prevádzka nie je jediná v danom objekte a priestore, že je potrebná koncepcia pre umiestňovanie reklamných označení jednotlivých prevádzok v objekte a že nie je vhodné, aby bol celý parter obvešaný rôznymi

Označenie MMB
Foto: Eva Falbová

tabuľami. Aj v tomto smere sa už podarilo na mnohých prevádzkach umiestniť dizajnovo vhodné riešené označenie. Dobrým príkladom môžu byť aj inštitúcie samosprávy, ako napríklad Mestské múzeum v Bratislave, ktoré začalo pre svoje objekty vytvárať označenie vychádzajúce z jednotného dizajnu, a tak začína byť jasne rozpoznateľné.

S umiestňovaním reštauračných prevádzok nevyhnutne súvisí aj umiestňovanie vonkajších sedení – letných terás. Bratislavčania si

Michalská ulica v roku 2014
Foto: Eva Falbová

Michalská ulica v roku 2017 po úprave pravidiel pre umiestňovanie exteriérových sedení
Foto: Eva Falbová

Tabuľa Academia Istropolitana
Foto: Eva Falbová

určite pamätajú, ako vyzerala Michalská ulica pár rokov dozadu. V strede Michalskej ulice bol široký pás letných terás s podestami a veľkými markízami v tvare strechy, ktoré znemožňovali pohľad na ulicu ako takú a zároveň obmedzovali vnímanie jednotlivých objektov a výrazne obmedzovali pohyb. Tu potom nastupuje spolupráca so samosprávou, kde sa na spoločných rokovaníach dohodli podmienky, ktoré sa premietli do rozhodnutia starostu Starého Mesta a v rovnakom znení aj do zásad ochrany územia pamiatkovej rezervácie. Táto úprava jednoznačne skvalitnila verejný priestor a priniesla lepšiu možnosť vnímania historických objektov a ich prostredia.

Okrem tohto, ako sú objekty národných kultúrnych pamiatok a pamiatkové územia prezentova-

né, je dôležité pre prezentáciu vytvoriť aj informačný a orientačný systém.

Skúsili ste už niekedy byť náhodným turistom vo vlastnom meste? Ako by ste ho vnímali, čo by ste sa o ňom dozvedeli, keď sa cez neho prejdete, len tak sa pozieráte a nemáte všetko vopred naštudované? Ako by na vás zapôsobilo? Z takejto prechádzky po centre Bratislavy, čo je územie pamiatkovej rezervácie, môžete mať veľmi zmiešané dojmy. Vidíte množstvo objektov, ktoré majú pomerne ucelený historický výraz, na niektorých možno postrehnúť nie veľmi šťastné stavebné zásahy či nevhodne riešené reklamné označenia prevádzky alebo pútače. Pri sledovaní davu turistov si môžeme všimnúť, že okrem historických dominánt ako Michalská veža, Dóm sv. Martina a Stará radnica si turisti fotia hlavne Čumila, smerovník pod Michalskou vežou a Schöne Naciho (pri hľadaní na internete som zistila, že Čumil sa umiestňuje v prvej trojke najzaujímavejších atrakcií v Bratislave a kolujú o ňom rôzne povesti). Pri prechádzke bratislavským Starým Mestom tiež možno zistíte, že sa len tak náhodne takmer nič nedozviete o objektoch v historickom centre a možno sa aj pri jeho poznávaní stratíte.

V Bratislave si môžete všimnúť viacero typov tabúľ označujúcich národné kultúrne pamiatky. Boli umiestnené v 80. rokoch 20. storočia. Tie neskoršie, ktoré ich napodobňujú, poskytujú len informáciu, že objekt je národnou kultúrnou pamiatkou a občas aj z kto-

Smerovníky v Bratislave
Foto: Eva Falbová

rého storočia pochádza. Pár tabúl má rozšírený text aj s informáciou o danom období, resp. uvádza i názov objektu. Jedna z najobsažnejších tabúl je umiestnená na budove Académie Istropolitany. Téma označovania objektov ako pamiatok aj s krátkou informáciou o nich je pravidelne otváraná, ale zatiaľ riešená nie veľmi úspešne. Nie je stanovená povinnosť označiť objekt ako národnú kultúrnu pamiatku, nie je daný jednoznačný dizajn, ako takéto označenie riešiť a ani v akom rozsahu by mali byť informácie na tabuli. V súčasnosti je to skôr iniciatíva jednotlivých majiteľov. Ako príklad možného riešenia by sa dala uviesť tabuľa v podobe QR-kódu, ktorá bola približne pred rokom umiestnená na Miestodržiteľskom paláci na Hlavnom námestí, ktorý je sídlom Súdnej rady s linkom na web-

Smerovníky vo Sv. Jure
Foto: Elena Pogáň Bukovčanová

stránku s históriou objektu, ale aj na samotnú inštitúciu Súdnej rady. Podobný príklad môžeme nájsť aj v budove Cvernovky na Svätoplukovej ulici v Bratislave, kde sú v interiéri pomocou QR-kódov podané širšie informácie k histórii objektu. Za vydarené môžeme považovať aj tabule označujúce bývalé mestské brány v hradbách v jednotnom dizajne so zrozumiteľnou informáciou. Problémom je aj orientačný systém. Keby sme sa v centre Bratislavy pohybovali podľa existujúcich smerovníkov, tak by sme sa na niektorých miestach pravdepodobne stratili, napriek ich pomerne neúmernej veľkosti. Rovnako v centre Bratislavy, resp. pri vstupe do centra, okrem jednej skutočne už archaickej mapy nie je umiestnená žiadna orientačná mapa. Orientačné mapy nahrádza

Informačná tabuľa Rusovce pri kostole sv. Márie Magdalény
Foto: Eva Falbová

len 3D model historického mesta na nábřeží pri objekte Propeleru. Na ďalších pamiatkových územiach v Bratislavskom kraji – vo Sv. Jure, Pezinku a Modre – môžeme tiež nájsť zmes rôznych dizajnov a typov orientačných a informačných systémov. Ale vidieť tu aj snahu o obnovené a atraktívnejšie riešenie, ako napríklad smerovníky vo Sv. Jure alebo aj interaktívne tabule vo Sv. Jure a Pezinku.

Pri uvedených príkladoch môžeme postrehnúť určitú rozmanitosť, ktorá vychádza z rôznych časových období. Avšak napríklad v Rusovciach máme pomerne čerstvý príklad s informačnými tabuľami rôzneho vzhľadu umiestnenými len nedávno a nie je jasné, z akého dôvodu prišlo k tomuto rôznorodému prístupu. Jedna tabuľa je pomerne dobre utajená a nachádza sa pri kostole sv. Má-

rie Magdalény. Obsahovo je dobre spracovaná, čo sa však už o dizajne úplne povedať nedá. Použitím masívneho dreva by sa hodila skôr do prírodného prostredia lesoparku, než do obývanej časti. Ďalšie tabule úplne odlišného dizajnu (jednoduchý dizajn s použitím skla) sú osadené pred rôznymi objektami v Rusovciach a uvádzajú pomerne podrobné informácie o danom mieste.

Na uvedených príkladoch môžeme vidieť, že v tejto oblasti, ktorá je podstatná pre orientáciu turistov, informácie o objektoch a prostredí, nasmerovanie na zaujímavé miesta, aby turista nešiel len s davom, je ešte čo riešiť a vylepšovať. Pri otázke, čo je hlavným negatívom, ktoré ovplyvňuje vnímanie pamiatkového územia, moji kolegovia z Krajského pamiatkového úradu v Bratislave jednoznačne

Informačná tabuľa Rusovce
Foto: Eva Falbová

menovali dopravu, statickú aj dynamickú. Doprava nie je problémom v pamiatkovej rezervácii v Bratislave, kde je vjazd regulovaný, ale skôr vo Sv. Jure a Pezinku, kde sa postupne začína riešiť statická doprava. V prípade Modry je zas problémom dynamická doprava, ktorá prechádza centrom mesta, kde je už roky naplánovaný obchvat, no doteraz nie je zrealizovaný. Vyriešenie tohto problému jednoznačne prispeje k zlepšeniu prezentácie a atraktivity daných pamiatkových území. Keď zadáte umelej inteligencii

heslá: pamiatky, turizmus, ochrana a rozvoj, tak vám medzi iným napíše: „je potrebná ochrana a údržba pamiatok, vzdelávanie a osвета o význame jednotlivých pamiatok, spolupráca s komunitou – teda jej zapojenie do ochrany a rozvoja, marketing a spolupráca na propagáciu pamiatok a financovanie a podpora pamiatok, ale aj miestnych podnikateľov a remeselníkov“.

Musíme s tým v plnej miere súhlasiť. Na pamiatku sa nedá pozeráť ako na objekt, ktorý slúži len na finančný zisk. Uvažovaním typu: teraz som kúpil drahý objekt v centre a musím z neho vytrieškať všetko, čo sa dá, najlepšie zbúrať ho a postaviť nanovo alebo nadstavať a nafúknuť objekt o 100 %, všetko staré vyhodiť, to sa predsa nedá opraviť, sa ďaleko nedostaneme. Žiaľ, je to prístup, s ktorým sa stretneme ešte aj dnes, bez uvedomenia si hodnoty objektu a toho, že každý objekt je súčasťou určitého celku, ktorý môže ďalej povzniesť alebo naopak, necitlivým prístupom pri obnove poškodiť. Neustále je potrebné vzdelávať, o hodnotách pamiatok a aj pamiatkových území, nielen turistov, ale hlavne domácich, ktorí ako vlastníci pamiatok alebo objektov v pamiatkových územiach tvoria hodnoty, ktoré môžu byť turisticky atraktívne. Pamiatka môže slúžiť ako hlavná atrakcia, ktorá priláka turistov, avšak na to, aby pamiatky mali tento potenciál, musíme sa o ne starať, pravidelne ich udržiavať a vzdelávať o ich hodnote a zaujímavosti.

Současná architektura v historickém prostředí. Příběh města Litomyšle

František Chupík, Zdeňka Vydrová

Autor tohoto příspěvku se k prezentaci o současné architektuře v historickém prostředí města Litomyšle dostal nedopatřením. Původně jej totiž měla přednést osoba nejpovolnější, arch. Zdeňka Vydrová,¹ která ale nemohla na konferenci přijet, tak jsem se po souhlasu její prezentace ujal. Udělal jsem to rád, hned ze dvou důvodů. Jednak kvůli osobnosti paní architektky a tomu, co spolu s politickým vedením města a ostatními kolegy dokázali v Litomyšli. Ale také proto, že dlouhodobě sleduji z profesních důvodů vztah současné architektury a historického prostředí v památkově chráněných územích.² Téma je to dyna-

mické, strukturované a komplexní jako královna umění, architektura sama. Nese prvky střetu minulosti a současnosti/budoucnosti, starého a nového, mrtvého a živého, kvality a nekvality, dobrého a špatného... Ve shodě s ostatními autory³ považuji to, co se daří v Litomyšli také za něco unikátního. I pokud se zeptáme AI, proč se daří architektuře v Litomyšli, v několika sekundách zpracuje zdroje v odpovědi do následujících příčin: „*Dlouhodobá politická a kulturní vize, spolupráce se špičkovými architekty, harmonie starého a nového, silná spolupráce veřejné a soukromé sféry.*“⁴ Zdánlivě bezvýznamné východo-

1 <https://lam.litomysl.cz/architekt/288-zdenka-vydrova>. Vyhledáno dne 15. 11. 2024.

2 S napětím očekávám vědeckovýzkumné výsledky aktuálního úkolu: <https://n89plus.npu.cz/cs>. Vyhledáno dne 15. 11. 2024.

3 VOLF, Petr. *Litomyšl – renesanční město moderní architektury*. Litomyšl 2014 nebo WAHLA, Ivan – PELČÁK, Petr – BURIAN, Aleš. *Litomyšl a soudobá architektura*. Brno 2001 a VOPÁLKA, Pavel – RANDÁKOVÁ, Alena – SEVEROVÁ, Michaela. *Litomyšl na prahu třetího tisíciletí*. Litomyšl 2009 a 2014.

4 “The success of modern architecture in Litomyšl, often referred to as the ‘Litomyšl Miracle’ can be attributed to several factors:

1. ***Long-Term Political and Cultural Vision***: Since the 1990s, the town has had a consistent approach to urban planning and architectural development, driven by enlightened local leadership. The first post-revolutionary mayor, Miroslav Brýdl, and his successors emphasized high-quality architecture as a central part of the town's identity. This vision ensured continuous support for ambitious projects over several decades (7th source).
2. ***Collaboration with Top Architects***: Litomyšl has been able to attract many of the Czech Republic's leading architects, such as Josef Pleskot, Zdeněk Fránek, and offices like DRNH and Rusina Frei. These architects were given the freedom to design structures that respect the historical context of the town while introducing contemporary elements (6th source, 8th source).
3. ***Harmonious Integration of Old and New***: One of Litomyšl's distinctive features is the careful integration of new architecture with its historical heritage. Projects are designed to complement existing structures rather than overpower them. This balance between modernity and tradition has been a key part of the town's architectural appeal (7th source).
4. ***Strong Public-Private Cooperation***: The success also stems from effective cooperation between the local government, architects, and citizens. The town's long-term collaboration with city architect Zdeňka Vydrová has been particularly significant in ensuring quality urban planning and cohesion in architectural styles (6th source).

Litomyšl, návrh řešení domu Smetanovo nám. 71
Foto: ©Zdeňka Vydrová

Litomyšl, návrh řešení domu Smetanovo nám. 71
Foto: ©Zdeňka Vydrová

Litomyšl, výsledné řešení domu Smetanovo nám. 71
Foto: ©Zdeňka Vydrová

české město Litomyšl⁵ s pouhými 10,5-tisíci obyvateli se stalo za posledních 30 let Mekkou české kvalitní architektury. Přestože má ve svých hranicích památku světového dědictví, renesanční zámek⁶ ve správě státu — Národní památkový ústav (NPÚ), velikost, význam ani struktura města by sami o sobě ani ve spojení nezpůsobily explozivní růst kvality nové výstavby a úprav veřejných prostor. Klíčovým se stalo brzké ustanovení funkce městského architekta díky osvětlené politice starosty Miroslava Brýdla, kterou se stala dříve zmíněná arch. Z. Vy-

drová. Město samotné mělo k dispozici standardní nástroje řízení rozvoje, a to: *konceptce, strategie a vize, vlastnictví pozemků, architektonické a urbanistické soutěže, územní plán, regulační plán, územní studie a spolupráci s městským architektem*. Zatímco většinu z nich mnohá města promrhala (vlastnictví pozemků) či využívala formálně nebo vůbec (městští architekti byli zřizováni a zase rušeni), právě v Litomyšli došlo k uvědomění si role městského architekta jednak brzy a jednak se práce ujala schopná a talentovaná architektka. To lze považovat spo-

***In essence, Litomyšl's architectural success is a result of strategic vision, collaboration with top talent, and a commitment to blending history with modernity."* Chatgpt.com, 09.10.2024.**

5 <https://www.litomysl.cz/>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

6 <https://www.zamek-litomysl.cz/cs>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

lu s organizováním architektonických soutěží, které se mohou jevit jako drahé a pomalé, jako hlavní původce dnešního stavu, které jsou označovány expresivně jako *zázrak jménem Litomyšl*. Zjevně jde totiž o město, kde se dobře žije (slogan na webu samosprávy zní: *město pro lidi*) nejen díky přijatelné velikosti (blízkosti přírody), ale musí se tu dobře cítit i návštěvník, alespoň pro autora příspěvku je vždy návštěva Litomyšle akurátně osvěžující ve všech ohledech.

Jako všechny začátky nebývají jednoduché, i zde se prosazoval dialog mezi občany, samosprávou, architekty a zástupci památkové péče nikterak hladce. Symbolem těchto začátků se stala soutěž na Obchodní dům na náměstí (Smetanovo nám. 71) v roce 1992, která nakonec vyústila ve střety vedoucí k poloze novostavby kontextuálně (napodobivější?), než byl původní dynamický návrh.⁷ Přitom diskuze se odehrávaly na obvykle schematizovaném půdoryse: *architekt vnáší nesrozumitelné novoty, laické veřejnosti se to nelíbí a památkáři to pro jistotu zamítnou*. V tomto konkrétním případě: „*Architekti nezachovali původní parcelaci obou domů, historický kontext náměstí však zhodnotili jiným způsobem. Zatímco směrem do náměstí měl objekt kopírovat linii okolních domů, směrem do ulice Vodní valy měl mít členitější podobu, která by měřítkem napodobovala okolní zástavbu s malebnými zákoutími a dvorky. Navíc měl být opatřen průchodem, který by umožňoval*

projít z náměstí do ulice Vodní valy. Na průčelí chtěli architekti zopakovat rytmus podloubí pomocí hranatých pilířů nesoucích přímý překlad, což veřejnosti vadilo, protože okolní domy mají podloubí obloukové. Architekt Pleskot v reakci na kritiku projektu prohlásil, že „kontextualita neznamená, že se věci mají sobě podobat“. Veřejnost byla rozčarována z modernistické podoby domu odlišující se výrazně od svého okolí, pro architekty však bylo základní měřítko stavby, a ne její vizuální podoba. Projekt byl památkovou péčí v Pardubicích zamítnut, protože počítal s demolicí původního zdíva a nezachovával původní parcelaci domů, čímž porušoval podmínky soutěže. Architekti mohli interpretovat omezení památkové péče jako motivující a do svého projektu mohli vpustit více protikladů, tak jako to udělali později při přestavbě radnice v Benešově. Památkáři zase mohli být méně striktní a nelpět na historické stavební hmotě, která sama o sobě nevnáší do města žádný život. Selhání diskuze mezi památkáři a architekty vedlo skutečně k promarněné příležitosti. Současná podoba domu od Václava Martina Havlíka z roku 1998, doplněná o dvousoší Adam a Eva od Olbrama Zoubka a světelný objekt DNA vodopád od Jiřího Davida, je nakonec výsledkem kompromisu. Dům lze považovat za charakteristickou ukázkou architektury, která se snaží vyjít vstříc památkářům, přičemž však rezignuje na vlastní výraz – architektury

⁷ <https://lam.litomyse.cz/objekt/01-71-obchodni-dum-senquar-kubik>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

Litomyšl, terminál autobusového nádraží
Foto: ©Zdeňka Vydrová

*nekonfliktní, avšak příliš nenápadné. V domě sídlí prodejna litomyšlské rodinné firmy Kubík, Galerie Miroslava Kubíka a dva byty, jejichž součástí je střešní zahrada.*⁸ Důkazem o tom, že v Litomyšli si váží nejen svého starého stavebního fondu (památky) je *Litomyšlský architektonický manuál*.⁹ V přehledné formě se zabývá architekturou do současnosti: „*Litomyšlský architektonický manuál (LAM), zaštitěný Městskou galerií Litomyšl, je odborně-popularizační česko-anglická databáze 143 nejvýznamnějších architektonických a uměleckých objektů, souborů staveb i úprav veřejných prostranství, které byly v Litomyšli nebo jejím blízkém okolí realizovány od roku 1900 do současnosti.*“ Jakkoliv jsme se naučili ocenit starou architekturu, u čím dál novějších počínů naše nedůvěra roste (novější stavby nemají odžitý svůj čas a jsou to místa, jež nejsou dostatečně „promodlená“ tak, jako třeba staré kostely). Kompetence k objektivnímu hod-

nocení se prudce snižují. U laiků davově, lavinovitě pak u staveb po roce 1945, které jsou spojovány s obdobím socialistického realismu až do roku 1989. Ostrý jazyk některých architektů pak také nepomáhá masivnější srozumitelnosti dnešní architektury. Čelit neoblíbenosti novějších staveb lze pouze šířením povědomí o relativně mladých dílech, které vybočují z běžné stavební produkce vyšší kvalitou, jak to právě aktivně činí tento manuál. Také je vhodné připomenout, že města se často nechlubí a systematicky nevěnují prezentaci současné architektury. Zřejmě vědí proč.

Mezi zástupce úprav veřejných prostranství a infrastruktury patří v Litomyšli přestavba autobusového nádraží¹⁰ (2008/2018), jižně od historického centra, jež v sobě dokázala propojit kultivovaným jazykem architektury více funkcí – dopravní, komunikační, obchodní, veřejného prostoru i zeleně, za současné redukce předimenzovaného staršího dopravního termi-

8 Tamtéž.

9 <https://lam.litomysl.cz/>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

10 <https://lam.litomysl.cz/objekt/06-vp2-revitalizace-tzv-belidel-s-autobusovym-nadrazim>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

Litomyšl, Sokolovská 167, prodejna Lidl
Foto: @Zdeňka Vydrová

Litomyšl, Sokolovská 167, prodejna Lidl, okolí
Foto: @archiweb.cz

Litomyšl, nábreží řeky Loučné, Vodní valy
Foto: @Zdeňka Vydrová

Litomyšl, nábreží řeky Loučné, Vodní valy
Foto: @Zdeňka Vydrová

nálu. O tom, že prodejnu obchodního řetězce lze udělat tak, že neobtěžuje typologií korporátního vzhledu, se můžeme přesvědčit při výjezdu z města na severním okraji. Z vyzvané architektonické soutěže vznikl decentní objekt prodejny¹¹ vedle barokní sýpky, kde studio VAS inteligentní prací s materiály a členěním popřelo všechny floskule řetězců o tom, že všechny domy jejich značky musí vypadat stejně. Naopak, právě tento si zapamatujeme. A to i proto, že součástí projektu bylo i ře-

šení okolí se zapojením vegetace. Zástupců úprav veřejných prostor zde nalézáme více, např. zdařilé klášterní zahrady¹² (1999 – 2000) na zámeckém návrší, které bylo celkově revitalizováno v letech 2008 – 2014.¹³ Velice cenné jsou snahy neomezovat se na střed města ukazovaný turistům, ale přinášet dobrá řešení i na periferie a propojovat komunikací E442/35 tvrdě rozdělené části města. K tomu lze příhodně využít úprav nábreží říčky Loučná, tekoucí souběžně s komunikací. Stalo se tak

¹¹ <https://www.earch.cz/architektura/clanek/i-supermarket-by-mel-mit-uroven-v-litomyšli-postavili-lidl-se-zelenou-strechou-který-nehyzdí-sve-okolí>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

¹² <https://lam.litomyšl.cz/objekt/01-vp11-obnova-klášterních-zahrad>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

¹³ Z toho např. <https://lam.litomyšl.cz/objekt/01-133a-rekonstrukce-zámeckého-pivovaru>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

Litomyšl, U plovárny 1221, městský bazén
Foto: ©Městská galerie Litomyšl

Litomyšl, Smetanova lávka, Bří Šťastných 64
Foto: ©Zdeňka Vydrová

opakované v letech 2001 – 2002¹⁴ a 2016 – 2017.¹⁵ Za excelentní výtvarné až krajinné dílo ve městě lze označit novostavbu městského bazénu z let 2009 – 2010 od studia DHRN,¹⁶ jež organicky splynula a prorostla s okolním terénem. Těžko hledat v České republice hezčí bazén a těžko si také představit nechuť nechat tělo odpočinout na hladině této terénní vlny. Vynikajícím městotvorným dílem je také nedávno vystavěná Smetanova lávka, jež spojila funkci nadchodu nad silnicí, propojení různých výškových úrovní a vyhlídky v čitelném pojetí. Skromně a přesto silně nabízí výhled na město i bezpečný přechod pěšímu. Zaslouženě si Ehl & Koumar Architekti odnesli více ocenění, ale zejména hlavní cenu České ceny za architekturu 2023.¹⁷ Z hodnocení

poroty lze odcítovat: „Dobrý most je jako dobrý skutek v nevládném světě, altruistická investice do veřejného prostoru, způsob, jak propojit lidi a místa, navržený tak, aby byl příjemný na pohled i jako zážitek. Nová litomyšlská lávka je přesně taková: zcela přesvědčivá syntéza architektury, inženýrství a urbanismu, která spojuje dvě části města, něco jako novodobá verze Karlova mostu v Praze... Tento most je přesně to, co je v daném místě potřeba. Nevytahuje se, ani se nevyhýbá. Nevyvolává žádné otázky. Žádné nekonkrétní zpochybňování záměru.“¹⁸

Za pozornost také stojí práce s okolím města. Nedávno (2022) zde vznikla krajinářská úprava – Park Zdeňka Kopala, pojmenovaný po inspirativní osobnosti, litomyšlském rodáku a astronomu.¹⁹

14 <https://lam.litomysl.cz/objekt/02-vp3-uprava-nabrezi-reky-loucne-ii>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

15 <https://lam.litomysl.cz/objekt/02-vp2-uprava-nabrezi-reky-loucne-i>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

16 <https://lam.litomysl.cz/objekt/03-1221a-mestsky-bazen>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

17 https://www.litomysl.cz/moderni_architektura/smetanova_lavka/. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

18 <https://ceskacenaazaarchitekturu.cz/rocniky/2023/lavka-v-litomysli?ocenene=1>. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

19 https://www.litomysl.cz/osobnosti/zdenek_kopal. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

Litomyšl, Park Zdeňka Kopala, GPS 49.8606961N, 16.3093678E
Foto: @Zdeňka Vydrová

Litomyšl, Park Zdeňka Kopala, GPS 49.8606961N, 16.3093678E, lavičky pro výhled na město
Foto: @Zdeňka Vydrová

Cílem tohoto v České republice ojedinělého projektu bylo realizovat častý úkol dnešní doby – protipovodňová opatření. Kreativním způsobem tu bylo propojeno několik hektarů přírodní plochy se stovkami stromů, keřů a mobiliářem pro trávení volného času. Zajímavá kombinace modelace krajiny a technických opatření má zadržovat vodu z dešťů. Vegetace a úpravy terénu navracejí charakter krajiny do poloviny 20. století. Park nabízí místním přírodní prostor k trávení volného času a dřeviny původních odrůd, které v minulém století na Litomyšlsku rostly. Zároveň tu dochází k retenci vody v krajině, podpoře přirozeného mikroklimatu a v případě extrémních dešťů k zachycení alespoň části vody, jež v minulosti stékala z polí a ohrožovala majetek občanů na ulici Z. Kopala.²⁰ Taktéž tato nenápadná realizace získala ocenění, tentokrát *Grand prix architektů* v kategorii šetrná stavba.²¹

Troufám si tvrdit, že ve finále je

člověku jedno, zda jej obklopuje architektura nová nebo stará a zda je či není památkou. Podstatné je, aby se cítil bezpečně a dobře, spojen se svým esteticky přijatelným či ještě lepším prostředím. A propojen měřítkem srozumitelné zástavby města či vesnice. A v druhém plánu přírodou, byť přetvořenou člověkem. V Litomyšli se to daří, a proto je hodná následování. Nástroje pro to známe, ale kvalitní řešení jsou vždy delší cestou. Trvají déle (desetiletí) a dalece překračují jepičí život politických reprezentací radnic. Často to potřebuje kromě jednoho (ideálně architekta) i více lidí, kteří pro své město uplatňují své nejlepší schopnosti a úmysly, třeba celý svůj profesní život. Zřejmě bychom v České ani Slovenské republice nenašli moc obyvatel, kteří by se ve svém městě nebo obci chtěli cítit špatně, právě naopak. A proto odvahu a více zázraků, jako je Litomyšl!

20 https://www.litomysl.cz/moderni_architektura/park_zdenka_kopala. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

21 https://www.litomysl.cz/aktuality/park_zdenka_kopala_ziskal_oceneni_grand_prix_architektu_. Vyhledáno dne 13. 11. 2024.

Význam architektonických súťaží návrhov – aj pre kvalitnú obnovu kultúrnych pamiatok

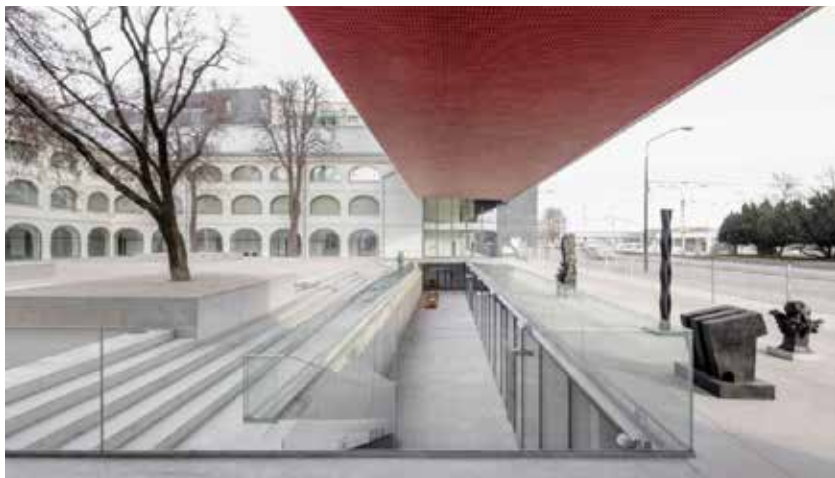
Peter Moravčík

Subjekt Slovenskej komory architektov

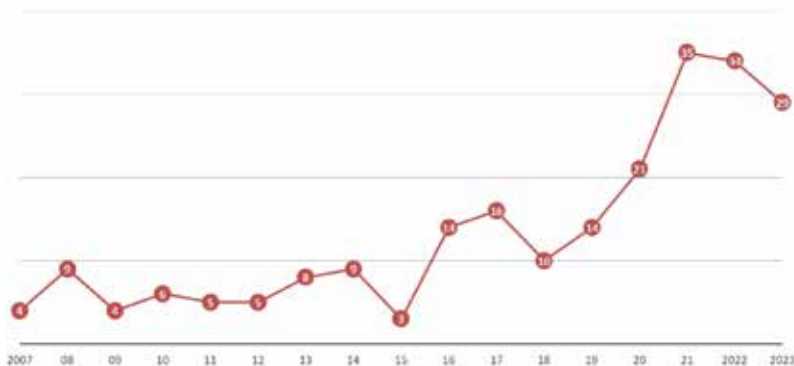
Slovenská komora architektov je samosprávnou stavovskou právnická osoba nepodnikateľskej povahy so sídlom v Bratislave. Bola zriadená 1. júna 1992 zákonom Slovenskej národnej rady č. 138/1992 Zb. o autorizovaných architektoch a autorizovaných stavebných inžinieroch. Svoju činnosť financuje z vlastných príjmov bez štátnych dotácií. Je členom Architektonickej rady Európy ACE a súčasťou siete príslušných orgánov v architektúre ENACA.

Komora je samosprávnou stavovskou organizáciou s preneseným výkonom štátnej moci, ktorá reguluje výkon povolania architekt / architektka a podieľa sa na ochrane verejných záujmov v oblasti architektúry a urbanizmu.

Okrem iných zákonom stanovených úloh overuje súťažné podmienky návrhov v oblasti architektúry a urbanizmu vo verejnom obstarávaní a poskytuje vyhlasovateľom odbornú pomoc pri organizovaní verejných súťaží a ich vyhodnocovaní.

Rekonštrukcia, dostavba a modernizácia areálu Slovenskej národnej galérie v Bratislave
Autori/Autorky: Ing. arch. Vladimír Dedeček (architekt pôvodnej stavby), Ing. arch. Martin Kusý II., Ing. arch. Pavol Paňák, Ing. arch. Martin Kusý III., Ing. arch. Mária Michalič Kusá, Ing. arch. Jana Paňáková
súťaž: 2005
Realizácia: 2022 (foto: Matej Hakár)

Štatistická krivka o vzostupnej tendencii súťaženia

Čo je architektonická súťaž všeobecne?

Súťaž návrhov je postup investora, v spolupráci s ďalšími subjektmi, vedúci k získaniu čo najlepšieho projektu pre plánovanú stavbu. Súťaž návrhov ako proces výberu z viacerých predložených návrhov architektonických riešení umožňuje investorovi, ako jej vyhlasovateľovi, získať najkvalitnejšie riešenie zo všetkých, ktoré je v danom mieste a čase architektonická obec schopná ponúknuť.

Aj rekonštrukcia SNG prebehla na základe architektonickej súťaže z roku 2005.

Objektívnosť a transparentnosť

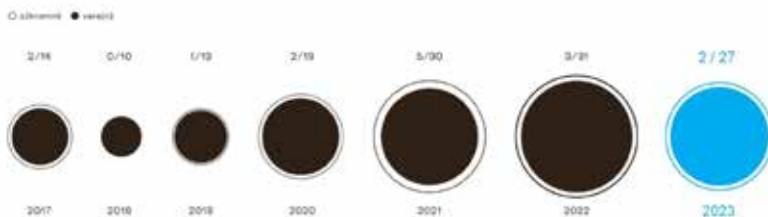
Vyhodnocovanie predložených návrhov uskutočňuje nezávislá porota pri zachovaní anonymity ich predkladateľov. Porotu tvoria uznávaní architekti a ďalší profesionáli v príslušnej oblasti. Tým sa

zaručuje objektívnosť, profesionalita a transparentnosť vyhodnotenia. Veľkým kladom súťaže návrhov je, že o výbere víťazného návrhu nerozhoduje investor, ale toto rozhodovanie deleguje na nezávislú a odborne kompetentnú porotu.

Stanovenie predpokladanej hodnoty zákazky

Ďalšou prednosťou súťaže návrhov je, že vyhlasovateľ stanoví predpokladanú hodnotu zákazky (PHZ) vypracovania projektovej dokumentácie aj realizácie stavby predom a jednotlivé súťažné návrhy tieto hodnoty zohľadňujú, avšak nevyčísľujú hodnotu navrhovaného riešenia.

Vďaka týmto dvom charakteristickým črtám súťaž návrhov ako postup efektívne predchádza hrozbám korupcie, ovplyvňovania výsledkov, ako aj neprijateľnému súťaženiu formou neprimeraného podhodnotenia ponukovej ceny.

Pomer verejný a súkromný vyhlasovateľ

Verejné obstarávanie alebo Občiansky zákonník?

Verejný obstarávateľ a obstarávateľ usporadúvajú súťaž návrhov podľa §§ 119 – 125 Zákona o verejnom obstarávaní (ďalej pre stručnosť ZVO) za súčasného použitia Súťažného poriadku Slovenskej komory architektov (ďalej pre stručnosť SP SKA). Súkromný subjekt môže usporiadať súťaž návrhov podľa §§ 847 – 849 Občianskeho zákonníka alebo podľa §§ 119 – 125 ZVO, pričom v oboch prípadoch si môže zvoliť súčasné použitie SP SKA.

Verejný obstarávateľ a obstarávateľ smú pri podlimitnej zákazke vyhlásiť súťaž návrhov i podľa §§ 108 – 113 ZVO za súčasného použitia SP SKA. Realizovanie postupu súťaženia podľa SP SKA v rámci určených ZVO pre podlimitné zákazky umožňuje vyhlasovateľovi na jednej strane naplniť všetky benefity, ktoré súťaž návrhov ako postup ponúka, a na druhej zmierniť prísnosť niekto-

rýchych podmienok, ktoré ZVO kladie na nadlimitné súťaže návrhov v §§ 119 – 125.

Najlepšie riešenie šetrí prostriedky

Pri súťaži, kde víťazí najlacnejšia ponuka architektonických služieb, vyhlasovateľ nevie, aký návrh dostane. Vďaka súťaži návrhov, naopak, vie, do čoho ide, keďže zákazku na vypracovanie projektovej dokumentácie zadáva na základe konkrétneho víťazného návrhu.

Súťaž návrhov vyhlasovateľovi umožňuje zadovážiť si širokú škálu riešení, z ktorých porota, zložená z nezávislých odborníkov a zástupcov vyhlasovateľa, vyberá to najvhodnejšie.

Porota hodnotí komplexnú kvalitu súťažných návrhov. Nerozhoduje iba ekonomický aspekt vypracovania projektovej dokumentácie, ako by tomu bolo v prípade iných postupov vo verejnom obstarávaní, keďže náklady na služby architekta tvoria iba malú časť

z celkovej hodnoty investície, ktorá zahŕňa aj cenu za realizáciu stavby a prevádzkové náklady počas celej doby užívania stavby.

Kvalitnejší návrh z dlhodobého hľadiska šetrí prostriedky – potenciálne pri výstavbe, určite pri užívaní. Kvalita je definovaná kritériami ako úroveň urbanistického začlenenia budovy do prostredia, úroveň architektonického výrazu, technického riešenia, udržateľnosti a podobne.

Mechanizmus konkrétnej súťaže je presne popísaný v jej súťažných podmienkach. Zadanie, podmienky, rozhodnutia poroty o poradí návrhov a výsledky súťaže sú verejné. Počas hodnotenia sú súťažiaci v anonymite, posudzujú sa iba ich návrhy.

Benefity súťaží návrhov v procese verejného obstarávania

Kvalita

- výsledkom súťaže návrhov je spravidla vysoká kvalita architektonických, urbanistických a krajinárskych riešení na základe porovnávania a výberu z viacerých návrhov prostredníctvom hodnotenia odbornej poroty zloženej z nezávislých odborníkov a zástupcov vyhlasovateľa. Inovácie – súťaže návrhov sú zdrojom inovatívnych, ekonomicky, sociálne a environmentálne udržateľných riešení.

Transparentnosť

- súťaž návrhov je procesom verejného obstarávania za-

bezpečujúcim rovnosť šancí, nediskrimináciu uchádzačov a nestrannosť hodnotenia.

Efektívnosť

- náklady na súťaže sa pohybujú na úrovni cca 1 % z celkového rozpočtu na výstavbu, pričom ich kvalitný výsledok môže ušetriť významné finančné prostriedky pri realizácii a prevádzke stavby. Proti výsledkom architektonických súťaží je minimum odvolaní účastníkov, vypisovateľ môže okamžite pokračovať s prípravou projektu.

Zapojenie verejnosti

- prihlásené a ocenené návrhy sú spravidla zverejňované formou výstav, v médiách a pod., čo prispieva k zvyšovaniu dôvery v kroky samosprávy zo strany odbornej a občianskej verejnosti. Súťaže návrhov stimulujú verejnú diskusiu o potrebách a prístupoch k rozvoju miest a obcí a poskytujú tak príležitosť participácie občanov na vytváraní prostredia, v ktorom žijú.

Príklady dobrej praxe

Ak by sme hľadali paralelu vzorového prístupu samosprávy k využívaniu nástroja architektonickej súťaže pre pozitívny rozvoj mesta, podobnú k už dnes kultovej českej Litomyšli, dávame na Slovensku do pozornosti mesto Leopoldov. Z iniciatívy mestského architekta a vedenia mesta (s presahom cez jedno volebné obdobie) tu vznikol podobný

Mestský úrad v Leopoldove

Architekti zerozero

Autori: Ing. arch. Irakli Eristavi, Ing. arch. Pavol Šilla, Ing. arch. Juraj Červený

súťaž: 2014

Vyhlasovateľ: Mesto Leopoldov

Realizácia: 2022

model aj s efektom dotiahnutia do realizácie. Okrem realizácie súboru mestského úradu sa podarilo realizovať aj mestský cintorín, mestský park a vo výhlade sú ďalšie vysúťažené iniciatívy.

Trenčiansky hrad – expozícia 2026

1. miesto – Ō s.r.o.

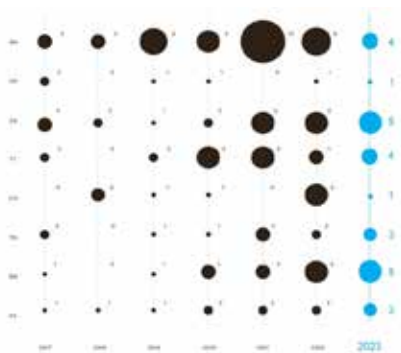
Autori: Ing. arch. Martin Kvitkovský, Ing. arch. Martina Kováčová, Mgr. art. Martin Varga, PhD., Ing. arch. Peter Morgenstein, PhD., Mgr. art. Andrea Lašutová

Zverejnenie výsledkov: 03 2024

Hlohovec – mesto ruží! Leopoldov – mesto mreží! Dnes však hlavne mesto architektonických súťaží.

Štatistika využitia súťaženia v celoslovenskej mierke:

Bratislava globálne dominuje, ale aktívne využívajú tento fenomén aj Žilina, Trnava, Banská Bystrica, Trenčín.

Súťaž je uplatniteľná aj na zachovanie hodnôt v urbanistickej mierke – napr. celej pamiatkovo chránenej zóny, aj pre detail interiéru, kde je okrem sanácie podstaty pamiatkovo chránených objektov dôležitá aj kultivovaná úroveň prezentácie obsahu, napr. muzeálnej expozície.

Revitalizácia MPR Žilina, rekonštrukcia Mariánskeho námestia a príľahlých ulíc
1. miesto – Zelený domov s.r.o.
Autori: Ing. Matej Jasenka, PhD., Ing. arch. Peter Nezval
Zverejnenie výsledkov: 08 2024

Aké sú úlohy zúčastnených?

„Bratislavský samosprávny kraj vyhlasuje verejnú projektovú jednoetapovú architektonickú súťaž Synagóga Svätý Jur.“

„Súťažné podmienky boli overené Slovenskou komorou architektov dňa 5. 9. 2024 pod číslom KA808/2024.“

Oznam o vyhlásení a overení súťaže – synergia týchto dvoch viet vo vedomí architekta rezonuje priam s transcendentálnou silou.

Úloha vyhlasovateľa súťaže

- organizačne pripravuje súťaž
- finančne zabezpečuje súťaž
- zostavuje súťažné podmienky
- vymenúva členov poroty a jej pomocné orgány

- vyhlasuje súťaž
- zvoláva porotu
- vyhlasuje výsledky súťaže
- zabezpečuje medializáciu výsledkov súťaže a pod.

Úloha SKA pri organizovaní súťaží

- overuje súťažné podmienky
- vedie prehľad overených súťaží
- poskytuje poradenstvo vyhlasovateľom súťaží
- propaguje overené súťaže medzi svojimi členmi
- školí spracovateľov súťažných podmienok a porotcov
- robí osvetovú činnosť v oblasti architektonických súťaží
- rieši prípadné spory medzi účastníkmi - členmi SKA.

Príprava súťaže – 3 fázy súťaže návrhov

Prípravná fáza

Vyhlásenie súťaže

Vyhodnotenie súťaže

PRÍPRAVNÁ FÁZA

Príprava je najdôležitejšou fázou procesu súťaže, keďže od jej počiatku nastavenia sa odvíja celková úspešnosť nasledovných fáz súťaženia a v konečnom dôsledku aj samotnej realizácie projektu.

V prípravnej fáze je dôležité ujasniť si čo najpresnejšie potreby plánovanej realizácie (čo chcete stavať/obnovovať a v akom rozsahu), aké sú predpokladané investičné stavebné náklady a aké služby si chcete objednať u víťaza súťaže (predpokladaná hodnota zákazky súťaže). Na základe toho je potrebné vhodne si zvoliť adekvátny formát súťaže a prípadného sprá-

covateľa súťažných podmienok/ zadania/pomôcok (v prípade externej odbornej spolupráce).

ČASOVÁ A PERSONÁLNA NÁROČNOSŤ

Časová a personálne náročnosť procesu súťaže sa odvíja od zložitosti a konkrétností individuálneho zadania a problému.

Aproximatívne lehoty na prípravu a realizáciu súťaže návrhov:

- (1) Príprava súťaže – celkovo: 3 – 6 mesiacov
 - Príprava zadania: 4 – 6 týždňov
 - Overovacia štúdia pre presnejšie určenie PHZ a výšky investície: 4 – 6 týždňov
 - Príprava súťažných podmienok: 6 – 8 týždňov (tu sa predpokladá vstup viacerých strán a závisí od komunikácie medzi jednotlivými aktérmi: vyhlasovateľ, spracovateľ, porotcovia atď.).
- (2) Spracovanie súťažných návrhov (od vyhlásenia súťaže po lehotu na odovzdanie súťažných návrhov): 2 – 6 mesiacov.
- (3) Vyhodnotenie, oznámenie výsledkov súťažiacim a verejné vyhlásenie výsledkov a prezentácia (napr. vo forme výstavy): 1 mesiac.

Overenie súťaže

SÚŤAŽNÝ PORIADOK SKA

Úlohou Slovenskej komory architektov je overovanie súťažných podmienok v súlade so Súťažným poriadkom Slovenskej ko-

mory architektov. Overenie je nástrojom, ako zabezpečiť dobrý, korektný a transparentný priebeh súťaže voči všetkým zúčastneným stranám.

INFORMOVANIE O OVERENEJ SÚŤAŽI

Súťaž overená Slovenskou komorou architektov je zaradená do zoznamu overených súťaží na webovej stránke Slovenskej komory architektov a informácia o jej vyhlásení je odoslaná aj vo forme newslettera všetkým autorizovaným architektom/architektkám a krajinným architektom/architektkám (členom/členkám Slovenskej komory architektov). O vyhlásení overenej súťaže Slovenská komora architektov navyše informuje aj prostredníctvom svojich profilov na sociálnych sieťach Facebook a Instagram.

ŽIADOSŤ O OVERENIE SÚŤAŽNÝCH PODMIENOK

V prípade, že si chcete dať overiť súťažné podmienky súťaže, ktorú plánujete vyhlásiť, je potrebné vyplniť Žiadosť o overenie súťažných podmienok.

Overenie súťažných podmienok trvá minimálne 2 týždne od evidencie podanej žiadosti. Organizátori a vyhlasovatelia by preto mali rátať s časovou rezervou pre overenie pred predpokladaným termínom vyhlásenia súťaže. Odporúčame podávať Žiadosť o overenie súťažných podmienok spolu s rozpracovanou verziou súťažných podmienok a zadania súťaže ešte pred úvodným zasadnutím poroty a 3 – 4 týždne pred pred-

pokladaným dátumom vyhlásenia súťaže.

Manuál súťaží návrhov

Poskytuje podrobné vysvetlenie procesu súťaží návrhov. Vydal ho Inštitút Slovenskej komory architektov. Na web stránke SKA nájdete jeho online verziu.

Manuál vás prevedie celým procesom súťaženia – od zváženia, či sa do súťaže zapojiť, cez výber optimálneho modelu súťaže až po zadanie zákazky víťazovi súťaže.

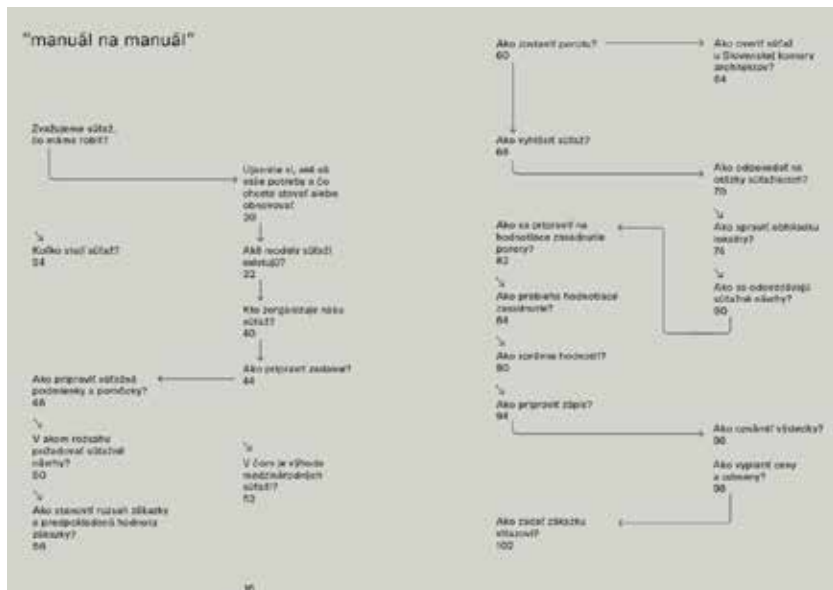
Modely súťaží návrhov

Malá súťaž

- zadávanie zákazky s nízkou hodnotou s prvkami súťaže návrhov
- ponuka s návrhom, v druhej etape 3 – 5 účastníkov
- podľa §117 Zákona o verejnom obstarávaní
- bežná doba na uskutočnenie malej súťaže je cca 6 mesiacov

Klasická súťaž návrhov

- jednoetapová súťaž návrhov, anonymná
- bez obmedzenia hodnoty zákazky

- súťaž podľa §§ 119 – 125 Zákona o verejnom obstarávaní
- zmluva s víťazom sa uzatvára v priamom rokovacom konaní (§81 ZVO)
- bežná doba na uskutočnenie jednoetapovej súťaže je cca 9 mesiacov

Dvojkolová súťaž

- dvoj etapová súťaž návrhov, anonymná; v druhej etape 5 a viac účastníkov
- súťaž podľa §§ 119 – 125 Zákona o verejnom obstarávaní
- zmluva s víťazom sa uzatvára v priamom rokovacom konaní (§§ 81 – 82 ZVO)
- bežná doba na uskutočnenie dvojkolovej súťaže je cca 12 mesiacov

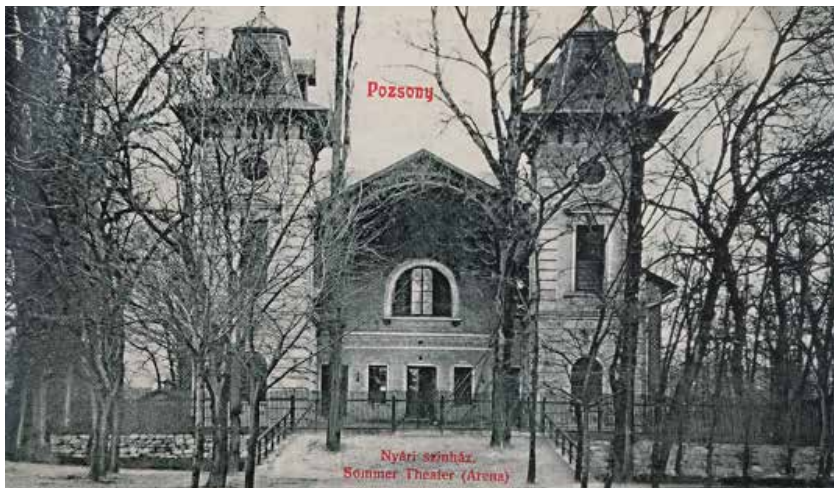

- po vyhlásení súťaže účastníci predkladajú svoje referencie
- na ich základe porota pozve do dialógu min. 3 vybraných účastníkov
- bežná doba na uskutočnenie súťažného dialógu je cca 12 mesiacov

Súťažný dialóg

- vhodné pre výnimočne komplikované alebo otvorené zadania
- súťaž podľa §§ 74 – 77 Zákona o verejnom obstarávaní

Slovenská komora architektov pravidelne vydáva aj katalógy súťaží návrhov, kde si môžete pozrieť kompletnú agendu súťaženia v celoslovenskom meradle.

Je celospoločenskou škodou, keď sa inštitút architektonického súťaženia nevyužije

Divadlo Aréna bolo témou, ktorá mala ísť jednoznačne cestou hľadania najlepšieho riešenia súťažou. Máme za to, že výsledok je len priemerný. Na mieste, kde sme mali hovoriť o excelentnosti.

Prípád rekonštrukcie Kaštieľa v Rusovciach je negatívnym precedensom arogancie ku kultúrnemu dedičstvu, vrátane formy nakladania s prípravou jeho rekonštrukcie, bez architektonickej súťaže. Je len symptomatické, že odpoveďou na ponuku spolupráce zo strany SKA pri predrealizačnej príprave tejto akcie bolo v roku 2015 trestné oznámenie zo strany Úradu vlády na predsedu SKA. A následný nie najsprávnejší pro-

ces, ktorého začiatok práve aktuálne zažívame.

Potrebuje poradiť?

Slovenská komora architektov vás vyzýva – súťažte! Radi vám poskytneme poradenstvo prostredníctvom našich erudovaných referentov pre súťaže.

Ďakujeme všetkým, ktorí prekročia prah pohodlnosti a hľadajú najlepšie riešenia aj napriek úskaliam, ktoré súťaženie prináša.

Ďakujeme samosprávam, verejným i súkromným investorom a všetkým architektom a architektkám, ktorí sa púšťajú do súťaží návrhov, aby práve touto cestou našli odpovede na neľahké otázky tvorby a rekonštrukcie prostredia, ktoré nás obklopuje.

Obnova kaštieľa a parku v Rusovciach ako lokality s potenciálom pre rozvoj daného územia

Natália Ferusová, Peter Horanský

Obnovu Rusovského kaštieľa a parku vníma Krajský pamiatkový úrad Bratislava (KPÚ Bratislava) v kontexte obnov pamiatok Bratislavského kraja ako dôležitú a ťažiskovú. Tento projekt možno jednoznačne označiť za výnimočný a významný i pre dané územie, pretože má potenciál priniesť nové kultúrno-spoločenské a historické dimenzie, môže s určitosťou pozitívne ovplyvniť rozvoj lokality a najmä zvýšiť turizmus v regióne. V tomto príspevku si dovoľíme priblížiť príbeh tohto kaštieľa a jeho aktuálnej obnovy, vyzdvihnúť jedinečnosť a unikátnosť tejto stavby v kontexte doby jej vzniku i dnes a poukázať tiež na rôzne zaujímavé okolnosti a spätosť s významnými osobnosťami našich i svetových dejín.

Údaje o pamiatke

Kaštieľ a park v bratislavskej mestskej časti Rusovce, evidovaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu ako nehnuteľná národná kultúrna pamiatka pod číslom 346/1-3, možno právom hodnotiť ako osobitý v celoslovenskom kontexte. V dejinách architektúry Slovenska prvej polovice 19. storočia zohráva dôležitú rolu. Ide totiž o prvý kaštieľ na území dnešného Slovenska prestavaný v duchu vtedajšieho nového hnutia neoslohov a tiež dielo významného viedenského architekta rezidencií vysokej rakúskej a uhorskej šľachty – Franza Beera (1804 – 1861). Kaštieľ reprezentuje vyspelý typ vidieckeho sídla pre vyššiu šľachtu, zrkadliaci vo svojom archi-

Kaštieľ, pohľad od západu
Autor fotografie: Pamiatkový úrad SR

Stĺp so sochou leva
Autor fotografie: Natália Ferusová

Čeladník, pohľad na hlavný uličný vstup do objektu
Autor fotografie: Natália Ferusová

Hlavný vstup do areálu parku s pôvodnými stĺpmi a kovanou bránou, ktorú vytvorila sochárka Alina Ferdinandy (11. 8. 1926 Košice – 17. 9. 1974 Bratislava) v 70. rokoch 20. storočia.
Autor fotografie: Natália Ferusová

Vrátnica, situovaná pri hlavnom vstupe do areálu parku
Autor fotografie: Natália Ferusová

Vodárenská veža, situovaná v juhovýchodnej časti parku
Autor fotografie: Natália Ferusová

tektonicko-výtvarnom riešení vplyv anglickej tudorovskej gotiky. Hmotovo-priestorovým a dispozičným riešením dodržiava a nadväzuje na charakteristické princípy a znaky výpravných barokových predmestských kaštieľov a palácov. Je riešený s celkovou dispozíciou v tvare písmena „U“, obopínajúc čestné nádvorie (tzv. *court d'honneur*), vyznačuje sa dodržiavaním prísnej symetrie na hlavnú os, zdôraznením stredovej osi hmotovo (vo forme rízlitov), ako aj významovo (umiestnením reprezentačných priestorov v centrálnej časti kaštieľa). Taktiež prezentuje 2. NP stavby (tzv. *piano nobile*) bohatším/honosnejším spôsobom, využíva priebežné prepojenie všetkých slávnostných miestností tzv. enfiládou (vstupmi s 2-krídlovými dverami, situovanými na os stavby, v centre miestností, s cieľom zabezpečenia pohľadu pozdĺž celej osi krídla), ako aj výškové odstupňovanie priestorov podľa ich významu. Kaplnka je v zmysle zásad situovaná na konci bočného krídla kaštieľa, komunikačné traktory smerom do nádvorí, miestností dlhodobého/aktívneho bývania sú umiestnené v teplejšej južnej časti a hospodársko-obslužné priestory sa nachádzajú v chladnejšom severnom krídle kaštieľa.

Jednotlivé stavby tohto pamiatkového súboru (kaštieľa s areálom) boli budované koncepčne vo vzťahu s okolitou krajinou (parkom). Predmetom pamiatkovej ochrany je v súčasnosti samotný objekt kaštieľa, čeladník a vymedzený areál parku ohraničený mu-

rovaným oplotením so vstupnou bránou. Súčasťou areálu parku sú menšie stavebné pamiatkové objekty a sochárske diela – objekt vrátnice, vodnej veže (tzv. minaret), socha leva, fontány a prvky dotvárajúce prostredie parku.

O aktuálnej obnove a jej pamiatkových východiskách

Súčasný vlastník, resp. správca kaštieľa, ktorým je Úrad vlády SR, spustil aktuálne od polovice júna 2024 rekonštrukciu celého tohto pamiatkového komplexu. Ukončenie obnovy pamiatky sa predpokladá v termíne do 5 rokov, a to najneskôr koncom roka 2029.

Podľa schválených dokumentácií a návrhov, vypracovaných firmou Dopravoprojekt, a. s., pod vedením zodpovednej projektantky: Ing. arch. Beáty Durdíkovej, by mal kaštieľ po realizácii komplexnej pamiatkovej obnovy slúžiť na reprezentačné, stravovacie a ubytovacie účely štátu na najvyššej úrovni s možnosťou príležitostných návštev verejnosti. Čeladník má byť po obnove kompletne prístupný verejnosti, rovnako i kaštieľsky park, okrem vyhradeného územia okolo kaštieľa, ktoré má byť zabezpečené bezpečnostným preskleneným plotom. V objekte čeladníka sa má nachádzať reštaurácia a kaviareň s potrebným technickým vybavením, muzeálna expozícia, svadobná sieň a komunitné priestory s vybavením, ktoré má využívať aj obec Rusovce.

V zmysle zásad a princípov ochrany pamiatkového fondu bol

kaštieľ a ďalšie súvisiace objekty pamiatkovo preskúmané koncom 20. storočia a následne aj v druhej dekáde 21. storočia, keď boli dopracované nadväzujúce aktualizácie. Roku 1992 bol spracovaný pamiatkový a reštaurátorský výskum a návrh obnovy autorov PhDr. Márie Smolákovovej a Alexandra Česlu, akademického sochára. Roku 1995 bol spracovaný pamiatkový výskum s návrhom pamiatkovej obnovy, ktorého autormi sú PhDr. Ivo Štassel a Ing. arch. Alexander Németh. Roku 2012 PhDr. Zuzana Zvarová a Ing. arch. Ivan Klas spracovali *Inventarizáciu hodnotných prvkov objektu čeladníka*. Z dôvodu aktualizácie bol v rokoch 2016 – 2017 pod vedením zodpovedného reštaurátora, akademického sochára Ľubomíra Saba vypracovaný podrobný reštaurátorský výskum s návrhom na reštaurovanie vybraných prvkov a častí kaštieľa. Roku 2018 prebehla na plochách v areáli kaštieľa I. etapa overovacieho archeologického výskumu pod vedením doc. Dr. phil. Erika Hrnčiarika z Trnavskej univerzity v Trnave, ktorá pokračuje ďalšími etapami archeologického výskumu aj od roku 2024. Posledné pamiatkové výskumy a vyhodnotenia archeologicky odkrytých architektur kaštieľa realizovali Mgr. Elena Sabadošová a Mgr. Marián Havlík a v prípade objektu čeladníka PhDr. Mária Smoláková. Pre pamiatkovú obnovu kaštieľa bola v zmysle platných pamiatkových dokumentácií určená ako rozhodujúca zichyovská etapa výstavby kaštieľa (datovaná do

Prívodný kanál z doby rímskej (2. polovica 2. storočia n. l.), objavený počas archeologického výskumu v roku 2024 pred východnou parkovou fasádou kaštieľa
Autor fotografie: Natália Ferusová

40. rokov 19. storočia), ako aj následné hodnotné úpravy z čias henckelovskej (z konca 19. storočia) a lónyayovskej (zo začiatku 20. storočia) prestavby, pri rešpektovaní aj starších nálezov.

Informácie o lokalite, histórii a osobnostiach

Staršie osídlenie lokality je doložené početnými nálezmi z archeologických výskumov. Na území Rusoviec, známych ako súčasť unikátneho systému rímskeho opevnenia *Limes Romanus*, tiahnuceho sa pozdĺž severnej hranice rímskej provincie Panónia, prebieha systematický archeologic-

Historická mapa 1. vojenského mapovania Rusoviec (Karlburg) z rokov 1782 – 1785 a schematický náčrt Rusovského kaštieľa a kostola na historickom pláne Dunaja z roku 1777

Legenda:

A – Kástel Gerulata, B – Kostol sv. Magdalény,

C – Kaštieľ so záhradou a čeladníkom, D – Kostol sv. Víta

Zdroj: www.mapire.eu

ký výskum s cieľom identifikácie a spresnenia údajov o vojenskom tábore Gerulata a príľahlej civilnej osade. Aktuálne, v roku 2024, bol pri archeologickom výskume na plochách pred východnou parkovou fasádou kaštieľa objavený výnimočný nález prírodného kanála z doby rímskej (datovaný do 2. polovice 2. storočia n. l. podľa nálezu tzv. tegule s kolkom – nápisom „CVALCONSTKAR“).¹

Prvá písomná zmienka o hrade v lokalite označenej ako „terra Uruzwar“ alebo „Wruszwar“ pochádza z roku **1208**. V nasledujúcich

obdobiach sa hrad s panstvom spomína v archívnych písomnostiach ako kráľovský majetok, ktorý je dávany do zálohy rôznym rodom.²

Kaštieľ v Rusovciach sa po prvýkrát spomína v listine panovníka Ferdinanda I. z roku **1557**, v ktorej venoval „kaštieľ“ za verné služby podžupanovi Mošonskej stolice Wolfgangovi Jósovi. Na konci **16. storočia** však evidujeme v archívnych prameňoch zmienky o „zrútenom kaštieľi“ v lokalite. Od roku **1646** patrilo panstvo rodine Zichy, ktorá si tu postavila kúriu. Po roku **1714** sa už v historických prameňoch (testamente, súpise majetku) spomína reprezentatívne šľachtické sídlo – dvojpodlažný, trojkrídlový kaštieľ s pôdorysom v tvare písmena „U“ s hospodár-

1 Blížšie pozri: SABADOŠOVÁ, Elena – HAVLÍK, Marián. *Kaštieľ v Rusovciach. Architektonicko-historický výskum v rozsahu archeologického výskumu I. etapy – východné nádvorie kaštieľa*, r. 2024, rkp.

2 Blížšie pozri: STIEBEROVÁ, Mária. *Rusovce 1208 – 1998. Z dejín Rusoviec v stredoveku a novoveku*. Bratislava: Miestny úrad Bratislava-Rusovce, 1998, s. 30 – 31.

skými budovami, ktorý však má opačnú orientáciu oproti dnešnému kaštieľu. Po roku **1741** došlo k prestavbe kaštieľa na trojpodlažný, čo dokumentuje ďalší historický súpis majetku z roku 1776³ a tiež početné historické mapy.⁴ Existenciu starších vývojových etáp kaštieľa potvrdili aj zrealizované archeologické výskumy na plochách pri kaštieli z rokov 2018 a 2024, ktoré odkryli murivá zaniknutého západného krídla kaštieľa a početné architektonické kamenné články (okenné šambrány, preklady, rímsy, schodiskové stupne) sekundárne použité v kanalizačnom systéme z 19. storočia.

V máji roku 1799 si František VIII. Zichy (1777 – 1839) zobral za manželku grófkú Máriu Wilhelmínu Ferraris (1780 – 1866), od ktorej prevzal jej priezvisko (keďže rod vymrel po meči), čím sa sformovala nová rodová línia rodiny Zichy-Ferraris.

Roku **1802** získal kaštieľ označenie najkrajší kaštieľ v Mošonskej župe. Začiatkom **19. storočia**, resp. v 1. štvrtine 19. storočia prebehla na objekte pravdepodobne rozsiahla klasicistická prestavba. Na túto okolnosť architektonického vývoja objektu detailnejšie upozornila

Katarína Beňová, ktorá zostavila kresbový album rodiny Zichy-Ferraris⁵, kde uverejnila kresby (grafiky) s pohľadmi na fasády Rusovského kaštieľa s klasicistickým výrazom z rokov 1830⁶ a 1829⁷.

V rokoch **1841 – 1844** gróf Emanuel Zichy-Ferraris (1808 – 1877) s manželkou Lady Charlottou, rod. Strachan (1815 – 1851) uskutočnili radikálnu prestavbu staršieho kaštieľa na (v zásade dnešný) neogotický reprezentatívny trojpodlažný kaštieľ s trojkridlovou, čiastočne podpivničenou dispozíciou, postavenou na pôdoryse v tvare písmena „U“ s čestným nádvorím (*cour d'honneur*). Slávnosti so symbolickým položením základného kameňa, ktoré sa konalo 11. júna 1843, a mohlo prebiehať už v procese prestavby, sa zúčastnili najvýznamnejšie osobnosti tohto obdobia – rakúsky kancelár, knieža Klemens L. Metternich s manželkou Melániou, knieža Schwarzenberg, gróf Karol Esterházy a ďalší.⁸ Projekt stavby je pripisovaný viedenskému architektovi Franzovi Beerovi (1804 – 1861), pričom na realizácii sa podieľal bratislavský stavitel Ignác Feigler, st. (1791 – 1847). Podobu kaštieľa z tohto obdobia dokladá Rohbockova grafika z roku 1857

3 Bližšie pozri: JANURA, Tomáš. *Zaniknutý archeologicky doložený kaštieľ v Rusovciach z pohľadu historického vývoja*. Bratislava: Historický ústav SAV, rkp.

4 Pôdorys kaštieľa zachytávajú historické mapy z rokov 1774, 1785, z 1. vojenského mapovania z rokov 1782 – 1785, na mape plánu Dunaja z roku 1777 evidujeme schematický náčrt kaštieľa.

5 Pozri: BEŇOVÁ, Katarína. *Kaštieľ v Rusovciach vo svetle výtvarných diel 19. storočia. Kresbový album rodiny Zichy Ferraris*. Bratislava: Stimul, 2016.

6 Objekt je zobrazený ako trojpodlažný, trojkridlový. Fasáda hlavného krídla je členená výrazným stredovým rizalitom, ukončeným trojuholníkovým štítom, a s plytkými nárožnými rizalitmi.

7 Autorkou kresby je Henrietta Odesalchi (rod. Zichy-Ferraris). Kresba zachytáva bočnú trojpodlažnú parkovú fasádu kaštieľa.

8 Pozri: LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 56.

Historická katastrálna mapa z roku 1856 zachytávajúca územie kaštieľa s parkom po neogotickej prestavbe v rokoch 1841 – 1844

Legenda:

A – Vrátnica, B – Koniareň, C – Jazdiareň alebo skleník, D – Kaštieľ, E – Čeladník, F – Horáreň

Zdroj: GKÚ, mapový list č. 10, Rusovce (Karlburg)

Rohbockova grafika z roku 1857, pohľad na čestného nádvorja kaštieľa po neogotickej prestavbe v rokoch 1841 – 1844

Zdroj: www.webumenia.sk

Bertrandova grafika po roku 1957, pohľad na parkové fasády kaštieľa po neogotickej prestavbe v rokoch 1841 – 1844

Archív: Peter Horanský

s pohľadom smerom do čestného nádvorja a tiež Bertrandova rytina z obdobia po roku 1857 s pohľadom na zadné parkové fasády.

V rokoch **1872 – 1906** nový majiteľ Hugo I., gróf Henckel von Donnersmarck (1811 – 1890), s druhou manželkou Laurou, rod. Kászonyi (1836 – 1905) upravili kaštieľ pre svoje potreby, pričom nadviazali na riešenia pôvodnej neogotickej prestavby s uplatnením aj iných neoslohových prvkov (najmä neorenesančných). V exteriéri pribudli na západnej fasáde východného krídla po stranách stredového rizalitu polygonálne viacpodlažné veže. Pokračovalo sa v reprezentačných úpravách interiérov kaštieľa – uvádzané sú zmeny veľkej sály (tzv. rytierskej sály) na 2. NP (v okne inštalovali novú vitráž s erbom rodu Henckel, ktorý aplikovali aj na strope i krbe), pridali druhé výplne k jednoduchým výplňiam okien, kaplnka v severnom krídle bola upravená v novogotickom štýle, dokončená bola výzdoba priestoru hlavného schodiska (okrem zábradlí), tzv. *sa/la terrena* bola prestropená a inštalované boli kovové stĺpy (vyrobené v Henckelovských zlievarňach), vznikli bočné schodiská, lokálne bola zmenená dispozícia v severnej nárožnej veži, v južnej časti východného krídla boli prestropené miestnosti s kazetovým členením

a štukovou výzdobou, steny boli obložené táflováním, vložené boli rolovacie žalúzie do okenných a dverných otvorov orientovaných do exteriéru. Okrem iného vybudovali Henckelovci v Rusovciach žrebčinec Hugo, ktorého kone boli známe po celom svete.

V rokoch **1906 – 1945** sídlilo vlastníci knieža Elemér Lónay (1863 – 1946) s manželkou – belgickou princeznou Štefániou (1864 – 1945).⁹ Z obdobia kúpy panstva (z roku 1906) sa zachovali opisy kaštieľa a jeho vybavenia.¹⁰ Uvádza sa v nich, že v kaštieli sa nachádzal červený salón so stenami pokrytými červeným damaskom, na 2. NP sa uvádza jeden modrý, žltý, turecký salón a budoár s kožušinami ľadových medvedov i rytierska sála zdobená v novogotickom výraze. Taktiež sa uvádza veľká jedáleň so stenami potiahnutými svetlým damaskom, malá jedáleň a nadväzujúce salóny a súkromné izby, hostovská izba v novorokokovom štýle a ďalšia hostovská izba v štýle novobarokovom so zeleným damaskom a tmavým drevom a pod. Manželia Lónayovci kaštieľ zmodernizovali a upravili v duchu historických riešení, pridali technickú vybavenosť (zriadili ústredné kúrenie, kúpeľne, elektrické osvetlenie), park upravili v anglickom štýle a postavili vodárenskú vežu – tzv. mina-

9 Štefánia Belgická (celým menom Štefánia Klotilda Louisa Hermína Mária Charlotta), plným titulom „Štefánia Belgická, princezná zo Saska-Coburgu a Gothy, vojvodkyňa zo Saska, rakúska a uhorská korunná princezná a kňažná von Lónyay“, sa narodila 21. 5. 1864 v Laekene (Belgicko) a zomrela 23. 5. 1945 v Pannonhalme (Maďarsko). Bola druhou dcérou belgického kráľa Leopolda II. (1835 – 1909) a Márie Henrietty Habsbursko-Lotrínskej (1836 – 1902), manželkou rakúskeho korunného princa Rudolfa (1858 – 1889).

10 Pozri: HRADSKÝ, Juraj – MALLINERITS, Jozef. *Rusovce – Oroszvár – Karlburg*. Bratislava: Marenčin, 2018, s. 170 – 173, poznámky princeznej Štefanie pri kúpe kaštieľa a popis Berthy von Suttnerovej z roku 1906.

ret. Na úpravu interiérov si prizvali nemeckého architekta Ludwiga Behra (1863 – 1945), podľa návrhu ktorého bola upravená napr. pracovňa princezny Štefánie s výrazne zdobeným štukovým stropom, situovaná v závere východného krídla na južnej strane kaštieľa. Vybrané realizované i nerealizované grafické návrhy L. Behra aj iné dielenské výkresy publikovala vo svojej štúdii Mária Smoláková.¹¹ Grafické výkresy k tejto poslednej historickej etape kaštieľa sa vo forme nespracovaného fondu nachádzajú v súčasnosti v Archíve Pamiatkového úradu SR.

Prehľad dôležitých udalostí po roku 1944 do súčasnosti

Roku **1944** zabrali kaštieľ nemecké vojenské jednotky SS, pričom bol zdevastovaný interiér kaštieľa. Ešte v roku 1944 manželia Lónayovci odkázali kaštieľ aj s ostatným majetkom benediktínskemu opátstvu v maďarskej Pannonhalme, kam sa aj sami uchýlili, a kde Štefánia dožila (1945).

Po roku **1945** došlo k zoštátneniu a kaštieľ dostal do užívania Štátny majetok v Rusovciach.

Roku **1950** prešiel kaštieľ do správy SLUK-u, ktorý tu zriadil svoje domovské sídlo a zrealizoval utilitárne úpravy pre svoje účely.

V **50. a 60. rokoch 20. storočia** sa park s kaštieľom stal miestom stretnutí s každou významnejšou štátnou návštevou či uskutočnenia kultúrnej udalosti (N. S. Chruščov,

Gérard Philipe, Valentina Tereškova, vystúpenie Alexandrovcov). Roku **1963** sa kaštieľ s areálom stal národnou kultúrnou pamiatkou.

Od **70. rokov 20. storočia** bol kaštieľ pripravovaný na komplexnú rekonštrukciu a vypratávaný. Projekt sa však neustále menil, naberal meškanie, až nakoniec došlo k zastaveniu prác. V priebehu 70. – 80. rokov 20. storočia bol park stále využívaný na rôzne kultúrne akcie (Kultúrne leto a pod.).

V rokoch **1989 – 1994** realizovala práce na obnove kaštieľa poľská firma P.B.K. FILBUD.

Od roku **1991** sa kaštieľ dostal do správy Slovenskej národnej galérie, ktorá v ňom plánovala zriadiť reprezentatívnu obrazáreň. Následne kaštieľ odkúpila Národná banka Slovenska.

Od roku **1995** je pamiatka v správe Úradu vlády SR. Do roku **2012** prebiehal súdny spor o vlastníctvo s maďarským benediktínskym opátstvom v Pannonhalme. Krajský pamiatkový úrad (KPÚ) Bratislava v tomto medziobdobí uskutočňoval štátne pamiatkové dohľady, pričom úlohy z nich vyplývajúce správca plnil v rámci rozpočtových a finančných možností. Išlo najmä o zabránenie zavlhňovania objektu, opravu strešnej krytiny a odvedenie zrážkových vôd, spracovanie prípravných dokumentácií: inventarizácie umelecko-historických prvkov, posudku drevených prvkov krovu, sanačných opatrení proti drevo-morke, statických zabezpečení stropov a súvisiacich stavebných

¹¹ Pozri: SMOLÁKOVÁ, Mária. Kaštieľ v Rusovciach. Grafické dokumenty k poslednej historickej etape. In *Monument revue*, 2019, roč. 8, č. 1, s. 38 – 47.

konštrukcií, odstránenie odumretých a vážne poškodených drevín v parku. Na základe správnych konaní aj štátnych dohľadov KPÚ Bratislava boli následne uskutočnené sanačné práce týkajúce sa provizórnych zásahov, ktoré eliminovali príčiny zavlhania a zatekania, realizovalo sa uzatvorenie objektu kaštieľa (sfunkčnenie okenných otvorov a pod.), statické zabezpečenie stropov, odstránenie odumretých a vážne poškodených drevín v parku.

V novembri **2010** prezident Ivan Gašparovič vyzval vládu SR, aby odpredala nepoužívanú prezidentskú vilu na Slavíne za účelom získania finančných prostriedkov na generálnu opravu Rusovského kaštieľa. Vyjadril tiež presvedčenie, že po rekonštrukcii by sa kaštieľ mohol stať domovom prezidenta SR.

Roku **2012** sa na základe definitívneho rozhodnutia príslušného správneho orgánu (súdu) stala výhradným vlastníkom kaštieľa Slovenská republika, v správe Úradu vlády SR.

Roku **2013** bol Úradom vlády SR zriadený riadiaci výbor pre rekonštrukciu kaštieľa s areálom.

V rokoch **2013 - 2016** prebiehal proces verejného obstarávania na výber zhotoviteľa projektovej dokumentácie obnovy kaštieľa s areálom, ktorej víťazom sa stalo konzorcium so spoločnosťou Dopraprojekt a. s.

Roku **2017** vydal KPÚ Bratislava rozhodnutie k novému zámeru obnovy kaštieľa s areálom.

Koncom roku **2018** vydal KPÚ Bratislava záväzné stanovis-

ká k projektovým dokumentáciám obnovy NKP, ktoré slúžili ako podklady k vydaniu stavebných povolení. Okrem toho vydal KPÚ Bratislava v priebehu roku 2018 niekoľko iných záväzných stanovísk k prípravným a projektovým dokumentáciám obnovy kaštieľa s areálom a rozhodnutie k reštaurátorskej dokumentácii (stupeň: reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie) k reštaurovaniu vybraných prvkov a častí kaštieľa.

Od decembra 2019 do júna 2024 prebiehal proces verejného obstarávania na výber zhotoviteľa obnovy kaštieľa s areálom. V tomto medziobdobí prípravy realizoval správca roku 2019 v areáli parku kaštieľa čistiace práce (odstránenie odumretých a poškodených drevín) na základe schválených dokumentácií obnovy.

Začiatkom roka **2020** správca zrealizoval v interiéri kaštieľa čistiace práce (odstránenie trusu a uhynutých zvierat) a statické zabezpečenie vybraných konštrukcií stropov.

Roku **2022** boli spracované a KPÚ Bratislava odsúhlasené odborné posudky k aktuálnemu stavu pamiatkových objektov (kaštieľ a čeladník) s návrhmi nevyhnutných opatrení, ktoré vlastník čiastočne aj zrealizoval.

Roku **2023** bola dopracovaná a KPÚ Bratislava odsúhlasená projektová dokumentácia dizajn manuálu k obnove interiérov kaštieľa a čeladníka.

Záver

Obnova kaštieľa a parku v Rusovciach predstavuje výzvu, ale

Pohľad na strechu kaštieľa
Autor fotografie: Natália Ferusová

Vstupná hala s hlavným schodiskom
Autor fotografie: Natália Ferusová

Rytierska sála na 2. NP kaštieľa
Autor fotografie: Pamiatkový úrad SR

zároveň aj veľkú príležitosť. Tento projekt by mohol byť kľúčovým krokom k zachovaniu kultúrneho dedičstva pre budúce generácie, podporení miestnej ekonomiky a rozvoja turizmu.

Koncentrácia atraktívnych stavieb, veľkolepého parku, ako aj prírodného územia lužných lesov s Dunajom vytvára potenciál pre **územný rozvoj lokality**:

- **kaštieľ** – funkcia štátnej reprezentácie (prístupný obmedzene v priebehu roka),
- **čeladník** – gastronomické služby, kultúrno-spoločenské eventy (prístupné pre verejnosť),
- **park** – individuálna relaxačná funkcia a kultúrne akcie (prí-

- stupný pre verejnosť),
- **vodárenská veža** – vyhliadka (prístupná pre verejnosť),
- **Múzeum Gerulata** – expozícia so sprievodnými edukačnými aktivitami (prístupný pre verejnosť),
- **Kostol sv. Víta** – komunitné centrum, kaviareň, galéria (prístupný pre verejnosť).

Je dôležité, aby obnova pamiatkových objektov bola realizovaná s rešpektom k histórii a ich autentickému charakteru. Zároveň musia byť splnené podmienky pre jej dlhodobú udržateľnosť. V konečnom dôsledku by ich obnova mohla priniesť nielen zachovanie

kultúrneho dedičstva, estetický a kultúrny prínos, ale aj praktické využitie objektov pre rôzne aktivity obyvateľov a návštevníkov lokality.

Na záver si dovoľíme uviesť, že KPÚ Bratislava vo vydaných platných dokumentoch (rozhodnutiach a záväzných stanoviskách) stanovil podmienky z hľadiska ochrany pamiatkového fondu s tým cieľom, aby sa zachránili,

obnovili a prezentovali všetky originálne historické prvky a originálne riešenia pamiatky. Akékoľvek architektonické dotvorenie pamiatky má byť riešené tak, aby sa posilnili a rešpektovali originálne riešenia pamiatky (t. j. architektonické dotvorenia majú vychádzať z originálnych riešení a byť s nimi v súlade).

Použitá literatúra, pramene a podklady

- BEŇOVÁ, Katarína. *Kaštieľ v Rusovciach vo svetle výtvarných diel 19. storočia. Kresbový album rodiny Zichy Ferraris*. Bratislava: Stimul, 2016.
- BEŇOVÁ, Katarína. Kaštieľ v Rusovciach a jeho neogotická prestavba. Nové poznatky z výtvarných a archívnych materiálov. In *Architektúra & urbanizmus*, 2023, roč. 57, č. 1 – 2.
- HRADSKÝ, Juraj – MALLINERITS, Jozef. *Rusovce – Oroszvár – Karlbург*. Bratislava: Marenčin, 2018.
- HRNČIARIK, Erik. Archeologický výskum (I. etapa), r. 2018, rkp.
- JANURA, Tomáš. *Zaniknutý archeologicky doložený kaštieľ v Rusovciach z pohľadu historického vývoja*. Bratislava: Historický ústav SAV, rkp.
- LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana. *Rozmanité 19. storočie*. Bratislava: Perfekt, 2008.
- REHÁČKOVÁ, Tamara. Historický vývoj parku v Rusovciach, r. 2017, rkp.
- SABADOŠOVÁ, Elena – HAVLÍK, Marián. Kaštieľ v Rusovciach. Architektonicko-historický výskum v rozsahu archeologického výskumu I. etapy – východné nádvorie kaštieľa, r. 2024, rkp.
- SABADOŠOVÁ, Elena – HAVLÍK, Marián. Kaštieľ v Rusovciach. Architektonicko-historický výskum v rozsahu archeologického výskumu I. etapy – západné nádvorie kaštieľa (tzv. čestné nádvorie – cour d'honneur), r. 2024, rkp.
- SABO, Ľubomír a kol.: Reštaurátorský výskum a návrh na reštaurovanie, r. 2016 2017, rkp.
- SMOLÁKOVÁ, Mária. Kaštieľ v Rusovciach. Grafické dokumenty k poslednej historickej etape. In *Monument revue*, 2019, roč. 8, č. 1, s. 38 – 47.
- SMOLÁKOVÁ, Mária – ČESLA, Alexander. Kaštieľ v Rusovciach. Pamiatkový a reštaurátorský výskum, r. 1992, rkp.
- SMOLÁKOVÁ, Mária – ČESLA, Alexander. Kaštieľ v Rusovciach. Ná-

vrh obnovy, r. 1992, rkp.

- STIEBEROVÁ, Mária. *Rusovce 1208 – 1998. Z dejín Rusoviec v stredoveku a novoveku*. Bratislava: Miestny úrad Bratislava-Rusovce, 1998.
- ŠTASSEL, Ivo – NÉMETH, Alexander. Rusovce – kaštieľ, Program pamiatkovej obnovy – 1. časť, r. 1995, rkp.
- ŠTASSEL, Ivo – NÉMETH, Alexander. Rusovce – kaštieľ, Program pamiatkovej obnovy – 2. časť, r. 1995, rkp.
- VÁGENKNECHTOVÁ, Veronika. Zámer pamiatkovej úpravy parku, Rusovce, r. 1995, rkp.
- ZVAROVÁ, Zuzana. Inventarizácia hodnotných prvkov a detailov čeladníka vrátane návrhu ochrany, obnovy a prezentácie objektu, r. 2012, rkp.
- ZVAROVÁ, Zuzana. Pamiatkové hodnoty Rusoviec. In MALLINE-RITS, Jozef, ed. *Rusovce 1208 – 2005*. Bratislava: Miestny úrad Bratislava-Rusovce, 1998.
- WWW.GEOPORTÁL.SK
- WWW.LATERARIUS.SK
- WWW.MAPS.HUNGARICANA.HU
- WWW.WEBUMENIA.SK
- HTTPS://MAPIRE.EU/HU

Nová vízia pre kaštiele Bratislavského samosprávneho kraja

Svetlana Waradzinová

Vážené dámy, vážení páni, dovoľte mi, aby som vás srdečne pozdravila a podelila sa s vami o tému, ktorá je pre Bratislavský samosprávny kraj kľúčová – o budúcnosti našich historických sídel a ich integrovaní do moderných potrieb regiónu.

Bratislavský samosprávny kraj aktuálne spúšťa rekonštrukciu parku pri kaštieli v Malinove, čo je paralelný projekt k už prebiehajúcej obnove parku pri kaštieli v Stupave. Máme teda v správe dva významné kaštiele, ktoré sa nachádzajú mimo centier, no predstavujú obrovský potenciál pre rozvoj kultúry a komunitného života v našom kraji.

Budem hovoriť najmä o kaštieli v Malinove, no téma sa dotýka aj Stupavy. V rámci procesu deinštitucionalizácie sociálnych služieb bude kaštieľ v Stupave postupne ukončovať fungovanie ako domov sociálnych služieb. Už teraz sa preto intenzívne zamýšľame nad tým, ako by sa mohol v budúcnosti využívať, aby slúžil čo najširšiemu okruhu obyvateľov. Rovnako je to aj pri kaštieli v Malinove, kde hľadáme jeho nové poslanie.

Na úvod chcem zdôrazniť jeden dôležitý pilier našej práce: **spoluprácu s akademickým sektorom**. Táto spolupráca nám umožňuje pripraviť komplexné a odborne podložené podklady, ktoré by inak boli enormne finančne náročné. Sme si vedomí, že niekedy ide

o „predbežné“ investície – pracujeme na projektoch, ktoré ešte nie sú v akčnom ani trojročnom finančnom pláne kraja. Robíme to zámerne, pretože čakáme na vhodné výzvy z externých zdrojov, ktoré často určujú možnosti a parametre využitia infraštruktúry. Kvalitná príprava je v takýchto prípadoch kľúčová.

Pri kaštieli v Malinove sme už absolvovali rozsiahle *brainstormingy* a dlhodobé konzultácie so študentmi a ich pedagógmi. Teší nás spolupráca napríklad so Stavebnou fakultou – Katedrou architektúry a pozemných stavieb pod vedením pani profesorky Gregorovej a tiež s vertikálnym ateliérom pani docentky Kráľovej z Fakulty architektúry.

Spolupracovali sme najmä so študentmi magisterského programu, ktorí tému spracovali vo svojich diplomových prácach. Nešlo len o konečné architektonické návrhy, ale o celý komplexný proces – od analýzy kontextu, cez detailnú SWOT analýzu, priestorové plánovanie, až po hĺbkovú diskusiu o tom, ako efektívne fungujú procesy oživovania územia a ako zapojiť lokálnu komunitu.

Kaštieľ prechádzal postupným vývojom – prestavbami vodného hradu zo 14. storočia v obci Eberhard (dnes Malinovo), cez všetky slohové obdobia až k posledným

Kaštieľ v Malinove
Foto:BSK

stavebným úpravám z 30. rokov 20. storočia. V súčasnosti vnímate hmotovo-priestorový koncept prestavby z 19. storočia – štvorkrídlovú, dvojpodlažnú stavbu s vnútorným nádvorím so zachovanou vodnou priekopou. Kaštieľ je situovaný v anglickom parku, ktorého krajinárska úprava pochádza z 1. tretiny 19. storočia. Pôvodná hradná priekopa bola napĺňaná vodou z blízkeho ramena Malého Dunaja ešte v 19. storočí pravdepodobne zo severovýchodnej strany. Dnes má park prírodno-krajinársku úpravu z polovice 20. storočia a prechádza komplexnou rekonštrukciou.

Kaštieľ v Malinove s príľahlým parkom je špecifický aj z hľadiska strategického plánovania, pretože Bratislavský samosprávny kraj nemá v danej lokalite zriadenú žiadnu kultúrnu inštitúciu. V rámci strate-

gického plánovania a participatívnych stretnutí k tvorbe stratégie v oblasti kultúry a kultúrneho a kreatívneho priemyslu (KKP) sme dospeli k zaujímavému zisteniu: hoci je Malinovo geograficky blízko Bratislavy, mentálne je akoby vzdialenejšie. Klasická kultúrna prevádzka, ako ju poznáme z mestského prostredia, by tu pravdepodobne nemala dostatočné publikum, keďže mnohí obyvatelia tu iba prespávajú a za kultúrou cestujú do Bratislavy. To nás viedlo k úvahám o netradičných a špecifických formách využitia. Preto sme ako prvú možnosť zvažovali rezidenčné centrum. Neskôr sme definovali štyri strategické koncepty možného využitia, ktoré prešli detailnou analýzou:

1. **Kreatívne centrum pre výskum a dokumentáciu hmotného kultúrneho dedičstva –**

Kaštieľ v Malinove
Foto:BSK

s modernou technologickou a priestorovou infraštruktúrou, zahŕňajúcou ateliéry, prednáškové sály, konferenčné miestnosti a špecializované priestory pre reštaurátorov.

2. **Kreatívne centrum pre architektúru a vizuálne umenie** – priestor určený pre profesionálov aj študentov výtvarných odborov, keďže kraj v súčasnosti neposkytuje adekvátne zázemie pre vizuálne umenie.
3. **Rezidenčné centrum** – inšpirované úspešnými zahraničnými vzormi (napr. Francúzsko), určené pre umelcov, prekladateľov a ďalšie kreatívne profesie, s časťou otvorenou aj pre miestnu komunitu, čo by podporilo vzájomnú interakciu.
4. **Lokálne centrum kultúry** – naviazané výlučne na miestnu komunitu. Od tohto variantu sme

postupne upustili, keďže strategickou ambíciou kraja je pokryť a rozvíjať kultúru v širšom území, nielen v jednej obci.

Študenti spracovali rozsiahlu a podrobnú analýzu – od hlbokých historických súvislostí, cez porovnanie s inými kaštieľmi v kraji a okolí, až po územný plán obce, stratégiu rozvoja kultúry a KKP v BSK, miestnu inovačnú stratégiu obce, pamiatkový výskum, dopravnú dostupnosť, existujúce služby, pamiatky, turistické atrakcie či podujatia v okolí.

Získali sme tak komplexný podklad, ktorý by pri objednávke od externej firmy predstavoval značné finančné náklady. Akademická spolupráca však priniesla kvalitný a detailný výsledok, keďže študenti boli na konci štúdia a pracovali pod intenzívnym vedením skúsených odborníkov.

Kaštieľ v Malinove
Foto:BSK

Výstupom tejto spolupráce boli nielen dôkladné analýzy, ale aj architektonické modely a viacero variantov, ktoré môžeme v budúcnosti využiť pri ďalšom rozhodovaní a predovšetkým pri reagovaní na konkrétne finančné výzvy. Tento príklad jasne ukazuje, že spolupráca medzi akademickým sektorom a samosprávou má obrovský prínos pre obe strany – prináša nielen finančné úspory, ale aj kvalitatívne a procesné benefity, a otvára dvere k inovatívnym riešeniam.

Predkladané modelové riešenia možných prístupov k obnove kaštieľa v Malinove sú vypracované ako ideové návrhy, kombinujúce výber funkcie s metódou obnovy pamiatkovo chráneného areálu. Sú vhodným podkladom na to, aby vytvorili medzistupeň medzi verbálne definovaným Zámerom obnovy pamiatky a hľadaním loka-

litného programu prevádzkovateľa. Po zvážení vhodnej kombinácie je možné už adresne zadávať požiadavky na spracovateľa projektovej dokumentácie. Proces obnovy národných kultúrnych pamiatok je špecifický, viacvrstvový a práve predprojektovanie variantnými návrhmi umožní naštartovanie optimálneho postupu pri ďalšom zabezpečovaní komplexnej obnovy pamiatky.

Veríme, že tieto kaštiele sa v budúcnosti stanú živými centrami, ktoré obohatia kultúrny a spoločenský život celého Bratislavského kraja.

Chcela by som zdôrazniť, že všetky prezentované návrhy prebiehajú v akademickom móde – ide o štúdiu, ktoré nám v BSK pomáhajú kriticky premýšľať o potenciáli jednotlivých objektov. Keďže rekonštrukcia kaštieľa v Malinove ešte nie

je ani v štádiu príprav a nie je plánované financovanie, čakáme na vhodné externé zdroje. Ich prezentácie sú o to zaujímavejšie, že ide o študentov výmenného programu Erasmus Plus, čiže o pohľad nezaťažený lokálnymi väzbami. Študenti pracujú s dátami a analýzami z územia, čo dodáva ich návrhom unikátnu objektivitu a perspektívu. Teraz s radosťou prenechávam slo-

vo kolegom z Fakulty architektúry a dizajnu STU. Tí vám odprezentujú konkrétne výstupy zo semestrálnych prác študentov ďalšieho projektu, ktorý vzišiel z potrieb BSK, a to komplexnej rekonštrukcie synagógy vo Svätom Jure, kde uvidíte jednotlivé architektonické, priestorové a pamiatkové zásahy.

Ďakujem vám za pozornosť.

Kaštieľ v Malinove
Foto: BSK

Plánovaná obnova historického objektu v majetku mesta Malacky – kaštieľ a park v Malackách

Milan Ondrovič

1. Úvod

Pálffyovský kaštieľ, historický skvost mesta Malacky, si v priebehu storočí prešiel mnohými premenami. Od šľachtického sídla cez vojenské kasárne až po zanedbanú pamiatku. Dnes stojí na prahu nového obdobia vďaka ambicióznemu projektu revitalizácie, ktorý iniciovalo mesto s cieľom obnoviť jeho starú slávu a zároveň ho premeniť na živé centrum kultúry a spoločenského diania.

1.1. Súčasný stav kaštieľa a parku

Kaštieľ sa rozprestiera na pozemku, ktorý svojou veľkosťou a polohou ponúka výnimočné kultúrne a turistické možnosti. Jeho architektonická jedinečnosť a umiestnenie v meste sú ideálne na usporiadanie rôznych kultúrnych podujatí. Napriek svojmu potenciálu je však kaštieľ v súčasnosti do veľkej miery nevyužívaný a vyžaduje rozsiahlu rekonštrukciu. Mesto Malacky

si uvedomuje potrebu kultúrneho a ekonomického oživenia, ktoré by mohlo byť dosiahnuté prostredníctvom revitalizácie kaštieľa, a snaží sa tak reagovať na potreby svojich obyvateľov v oblasti kultúry, vzdelávania a sociálneho života.

Park sa rozprestiera na rozsiahlom pozemku a ponúka obyvateľom a návštevníkom mesta príjemné prostredie na oddych, rekreáciu a kultúrne aktivity.

Zámocký park je navrhnutý v štýle anglického parku, s rozlohou 30 ha. Jeho cesty a trávnaté plochy sú tvorené tak, aby pôsobili čo najprirodzenejšie a neformálne. V areáli sú rozmiestnené staré stromy vrátane pamätných a stromu roka 2023, ktoré sú súčasťou historického charakteru parku. Rozmanitosť flóry prispieva k cel-

kovému estetickému vzhľadu a biodiverzite miesta.

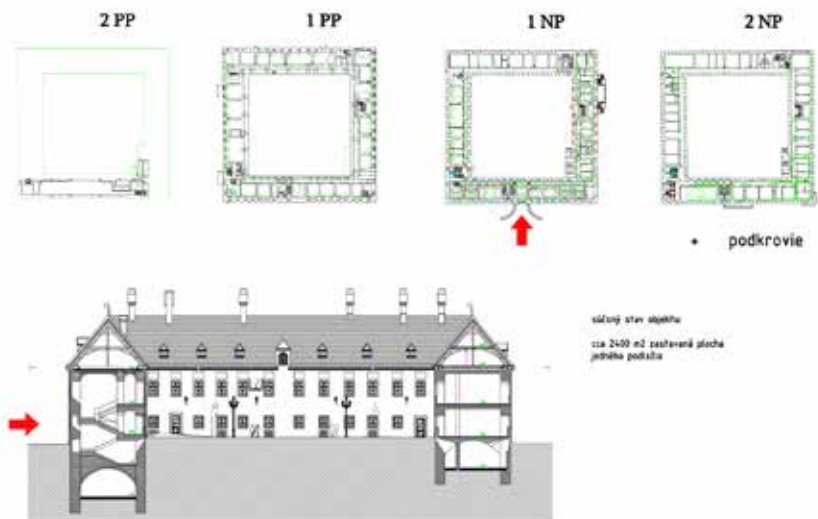
1.2. Využitie kaštieľa a parku v súčasnosti

Zámocký park poskytuje mnohostranné využitie pre obyvateľov i turistov. Je ideálnym miestom na prechádzky, beh, pikniky a iné vonkajšie aktivity. V teplejších mesiacoch sa tu konajú koncerty, divadelné predstavenia a iné kultúrne podujatia pod holým nebom, čo vytvára živé spoločenské prostredie. V parku sú vybudované športoviská a detské ihrisko. Nachádza sa tam i futbalový štadión, multifunkčné športovisko, dva tenisové kurty, volejbalové ihrisko a sezónne ľadová plocha.

V kaštieli sa využíva nádvorie na

Letecký záber na kaštieľ a park v Malackách

Súčasný stav kaštieľa

organizovanie kultúrneho leta, časť zrekonštruovaných priestorov slúži ako múzeum Pálffyovcov, konferenčná miestnosť na diskusie a nezrekonštruovaná časť sa využíva na výstavy moderného umenia a workshopy s ním spojené.

1.3. Ochrana a údržba

Údržba Zámockého parku je kľúčová pre zachovanie jeho krásy a histórie. Pravidelné zásahy zahŕňajú starostlivosť o trávniky, orezávanie stromov a kríkov, ako aj obnovu chodníkov a lavičiek. Tak tiež sa venuje pozornosť ochrane prírodného prostredia a podpore miestnej fauny, čo zahŕňa inštaláciu búdok pre vtáky, opatrenia na podporu opeľovačov, výsadbu pôvodných lúk a arborétum (<https://malacky.sk/obcan/arboretum/>), ktoré bolo spracované v spoluprá-

ci s občiansky združením Ľudia pre Malacký (www.lpm.sk v rámci Bratislavskej regionálnej dotačnej schémy (BRDS).

Kaštieľ vyžaduje výrazné investície na jeho konzerváciu a potenciálne využitie. Najväčšie defekty hroziace haváriou boli odstránené – zrekonštruovaná je celá strecha a komíny. Podrobnejšie sa pripravovaným projektom budem venovať v ďalších kapitolách.

2. Proces spracovania návrhu využitia Pálffyovského kaštieľa a parku v Malackách

2.1. Participatívne plánovanie

Projekt revitalizácie Pálffyovského kaštieľa a parku bol realizovaný

v troch fázach, pričom kľúčový dôraz bol kladený na participatívne plánovanie. Tento proces zahŕňal aktívne zapojenie verejnosti a odborníkov do tvorby návrhu využitia kaštieľa a parku, čo umožnilo zosúladiť potreby všetkých zainteresovaných strán a zamedziť budúcim nedorozumeniam.

2.2. Príprava projektu a zber podkladov

V prvej fáze, tzv. prípravnej projektovej fáze, sa zozbierali relevantné dokumenty a vstupy. Počas nej sa uskutočnili aj fokusové skupiny a odborné workshopy, kde odborníci z rôznych oblastí (kultúrno-kreatívne centrá, architektúra, cestovný ruch) poskytovali podnety pre ďalší vývoj projektu.

2.3. Participatívne plánovanie

Druhá fáza sa zameriavala na participatívne plánovanie rekonštrukcie. Hlavnými cieľmi tejto fázy boli definícia vízie a identity kaštieľa a parku, ako aj jeho funkčného a technicko-prevádzkového využitia. Dôraz bol kladený na otvorenosť projektu voči verejnosti. Významnou časťou procesu bolo hľadanie rovnováhy medzi kultúrnymi, komunitnými a komerčnými aktivitami, ktoré by sa v kaštieli mali odohrávať. S dôrazom na zachovanie pamiatkovej hodnoty budovy a parku sa navrhlo využitie historických priestorov pre moderné potreby, ako je coworking, interaktívne múzeum, kreatívne dielne v rámci parku a zvýšenie

Participatívne plánovanie využitia kaštieľa

možností pre aktívne trávenie voľného času.

2.4. Realizácia a prevádzkový model

Tretia fáza sa zamerala na samotnú realizáciu projektu podľa záverov participatívneho plánovania. Zvolený prevádzkový model počíta s tým, že vlastníkom kaštieľa a parku zostáva mesto Malacky, ktoré ho bude aj spravovať. Súčasťou modelu sú dlhodobé spolupráce s mimovládnyimi organizáciami a miestnymi komunitami, ktoré budú zapojené do správy a tvorby programu.

Tento postup vytvoril udržateľný koncept pre Pálffyovský kaštieľ a park, ktorý ho nielen obnoví ako historickú pamiatku, ale poskytne aj priestor pre kreatívne a komunitné aktivity, čím prispeje k oživeniu lokálnej identity a podpore turizmu.

2.5. Funkčné využitie kaštieľa

V rámci revitalizačného projektu je plánované využitie kaštieľa ako

Návrh využitia kaštieľa 1. NP

multifunkčného priestoru s múzeom, kultúrnymi a spoločenskými sálami a zónami pre rekreáciu. Tento prístup nielenže vyhovuje historickému a kultúrnemu významu kaštieľa, ale zároveň slúži budúcim potrebám obyvateľov mesta. Integrácia moderných technológií a vybavenia pri rešpektovaní pôvodnej architektúry pritom predstavuje zásadný krok k zachovaniu autenticity, zatiaľ čo sa rozširuje jeho funkčné využitie. Zámerom mesta Malacky je obnoviť kaštieľ nielen ako historickú dominantu, ale aj ako centrum kultúrno-komunitných aktivít, ktoré by slúžilo rôznym cieľovým skupinám. Pri navrhovaní funkčného využitia bolo dôležité vziať do úvahy veľkosť budovy, jej technické limity a potreby miestnych obyvateľov.

2.5.1. Základné funkcie kaštieľa

Funkčné rozdelenie kaštieľa je postavené na kombinácii kultúrnych, vzdelávacích, komunitných a komerčných aktivít. Priestor je navrhnutý tak, aby bol multifunkčný, flexibilný a schopný prispôbiť sa rôznym typom podujatí a aktivít.

- **Kultúrno-komunitné centrum:** Kaštieľ bude slúžiť ako miesto pre komunitné aktivity, kde sa miestni obyvatelia môžu zapájať do rôznych podujatí, workshopov a vzdelávacích aktivít. Plánuje sa využitie priestorov na organizáciu prednášok, výstav, divadelných predstavení, koncertov a letných festivalov. Nádvorie kaštieľa a kaplnka budú slúžiť ako miesto pre komorné podujatia, ako aj pre rozšírenie gastro prevádzky.
- **Interaktívne múzeum a galéria:** Kaštieľ bude hostiť interaktívne múzeum zamerané na históriu Malaciek a rodu Pálffyovcov. Expozícia bude obsahovať interaktívne prvky, ktoré návštevníkom umožnia aktívne sa zapojiť do objavovania histórie prostredníctvom moderných technológií. Galéria sa bude špecializovať na prezentáciu mladých umelcov, čím podporí lokálnu kultúru.
- **Coworking a kancelárske priestory:** Pre mladých profesionálov, freelancerov a miestne organizácie bude v kaštieľi zriadený coworkingový priestor a kancelárie. Tieto priestory budú flexibilné, zdieľané a pripravené na organi-

Návrh využitia kaštieľa 2. NP

záciu workshopov, prednášok a kreatívnych stretnutí.

2.5.2. Multifunkčné využitie priestorov

- **Gastro prevádzka:** Kaštieľ bude hostiť kaviareň a reštauráciu prepojenú s nádvorím a parkom. Gastro prevádzka bude multifunkčná – okrem dennej služby zabezpečí aj catering pre rôzne podujatia ako svadby, konferencie a oslavy.
- **Reprezentačné priestory:** Na druhom poschodí kaštieľa budú reprezentatívne miestnosti pre oficiálne návštevy, svadby, bankety a iné spoločenské udalosti. Tieto priestory prepojené s gastro prevádzkou zabezpečia komfort a kvalitné služby pre návštevníkov.
- **Knižnica a dielne:** Moderná

knihnica bude slúžiť ako komunitné centrum pre vzdelávacie a kultúrne aktivity. Súčasťou kaštieľa by mali byť aj dielne, kde sa budú organizovať workshopy zamerané na rôzne zručnosti – od výtvarného umenia až po 3D tlač.

2.6. Cieľové skupiny a dlhodobá udržateľnosť

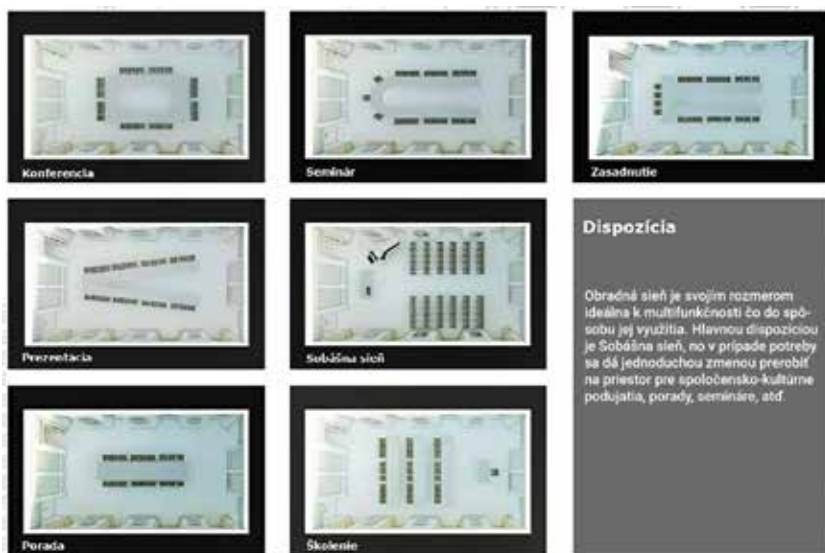
Pri navrhovaní funkčného využitia kaštieľa sa museli zohľadniť potreby rôznych cieľových skupín – od miestnych obyvateľov cez turistov až po profesionálov. Kaštieľ sa zameria na poskytovanie priestoru pre mladých, rodiny, seniorov, turistov, umelcov a podnikateľov, čím sa stane dôležitým miestom stretávania, vzdelávania a tvorby.

Funkčné využitie Pálffyovského kaštieľa reflektuje súčasné trendy v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu, pričom rešpektuje historický kontext budovy. Tým sa zabezpečí, že kaštieľ bude nielen revitalizovaný, ale aj dlhodobo udržateľný a atraktívny pre široké spektrum návštevníkov.

2.7. Funkčné využitie parku

2.7.1. Historický kontext a potenciál parku

Zámocký park pri Pálffyovskom kaštieli v Malackách predstavuje dôležitú súčasť areálu kaštieľa a má bohatú historickú hodnotu. Jeho rozloha a lokalizácia poskyujú priestor pre revitalizáciu

Návrh využitia reprezentačných sál

a rozvoj, ktorý by mal slúžiť nielen návštevníkom kaštieľa, ale aj miestnym obyvateľom. Proces spracovania návrhu využitia parku vychádza z potreby prepojiť kaštieľ s mestom a podporiť komunitné a rekreačné aktivity.

2.7.2. Prepojenie kaštieľa a parku: integrovaný prístup

Park, rovnako ako kaštieľ, trpel dlhodobým nevyužívaním, čo malo za následok narušenie prirodzených väzieb medzi objektom a jeho okolitým prostredím. Do parku sa vložila nemocnica s poliklinikou, futbalový štadión a komplex hádzanárskeho, tenisového a volejbalového ihriska so zázemím. Stavby a skleníky boli až na dva objekty odstránené. Týmto krokmi bol definitívne naruše-

ný historický význam neverejného šľachtického parku a z parku sa stalo centrum trávenia voľnočasových aktivít v meste. V návrhu revitalizácie sa kladie dôraz na prepojenie interiéru kaštieľa s exteriérom parku. Hlavnými princípmi návrhu sú:

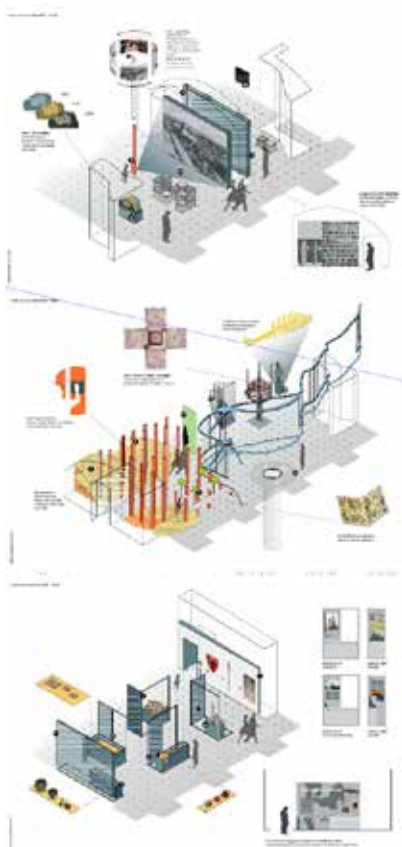
- **Fyzická a mentálna dostupnosť:** Otvorenie parku pre verejnosť celoročne a odstránenie fyzických bariér, ako sú zatvorené brány. Tento krok má za cieľ skrátiť „mentálnu vzdialenosť“ medzi parkom a obyvateľmi mesta, ktorí by mali pocit, že park je prístupný a pozýva ich k aktivitám.
- **Vzájomná synergie aktivít:** Kaštieľ a park budú vnímané ako jeden ekosystém. Programy v interiéru kaštieľa budú mať exteriérové prvky, napríklad kaviarne s terasami na nádvorí,

Návrh rekonštrukcie kaplnky

Návrh rekonštrukcie nádvorja

Návrh múzea

športové aktivity alebo organizovanie podujatí v parku. To posilní vzájomnú prepojenosť týchto dvoch častí areálu.

2.8. Návrh využitia parku: multifunkčnosť a flexibilita

Základným princípom návrhu parku je jeho multifunkčné využitie, ktoré umožní realizáciu rôznych aktivít pre rôzne cieľové skupiny:

- **Rekreačné a športové aktivity:** Park poskytne priestor pre športové aktivity, ako je futbal, tenis, volejbal, hádzaná, beh, cyklistika či nordic walking. Súčasťou návrhu je aj zriadenie požičovne športových pomôcok.
- **Kultúrne podujatia a verejné priestory:** V návrhu sa počíta s vytvorením verejných priestorov, ktoré budú slúžiť na organizovanie komorných kultúrnych podujatí, ako sú koncerty, divadelné predstavenia, workshopy alebo letné festivaly. Reprezentačné sály, kaplnka, nádvorie kaštieľa a otvorené priestranstvá v parku budú poskytovať priestor na sezónne aktivity, ktoré prilákajú návštevníkov aj mimo letných mesiacov.
- **Oddychové zóny a gastro služby:** V návrhu sa ráta aj s vytvorením oddychových zón, kde si návštevníci môžu posediť, odpočívať alebo piknikovať. Tieto zóny budú doplnené o gastro služby vrátane kaviarne a terás, ktoré budú prepojené s nádvorím kaštieľa. Cieľom je vytvoriť atraktívne prostredie, ktoré bude poskytovať nielen kultúrne, ale aj gastronomické zážitky.
- Kaštieľ by mal hostiť aj **regionálne mestské múzeum** zamerané na budovanie identity prostredníctvom dedičstva rodáka a umelca Michala Tillnera, rodu Pálffyovcov a rádu františkánov. Návrh spracoval tím okolo akademického maliara Pavla Chomu.

Návrh rekonštrukcie fasády

2.9. Park ako priestor pre komunitný rozvoj

Jednou z hlavných funkcií parku bude podpora komunitného života v Malackách. Park poskytne priestor pre voľnočasové aktivity pre rodiny, deti a seniorov. Okrem toho sa plánujú aj špeciálne aktivity pre pacientov z neďalekej nemocnice, čím sa park stane miestom, ktoré prispieva k celkovému rozvoju a pohode obyvateľov mesta.

2.10. Návrh udržateľnosti a ekologických princípov

Revitalizácia parku sa zameriava aj na environmentálnu udržateľnosť a adaptáciu na zmeny klímy. V návrhu sa počíta s výsadbou nových stromov, rozšírením zelených plôch a vytvorením vodných prvkov, ktoré by mohli pomôcť udržať príjemnú mikroklimu počas letných mesiacov. Súčasťou návrhu je aj ekologická starostlivosť o park a vytváranie udržateľných

riešení, ktoré budú reflektovať moderné ekologické trendy či reflektovať na zmenu klímy.

2.11. Revitalizácia parku ako pridaná hodnota projektu

Revitalizácia parku pri Pálffyovskom kaštieli prináša nielen estetické a ekologické benefity, ale aj funkčné využitie pre komunitu. Park sa stane priestorom, ktorý bude slúžiť rôznym cieľovým skupinám a bude prispievať k rozvoju miestnej identity, kultúrneho dedičstva a kvality života obyvateľov Malaciek.

3. Prevádzka Pálffyovského kaštiela a parku

3.1. Výzvy a ciele prevádzky

Prevádzka Pálffyovského kaštiela a príslušného parku si vyžaduje starostlivé plánovanie s ohľadom na zachovanie historickej hod-

noty a zabezpečenie dlhodobej udržateľnosti. Hlavným cieľom je, aby kaštieľ a park fungovali ako živé, multifunkčné priestory, ktoré budú slúžiť miestnej komunite, návštevníkom a turistom. Prevádzka musí zároveň zabezpečiť efektívne využívanie zdrojov, minimalizovať náklady a maximalizovať spoločenský a kultúrny prínos, s čím je spojená aj rekonštrukcia fasády a okien.

3.2. Prevádzkový model kaštieľa

Pri správe kaštieľa existuje viacero možností prevádzkového modelu. Na základe odporúčaní a workshopov bol vybraný model, pri ktorom mesto Malacky zostáva vlastníkom a prevádzkovateľom kaštieľa. Tento model umožňuje mestské riadenie a plnú kontrolu nad budovou, čo zabezpečuje stabilitu a zaručuje, že kaštieľ bude slúžiť miestnej komunite. Prevádzka je rozdelená do troch hlavných častí:

- **Mestské kultúrne centrum:** Mesto Malacky zriadi rozpočtovú alebo príspevkovú organizáciu, ktorá bude zodpovedná za správu kaštieľa. Táto organizácia bude zastrešovať kultúrne a komunitné aktivity, pričom sa sústreďí na dlhodobý rozvoj a udržateľnosť projektu.
- **AD HOC Malacky:** príspevková organizácia mesta Malacky, ktorá vytvára podmienky pre rozvoj záujmovej telovýchovnej, športovej a rekreačnej činnosti.

- **Externí partneri a nájomcovia:** Časť priestorov bude prenajímaná tretím stranám (napríklad miestnym podnikateľom, neziskovým organizáciám alebo umeleckým skupinám). Títo nájomcovia budú zodpovední za prevádzkovanie gastro prevádzok, coworkingu, dielní a ďalších služieb. V niektorých prípadoch subjekty s verejnoprospešným zameraním získajú výhodnejšie podmienky nájmu.

3.3. Riadenie a správa kaštieľa

Na efektívne riadenie kaštieľa je potrebné zriadiť niekoľko kľúčových pozícií a funkcií:

- **Projektový manažér:** Zodpovedný za celkový chod kaštieľa vrátane koordinácie kultúrnych podujatí, administratívy, vzťahov s partnermi a finančného plánovania.
- **Technický správca:** Bude mať na starosti údržbu budovy a technickej infraštruktúry. Dôležitou súčasťou jeho práce bude monitorovanie stavu pamiatkovo chránených častí budovy a zabezpečovanie pravidelnej údržby.
- **Programová rada:** Zložená z odborníkov na kultúru, komunitný rozvoj a ekológiu. Táto rada bude zodpovedná za nastavovanie programovej línie kaštieľa. Bude dohliadať na to, aby jednotlivé aktivity spĺňali ciele projektu a boli v súlade s potrebami komunity.

3.4. Udržateľnosť a otvorenosť

Prevádzka Zámockého parku je navrhnutá s ohľadom na ekologickú udržateľnosť a potrebu zachovať park otvorený pre verejnosť po celý rok. Základné prvky prevádzky zahŕňajú:

- **Správa parku:** Park bude spravovaný mestom, ktoré bude zodpovedné za jeho údržbu, vrátane starostlivosti o zeleň, chodníky a verejné vybavenie (napríklad lavičky, osvetlenie a detské ihriská).
- **Ekologický prístup:** Park bude spravovaný ekologicky, čo zahŕňa minimalizovanie použitia pesticídov, efektívne nakladanie s odpadmi a podporu biodiverzity prostredníctvom výsadby lokálnych druhov rastlín.
- **Rekreačné a kultúrne využitie:** Súčasťou prevádzky parku budú pravidelné kultúrne podujatia, ako sú koncerty, trhy, workshopy a festivaly. Rekreačné zóny sa prispôbia rôznym cieľovým skupinám, od rodín s deťmi až po športovcov a seniorov.

3.5. Finančné zabezpečenie prevádzky

Prevádzka kaštieľa a parku bude financovaná kombináciou verejných a súkromných zdrojov. Základné financovanie poskytne mesto Malacky, pričom dodatočné zdroje môžu pochádzať z prenájmu priestorov, predaja vstupeniek na podujatia, grantov a sponzorských príspevkov.

Cieľom je vytvoriť dlhodobý fi-

nančný plán, ktorý zahrnie investície do údržby budovy, obnovy infraštruktúry a rozvoja nových programov.

3.6. Spolupráca s komunitou a externými subjektmi

Úspešná prevádzka kaštieľa a parku bude do veľkej miery závisieť od spolupráce s rôznymi subjektmi vrátane miestnych neziskových organizácií, podnikateľov a kultúrnych inštitúcií. Pravidelné konzultácie s verejnosťou, odborníkmi a partnermi zabezpečia, že program a funkcie kaštieľa a parku budú reflektovať aktuálne potreby komunity.

3.7. Udržateľný a flexibilný model prevádzky

Prevádzkový model Pálffyovského kaštieľa a parku bol navrhnutý tak, aby bol dlhodobou udržateľný, flexibilný a otvorený pre verejnosť. Kombinácia mestského riadenia, spolupráce s externými partnermi a zapojenia komunity vytvára predpoklady na to, aby sa kaštieľ a park stali živými centrami kultúry a oddychu v Malackách.

4. Potenciálne konflikty s medzinárodnými chartami

4.1. Konflikty s *Florentskou chartou o historických záhradách* (1982)

4.1.1. Využitie parku na športové aktivity a hry (Čl. 20)

V návrhu revitalizácie Zámockého parku sa plánujú rozvíjať športové aktivity, ako beh, cyklistika, nordic walking, futbal, tenis či sezónna ľadová plocha. *Florentská charta* v článku 20 uvádza, že v historických záhradách by mali byť obmedzené živé a dynamické hry a športové aktivity, aby sa zachovala ochrana záhrady. Pre takéto aktivity by mali byť vytvorené samostatné priestory mimo historickej záhrady. Prítomnosť týchto zariadení predstavuje konflikt, pokiaľ nie sú striktne oddelené od historických a kultúrnych častí parku. Tieto aktivity sa v parku vykonávajú od 70. rokov minulého storočia a mesto nemá pre ne inú vhodnú lokalitu. Tu je na zváženie, či odstránenie týchto aktivít neznižuje atraktivitu a návštevnosť parku. Navyše je to v priamom rozpore s požiadavkami obyvateľov mesta, ktorí sú vlastníckmi kaštieľa a parku.

4.1.2. Kultúrne podujatia v parku (Čl. 19)

Plánované organizovanie kultúrnych podujatí, ako sú koncerty a divadelné predstavenia pod holým nebom, môže byť v rozpore s článkom 19, ktorý zdôrazňuje, že historická záhrada má slúžiť predovšetkým ako miesto pokoja, ticha a rozjímania. *Florentská charta* povoľuje slávnosti a podujatia, avšak s podmienkou, že nesmú narušiť integritu záhrady. Preto je dôležité, aby boli podujatia starostlivo naplánované tak, aby neohrozovali ochranu záhrady.

4.1.3. Zásahy do vegetácie a krajinných prvkov (Čl. 12 a 16)

V prípade plánovanej výsadby nových stromov a rozšírenia zelených plôch by mohlo dôjsť ku konfliktu s článkom 12, ktorý hovorí o zachovaní pôvodných druhov rastlín a zásad výsadby podľa botanických a kultúrnych oblastí. Ak by došlo k zmenám vegetácie bez zohľadnenia historického kontextu, mohlo by to narušiť autenticitu záhrady. Článok 16 zároveň vyžaduje, aby obnova rešpektovala jednotlivé stupne vývoja záhrady a uprednostňuje rešpektovanie rôznych slohových období bez preferencie jedného na úkor druhého.

4.1.4. Zmeny infraštruktúry (Čl. 14)

Akékoľvek zásahy do infraštruktúry, ako nové prístupové cesty, oplatenie, parkovacie miesta či technické zariadenia, musia byť navrhnuté tak, aby neohrozovali ekologickú rovnováhu a zachovali fyzikálne prostredie záhrady. Zmienka o zlepšení prístupových ciest môže predstavovať riziko, ak nebude vykonaná s ohľadom na tieto princípy.

4.1.5. Komerčné využitie (Čl. 18)

V návrhu sa uvažuje o zriadení kaviarne alebo informačného centra, čo môže byť v súlade s požiadavkami moderného parku, avšak *Florentská charta* obmedzuje prístup

a využitie historických záhrad, aby bola zachovaná ich pôvodná esencia. Komerčné aktivity, ak nie sú vhodne regulované, môžu zmeniť charakter záhrady z miesta pokoja na miesto rušného stretávania sa, čo je v rozpore s článkom 18.

4.2. Konflikty s Benátskou chartou o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel (1964)

4.2.1. Funkčné využitie kaštieľa (Čl. 5)

Návrh počíta s multifunkčným využitím kaštieľa vrátane kultúrno-komunitného centra, coworkingu, múzea a gastro prevádzok. Podľa článku 5 je využitie historických pamiatok pre spoločensky užitočné funkcie vítané, avšak nemá narušiť pôvodné usporiadanie alebo výzdobu budovy. Ak by nové funkcie vyžadovali zásahy, ktoré by narušili historický charakter interiéru, mohlo by to byť v rozpore so zásadami charty.

4.2.2. Zásahy do architektonických prvkov (Čl. 9 a 12)

Pri obnove kaštieľa sa bude pravdepodobne vyžadovať oprava alebo doplnenie niektorých chýbajúcich častí. Článok 9 zdôrazňuje, že akékoľvek zásahy musia byť založené na autentických dokumentoch a zachovávať historickú a estetickú hodnotu budovy. Článok 12 hovorí, že nové prvky musia byť harmonicky prispôsobené, ale odlišné od originálu, aby nedošlo

k sfalšovaniu historického dokumentu.

4.2.3. Ochrana prostredia kaštieľa (Čl. 6)

Benátska charta vyžaduje ochranu okolia pamiatok a zachovanie tradičného prostredia. Ak revitalizácia parku alebo okolia kaštieľa zahrnie nové výstavby alebo úpravy, ktoré narušia vzťahy hmôt a fariieb, môže to byť v rozpore s článkom 6. Zriadenie kaviarní alebo iných zariadení v blízkosti kaštieľa bude musieť byť citlivo zladené s historickým prostredím.

4.2.4. Premiestňovanie architektonických prvkov (Čl. 7)

Ak by projekt revitalizácie zahŕňal premiestnenie niektorých častí kaštieľa, napríklad kvôli konzervačným prácam alebo rekonštrukcii, článok 7 hovorí, že premiestnenie celej pamiatky alebo jej častí je neprípustné, ak nie je nevyhnutné pre jej záchranu.

4.2.5. Estetická a slohová jednotnosť (Čl. 11)

Kaštieľ v Malackách prešiel niekoľkými slohovými úpravami počas svojej histórie. Článok 11 zdôrazňuje, že obnova by mala rešpektovať všetky vrstvy vývoja pamiatky a nemá sa snažiť o dosiahnutie slohovej jednotnosti. Ak by návrh uprednostňoval obnovu jednej fázy na úkor iných historických vrstiev, mohlo by to byť v rozpore s týmto článkom.

4.2.6. Dokumentácia prác (Čl. 16)

Článok 16 vyžaduje, aby všetky konzervačné, reštauračné a archeologické práce boli presne dokumentované. Ak v rámci revitalizácie nebude dôsledne zachytený každý krok procesu obnovy a reštaurovania vrátane zmien a použitých techník, mohlo by dôjsť k porušeniu zásad dokumentácie stanovených chartou.

5. Záver

Revitalizácia Pálffyovského kaštieľa a Zámockého parku predstavuje pre Malacký jedinečnú príležitosť, ako oživiť historické dedičstvo a zároveň vytvoriť živý priestor pre kultúrne a spoločenské aktivity obyvateľov. Pripravený participatívny projekt, ktorý reflektuje požiadavky mesta a jeho obyvateľov, je kľúčový pre budúcnosť tejto pamiatky. Projekt má potenciál nielen obnoviť fyzickú štruktúru kaštieľa, ale aj jeho miesto v srdciach obyvateľov Malaciek a návštevníkov z ce-

lého sveta. V konečnom dôsledku by mal kaštieľ slúžiť ako príklad úspešnej symbiózy medzi históriou a moderným využitím verejných priestorov.

Je nevyhnutné nájsť spôsob, ako implementovať tento projekt bez toho, aby bol blokovaný prostredníctvom zásad *Benátskej* a *Florentskej* charty. Hoci tieto medzinárodné dokumenty kladú dôraz na ochranu historických hodnôt, flexibilný prístup a otvorený dialóg môžu umožniť realizáciu projektu tak, aby rešpektoval historický kontext a zároveň naplňal súčasné potreby komunity.

Ak sa nenájde kompromisné riešenie, hrozí kaštieľu a parku ďalšie chátranie a postupná devastácia. To by znamenalo stratu nielen pre Malacký, ale aj pre kultúrne dedičstvo Slovenska. Preto je dôležité, aby všetky zainteresované strany spolupracovali na hľadaní riešení, ktoré umožnia revitalizáciu tohto vzácného miesta v súlade s potrebami mesta a jeho obyvateľov.

Bývalá synagóga vo Svätom Jure – námety na adaptívne využitie v prácach zahraničných študentov

Andrea Urlandová, Cornelius van der Westhuizen

Bývalá synagóga vo Svätom Jure sa po dlhom období zanedbania a nejasnej budúcnosti stala majetkom BSK a vznikol zámer jej obnovy a adaptívneho využitia.

V rámci tejto iniciatívy sa podarilo vypracovať overovacie štúdie jej nového funkčného využitia zapojením zahraničných študentov, ktorí na Fakulte architektúry a dizajnu (FAD STU) absolvovali štúdium v rámci programu ERASMUS. Títo pätnásť študenti zo šiestich krajín (Francúzsko, Portugalsko, Španielsko, Ukrajina, Poľsko, Nemecko) si vybrali ateliér obnovy pamiatok ako jeden z predmetov, ktoré chceli absolvovať v letnom semestri akademického roka 2023/24.

Investor – Bratislavský samosprávny kraj (BSK) poskytol podklady, t. j. zameranie súčasného stavu, výsledky výskumov a lokálny program. Zámer znel: obnoviť bývalú synagógu ako objekt slúžiaci kultúrnemu využitiu, ktoré by zároveň kreatívne odkazovalo na jeho pôvodný účel. Prevažovať majú výstavné priestory: stála výstava venovaná Chatamovi Sopherovi a rôzne príležitostné výstavy. Okrem toho sa predpokladá info-point, kútik s kávou, predaj suvenírov, kancelária, malý sklad, hygienické vybavenie a viacúčel-

ový priestor pre 10 – 15 ľudí na rôzne vzdelávacie aktivity. Zámer rešpektuje skutočnosť, že bývalá synagóga bola miestom zhromaždenia, štúdia a modlitby a v tomto duchu sa snažili aj študenti navrhovať adaptívne využitie.

Podľa poskytnutých podkladov, najmä architektonicko-historického výskumu synagógy (1), je vysoký priestor lode synagógy s rovným stropom horizontálne rozdelený galériou na južnej, západnej a severnej strane na dve podlažia, pričom prízemie je súvislým priestorom bez členenia. Výtvarné riešenie fasád pochádza z poslednej stavebnej etapy z rokov 1876 – 1878. Okenné výplne sa nezachovali, až na jediné horné krídlo členené na 6 tabuliek. Pôvodný vstup na prízemie synagógy je umiestnený na západnej strane, v severnej strane predsiene v smere príchodu od Pezinskej ulice.

V čase obhliadky a riešenia overovacích architektonických štúdií bol objekt synagógy v dosť zlom stavebno-technickom stave s narušenou krovovou konštrukciou, na ktorej prebiehali stabilizačné práce a obnova krovu z iniciatívy súčasného vlastníka. Predchádzajúce roky bez údržby spôsobili, že v interiéri boli poškodené omietky a maľby. Bol to výsledok zane-

Situácia
Zdroj: BSK, 2024

dbanej starostlivosti, meniacich sa spôsobov využitia, ako aj meniacich sa vlastníkov. Exteriér synagógy bol v rovnako zlom stave – na obvodových stenách boli na mnohých miestach plochy s chýbajúcimi omietkami a narušenou výzdobou.

Budova bola dlho využívaná ako kúria a ako taká bola postupne vlastníctvom viacerých šľachtických rodov, až do roku 1778, keď ju rod Jesenákov predal mestu Svätý Jur. Záznamy spomínajú zámer zriadiť novú synagógu v tejto bývalej kúrii prvýkrát v roku 1781. Postupné presídľovanie židovskej komunity z domu na Prostrednej ulici do kúrie na Pezinskej ulici začalo v roku 1786, keď mestská rada povolila židom zriadiť si v kúrii rituálny kúpeľ. Roku 1788 rada rozhodla o presídlení synagógy, ktoré sa uskutočnilo v roku 1789. Krátky pobyt bratislavského rabína Chataima Sofera vo Svätom Jure spadá do roku 1809.

Roku 1866 došlo k zmene – novým vlastníkom nehnuteľnosti sa stala

Stav budovy v čase obhliadky, jar 2024

Židovská náboženská obec vo Svätom Jure. Roku 1869 bol areál postihnutý požiarom, pričom v roku 1876 boli dokončené rekonštrukcia a rozšírenie synagógy. Na jar v roku 1939 bola synagóga počas protižidovských výtržností vyrabovaná a zariadenie bolo zničené.

Roku 1940 bola majiteľom Židovská náboženská obec Svätý Jur, pričom budova bola v tom čase rozdelená na osem bytov so štyridsiatimi štyrmi obyvateľmi. Keďže po skončení druhej svetovej vojny už nebola miestna židovská

Historical Values

(Wooden framework)

Testifying to the history and artisanal knowledges through time

Architectural Values

(Double floor height)

Vertical connection in spirituality and gender segregation

Religious Values

Very important elements such as the „ben“ for offers and the water font as the Jews would ask to be purified every time before entering the synagogue.

Embodies spirituality, symbolizes the link between the sacred and the profane

Artistic Values

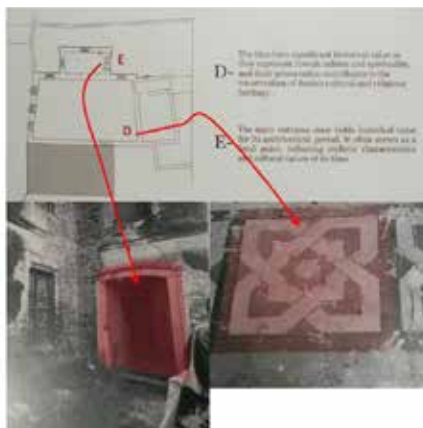
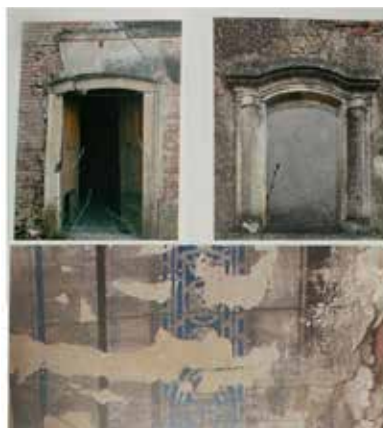
(Blue painting)

Artistic expression, cultural wealth of the Jewish community

Symbolic Values

In the outside facade we can find the symbol of the Star of David, very important symbol for the Jewish Community

Analýzy hodnôt

náboženská obec obnovená, pristúpil Ústredný zväz židovských náboženských obcí na Slovensku v Bratislave k predaju nehnuteľnosti súkromným osobám (1). Stavba teda nebola pôvodne postavená pre funkciu synagógy a po určitom období takéhoto využívania sa opäť funkcia zmenila na obytnú a hospodársku. Posledné desaťročia budova chátrala a až keď prešla do vlastníctva BSK sa pre ňu začala črtáť konkrétna budúcnosť a záchrana.

Cieľ práce

Cieľom zadania pre študentov bolo preskúmať a zdokumentovať pamiatku spojenú s významnou osobnosťou náboženského a vzdelávacieho pôsobenia v historickej židovskej komunite Sv. Jura – Chatama Sofera a navrhnúť obnovu budovy so zachovaním hodnôt, autenticity a splnením požiadaviek investora na nové využitie, prípadne prezentovať nové strategické impulzy a iné

Jeden z návrhov prepojenia prístupov

námety na využitie. Taktiež poňať návrhy ako súčasť širšej siete židovského kultúrneho dedičstva a kontextu mesta.

Možnosti riešenia boli obmedzené niekoľkými faktormi. Lokalita nebola úplne jasne vymedzená, prístup do objektu komplikovaný a nie všade možný, limitované priestorové možnosti na nové funkčné využitie, pričom výzvou bolo aj ako návrh obnovy a nového funkčného využitia integrovať do existujúcej prevažne obytnej zástavby.

Po návšteve lokality, obhliadke, aktualizácii údajov poskytnutej dokumentácie existujúceho stavu, zmapovaní a analýze situácie študenti pracovali v dvojčlenných tímoch, pričom prebiehali pravidelné konzultácie a diskusie, kontrolná prezentácia v rozpracovanosti i prezentácia výsledných návrhov (za prítomnosti odborníkov a investorov).

Spoločné znaky návrhov

Po ukončení analýz hodnôt objektu bývalej synagógy sa študenti sústredili na možnosti obnovy prepojenia objektu s mestom, ako aj s regionálnym židovským dedičstvom. Návrhy sa sústredili na riešenie hlavnej lode bývalej synagógy, kde navrhovali buď stálu výstavu, alebo viacúčelové variabilné využitie. Na zväčšenie priestorových potrieb študenti šikovne a zaujímavo našli riešenia bez väčších prístavieb. Okrem rešpektovania požiadaviek investora mali študenti možnosť ponúknuť vlastné námety do lokálneho programu, nové myšlienky, z ktorých vzišli úspešné inšpirácie.

Námety sa podobali, i napriek špecifickým individuálnym riešeniam, a tak bolo možné identifikovať určité spoločné témy prác:

- Dôraz na prezentáciu hodnôt a zachovanie autenticity, ako aj identity bývalej synagógy.
- Primárne zameranie sa na inte-

riér a jeho riešenia, nové riešenie hlavného schodiska.

- Minimum nových stavebných úprav, prístavieb, nové zásahy v duchu súčasnosti.
- Možnosť prechodu pozemkom – vstupy z oboch priľahlých ulíc.
- Asanácia bývalej hospodárskej prístavby a jej náhrada novou prístavbou alebo jej obnova.
- Dôraz na výstavu venovanú Ch. Soferovi ako podstatnej z riešených funkcií.
- Nápadité interiérové výstavné riešenia využívajúce charakter priestoru a posolstvo prezentácie.
- Priestory dielni/workshopov pre miestnych obyvateľov.

Celkovo sa snažili do konštrukcie objektu nezasahovať, a keď, tak s minimálnymi zásahmi. Pracovali aj

s hospodárskou prístavbou. Väčšina sa sústredila na obnovu interiéru bývalej synagógy a jeho úpravu na nové funkčné využitie pri zachovaní obmedzení, ktoré vyplývali z predchádzajúcich analýz.

Väčšina sa taktiež zhodla na tom, že treba vytvoriť pešie prepojenie medzi ulicami a premostiť Pezinský potok tečúci popri bývalej synagóge. Ďalším znakom bol malý záujem študentov zaoberať sa dvorom, ktorý má bývalá synagóga spoločný s inými obytnými budovami.

Kreatívne interpretácie a špecifiká najlepších návrhov

Najvydarenejšie či najzaujímavejšie študentské návrhy sa vyznačovali

Študenti: Catharina Siemon & Gabriel Morrel

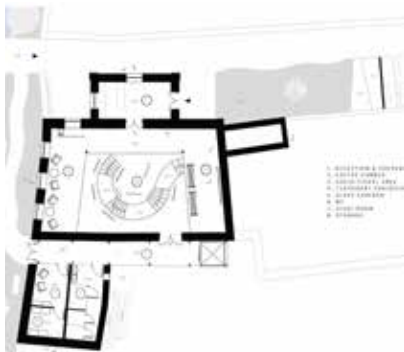
Návrh č. 1

Sklenená prístavba & podčiarknutie dôležitých priestorov/elementov
Inšpirácia: Schottenportal Regensburg kostol

Študenti: Sixtine Compin & Mara Martins

Návrh č. 2

Pristavba –
prepojenie
priestorov
bývalej synagógy
a prístavby s
novonavrhanými
funkciami

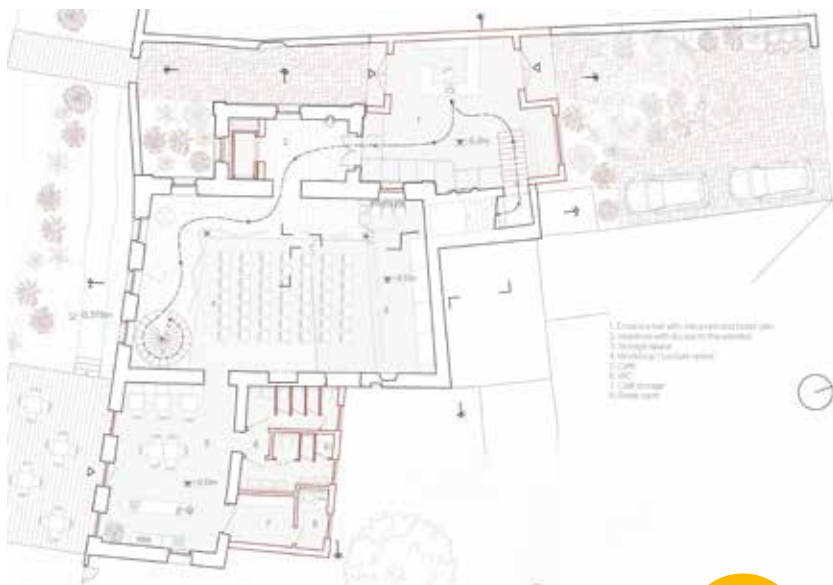
určitou nápaditosťou a citlivosťou prístupu k procesu riešenia výziev.

- Návrh č. 1 pridáva externé prístavby s cieľom zabezpečiť lepšiu ochranu vstupu (s prepojením z oboch ulíc podľa potreby) a vytvoriť podmienky na umiestnenie požadovaných nových funkcií, najmä info-pointu, hygienického zázemia a kaviarne.

V interiéri je snaha čo najviac zachovať originálny vzhľad stien. Priestor je poňatý multifunkčne a za účelom čo najväčšej adaptability je riešený ako veľké pódium, programo-

vateľný priestor umožňujúci rôzne aktivity. Táto vyvýšená platforma môže byť využitá na rôzne komunitné aktivity, ako aj eventy či workshopy. Zámerom návrhu je maximálna záchrana a ochrana dochovaných historických originálov – jasný rozdiel medzi tým, čo je pôvodné a novými zásahmi.

- Návrh č. 2 sa tiež primárne sústreďuje na interiérové priestory, ale počíta aj s väčšou externou presklenou chodbou, ktorá má jednak prispieť k lepšej ochrane západnej fasády, ale najmä k prepojeniu

Návrh č. 3

Študent: Nils Humpert

Viacúčelové využitie hlavnej lode bývalej synagógy
v alternatívach, využitie exteriéru

Citlivá artikulácia novotvarov

Študenti: Yelyzaveta Chymkhonkova & Francisca Felix
Príklad dizajnu interiérových prvkov s významovou symbolikou

pôvodnej budovy s novým zázemím ponúkajúcim hygienické zariadenia pre návštevníkov a priestor pre zamestnancov so skladosť. Ústredným motívom návrhu je nové schodisko využívané v rámci navrhovanej výstavy. Snaha bola jasne rozlíšiť funkciu budovy bývalej synagógy ako výstavného priestoru od prídavných častí navrhnutých pre workshopy pre verejnosť a komerčné aktivity.

- Návrh na obr. č. 3 citlivo rešpektuje pamiatkové hodnoty bývalej synagógy. Zameriava sa primárne na zachovanie, konzervovanie a reštaurovanie fasád. V interiéri by sa mal vytvoriť variabilný a programovateľný priestor, ktorý by bolo možné rýchlo a účelne adaptovať na rôzne požadova-

né funkčné využitia. Riešenie ponúka nové schodisko, ktoré budovou bývalej synagógy sprevádza návštevníka premyslenou trasou výstavných priestorov. Hlavná loď je poňatá ako viacúčelový priestor, kde možno realizovať rôzne aktivity. Návrh počíta aj s prístavbami optimálne využitelnými na doplnkové funkcie a hygienické zázemie, čím sa zachová dôstojnosť pôvodnej budovy a jej funkcie.

Záver

Práce skupiny preukázali možnosť splniť lokálny program investora a vniešť aj vlastné interpretácie. Všetky kladli dôraz na prostredie – vonkajšie i vnútorné, na zachovanie pôvodného interiéru, jasné vstupy do objektu, minimál-

ne konštrukčné zásahy a zmeny a prevažne viacúčelové využitie priestorov. Niekoľko návrhov počítalo s vizuálnou prezentáciou kon-

štrukcie krovu v rámci interiéru. Každá z prác ponúka inšpirácie, ktoré by bolo možné využiť pri obnove budovy.

Použitá literatúra:

1. HORANSKÝ, Peter – LUZ, Rastislav – CHOMA, Mojmír – ĎURIAN, Karol. *Architektonicko-historický výskum synagógy Pezinská ulica č. 21 vo Svätom Jure*, 2023.

Zámocký park v Pezinku

Roman Mács

Úvod

Zámocký park v Pezinku predstavuje významný historický, kultúrny a prírodný prvok, ktorý spája bohaté dejiny mesta s jeho súčasným spoločenským životom. Nachádza sa v tesnej blízkosti Pezinského zámku, ktorý bol pôvodne vybudovaný ako vodný hrad v poslednej tretine 13. storočia.

Park ponúka jedinečnú príležitosť na prechádzky, relaxáciu a kultúrne podujatia, pričom je národnou kultúrnou pamiatkou s významným dedičstvom. Tento materiál

sa zameriava na historický vývoj parku, jeho súčasný stav, význam pre komunitu a vízie do budúcnosti.

Historický vývoj

Pezinský zámok a Zámocký park tvoria organický celok. Pôvodne vodný hrad bol v minulosti chránený dvojicou vodných priekop a zemných valov. Za nimi pokračovali pravdepodobne lúky, resp. záhrady. Tvorili hospodárske zázemie sídla zaberajúce približne plochu dnešného parku. Dokla-

Pezinský hrad so záhradami na výreze mapy z roku 1785
Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

Park v minulosti lákal aj možnosťou člnkovania.

Zámocký park na kresbe Bertý Jamnickej z roku 1890
Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko archív Modra

dom tejto funkcie zámockého okolia sú pezinské mapy z 18. storočia, ako aj viaceré archívne pramene. Vďaka nim vieme, že v 17. storočí bol súčasťou hradného zázemia napr. ovocný sad, zvernica či včelín.

Premena priestoru na zámocký park spadá do éry Františka Pálffyho. Ten dal v roku 1844, počas rozsiahlej prestavby hradu, zrušiť valy

a zasypať priekopy. Potok (dnešná Blatina – Saulak), dovtedy napájajúci priekopy, bol rozšírený na dva rybníky. V nich sa chovali ryby a korytnačky. Záhrada bola premenená na anglický park, v ktorom vysadili vzácne stromy a vybudovali široké chodníky.

V roku 1930 sa majiteľom zámku i zámockého parku stalo mesto Pezinok. Hoci rozsiahlu historickú nehnuteľnosť o šesť rokov neskôr prenajalo a napokon predalo, park si ponechalo a premenilo na mestský, prístupný širokej verejnosti. Stal sa miestom mnohých športových a kultúrno-spoločenských podujatí – akadémií organizovaných miestnymi telovýchovnými jednotami Sokol a Orol, prvých vinobraní či ľudových hudobno-tanečných zábav. Atrakciou parku bolo člnkovanie na rybníku.

Za výsadbu a údržbu parku zodpovedal v minulosti mestský záhradník Jozef Maršalík

Po vojne sa ho ujal mestský záhradník Jozef Maršalík. V roku 1953 dosadil do areálu 1 536 nových stromov a kríkov (gaštany, jelše, jasene, lipy, bresty, agáty, jedle, borovice, duby, platany, slivky, buky, smrek, topole, javor). Ďalšie dosadby sa realizovali v rokoch 1960 a 1974. Ikonickými sa pre park stali a dodnes sú magnólie, v minulosti menej bežná ozdoba verejného či súkromného priestoru. Podľa Maršalíkoveho výkazu zaberal park v čase jeho starostlivosti asi 50 % z celkovej 10 hektárovej plochy mestskej zelene.

V roku 1954 pribudla novostavba domu osvet, neskôr domu pionierov. Budova, ktorá je dnes sídlom mestskej inštitúcie Centrum voľného času, je vhodne zasadená mimo centrálnu os anglického parku, ktorého primárna funkcia tak nebola narušená. Objekt je

dielom významného slovenského architekta Artúra Szalatnaia-Slatinského. Jeho dispozícia, členenie i skladba zostali až na pár detailov prakticky nezmenené a je zaradený medzi pamätihodnosti mesta Pezinok.

V roku 1963 boli park aj zámok vyhlásené za národné kultúrne pamiatky a sú súčasťou Registra nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok.

Súčasný stav

Zámocký park dnes slúži ako miesto oddychu, športu a kultúrnych aktivít. Je to priestor, ktorý spája prírodné bohatstvo s historickým dedičstvom, pričom zostáva prístupný všetkým vekovým skupinám. V parku sa nachádzajú vzácne dreviny, rybník a jeho atmosféru dopĺňa bohatá fauna,

Budovu dnešného Centra voľného času postavili v roku 1954 podľa návrhu architekta Artúra Szalatnaia-Slatinského.

vrátane pávov a rýb.

Park je súčasťou mestského života, pravidelne hostí podujatia ako Vinobranie, Deň detí či rôzne kultúrne a športové akcie. Vďaka svojej výnimočnej polohe a historickej hodnote patrí medzi najobľúbenejšie destinácie v Pezinku.

Vízia rozvoja

Rozvoj zámockého parku je súčasťou dlhodobého plánu mesta Pezinok. Plánované aktivity zahŕňajú revitalizáciu existujúcich prvkov a zavedenie nových atrakcií, ako napríklad Člnkovanie na rybníku či mini ZOO. Park má potenciál stať sa vzdelávacím priestorom s náučnými chodníkmi, miestom umenia a kultúry s kvalitným zázemím.

Zdroje

DUBOVSKÝ, Ján Milan. *Peripetie slobody. Pezinská čítanka*. Pezinok: Mesto Pezinok, 1997.

Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Zbierka kroník, Pamätná kniha mesta (1933 – 1942), inv. č. 19; Kronika mesta Pezinok (1945 – 1958), inv. č. 20.

Vízia zahŕňa aj komunitný rozmer parku, kde by mohli prebiehať aktivity na posilnenie spoločenskej súdržnosti. Rozvoj infraštruktúry bude zohľadňovať udržateľné riešenia šetrné k životnému prostrediu.

Záver

Zámocký park v Pezinku je jedinečné miesto, ktoré spája históriu, kultúru a prírodu. Jeho význam presahuje lokálny charakter, pričom sa stáva inšpiráciou pre podobné iniciatívy na Slovensku. Dôležité je, aby jeho rozvoj zohľadňoval potreby obyvateľov, zachovával kultúrne dedičstvo a podporoval udržateľné aktivity.

Vedenie historického hotela v súlade s kultúrnym dedičstvom a v spolupráci s mestom

Lukáš Špilák

Vedenie historického hotela je vo viacerých ohľadoch odlišné od riadenia klasických biznis hotelov na Slovensku. Ako riaditeľ hotela Šimák Zámok Pezinok vnímam každý krok ako súčasť práce s kultúrnym dedičstvom, ktoré si vyžaduje osobitý prístup, rešpekt k histórii a citlivé rozhodnutia. Náš hotel je súčasťou prestížnej Asociácie historických hotelov, čím sa profilujeme aj pre odlišnú klientelu – hostí, ktorí vyhľadávajú autenticnosť, históriu a výnimočné prostredie.

Zameriavame sa najmä na individuálnych hostí, ktorí oceňujú jedinečnú atmosféru zámku. Keďže Pezinok nepatrí medzi tradičné turistické destinácie, je pre nás dôležité vyvažovať individuálny turizmus so segmentom biznis klientely a firemných podujatí. Veľkú časť našich tržieb tvoria kultúrne a spoločenské akcie, predovšetkým koncerty, počas ktorých je zámok nielen naplnený hosťami, ale zároveň prináša úžitok aj ostatným podnikom v meste a regióne.

Osobitú zodpovednosť cítime aj v súvislosti s tým, že sme národnou kultúrnou pamiatkou. Každý zásah do budovy musí prebiehať v úzkej spolupráci s Pamiatkovým úradom SR a pod dohľadom odborníkov. To si vyžaduje vysokú

mieru profesionality, dôsledného plánovania a hľadania rovnováhy medzi zachovaním autenticity a modernými nárokmi hostí.

Zámok ma dlhú a bohatú históriu. Pôvodne vodný hrad s dvojitémi múrmi a vodnými priekopami bol vo svojich začiatkoch, v 13. storočí, sídlom veľmožov zo Svätého Jura a Pezinka. Prvá písomná zmienka o obrannom hrade je už z roku 1271. Do dnešnej zámockej podoby prestavali hrad Pálffyovci. Posledný z nich, Ján, zanechal v zámku jedinečné zbierky. Po jeho smrti, pred viac ako 110 rokmi, sa mali stať základom múzea Zámku Pezinok. Zánik Rakúsko-Uhorska, vznik Československa a dve svetové vojny priniesli ťažké časy. Roku 1930 Pálffyovci zámok predali mestu. V tom čase bol už v značne zdevastovanom stave. Od roku 1936 tu fungovalo Slovenské vinohradnícke družstvo, neskôr štátne Vinárske závody. Odkaz posledného Pálffyho napĺňa až rodina Šimákovcov, ktorá zámok nielen zveľadila, ale sprístupnila aj vlastné umelecké zbierky.

Roku 2019 prešiel zámok rozsiahlou obnovou a rekonštrukciou. Na mieste nevhodnej administratívnej budovy z čias socializmu bol postavený nový hotel so 48 izbami, reštaurácia a wellness. V ostatnej, historickej časti zámku sa v súčas-

Zámok Šimák – pohľad zhora

nosti nachádzajú Pálffyho apartmány, Zámocká viecha (reštaurácia), Zlatá sála Kataríny Pálffy, Rytierska sála Jána Krušiča a tiež expozícia umeleckého skla, ktorá je jedinou svojho druhu v strednej Európe. V pivniciach je rozsiahle vinárstvo. Zlatá sála, ktorá kedysi slúžila ako nahrávacie štúdio Opusu, je aktuálne využívaná na rôzne kongresy, svadby, divadelné predstavenia a koncerty. Spomínané Pálffyho apartmány sú súčasťou prehliadkovej trasy po zámku a návštevníci tu môžu vidieť nábytok, obrazy a doplnky, ktoré v časoch posledného majiteľa z rodu Pálffy sprevádzali život uhorskej šľachty. Do budúcnosti plánujeme ďalšie úpravy exteriéru zámku a jeho

okolía vrátane výstavby bazéna, podobne ako to vidíme vo viacerých európskych *chateaux*. Pri týchto plánoch však čelíme aj výzvam v oblasti pamiatkovej ochrany.

Čo sa týka spolupráce s mestom, vnímame priestor na zlepšenie. V zahraničí sú historické dominanty prirodzenou pýchou miest a samosprávy k nim pristupujú s väčšou podporou a rôznymi výhodami. V našich podmienkach je spolupráca skôr neutrálna, hoci práve zámok má potenciál byť hlavným motorom turizmu v Pezinku. Naše aktivity dokazujú, že prinášame mestu pridanú hodnotu – podnikatelia a iní hotelieri sledujú termíny našich koncertov

Koncert na nádvorí zámku

a vedľa, že tieto dni im prinesú klientov aj do ich prevádzok. Dôležitou témou je kultivácia okolia zámku. V majetku mesta je priestor pred zámkom, ktorý je v súčasnosti nevhodne využívaný ako parkovisko pre autá. Teší nás, že mesto zvažuje úpravu tohto priestoru – nahradenie parkoviska novou dekoratívnou výsadbou. Taktiež pripravuje revitalizáciu priľahlého zámockého parku. Oba menované priestory boli historicky súčasťou zázemia zámku. Dnes má zámok a jeho okolie dvoch rozdielnych vlastníkov, je preto dôležité postupovať spoločne, s cieľom vytvoriť atraktívne miesto so širokou ponukou pre obyvateľov mesta aj návštevníkov.

Verím, že v budúcnosti sa nám spolu s mestom podarí ešte intenzívnejšie rozvíjať cestovný ruch a naplno využiť potenciál Pezinka. Naším cieľom je, aby sa stal atraktívnym centrom turizmu v Bratislavskom kraji – podobne ako Modra, ktorá je skvelým príkladom aktívneho využívania kultúrneho dedičstva a tradícií v prospech rozvoja mesta.

Som hrdý na to, že sa nám darí spájať históriu s moderným hotelierstvom a kultúrnym životom, pričom zachovávame vysoké štandardy a zároveň prispievame nielen k rastu zámku, ale aj celého mesta a regiónu.

Zlatá sála

Zámocká pivnica

Kultivácia verejného priestoru v meste Modra ako prostredia pre rozvoj cestovného ruchu a kvalitu života jeho obyvateľov

Juraj Petrakovič

Riešenie verejného priestoru v meste a v letoviskách na príkladoch z histórie

Atmosféra a situácia v Modre koncom 19. storočia bola naklonená vzniku rôznych spolkov a záujmových združení. Programom a náplňou viacerých z nich bolo aj skrášľovanie a kultivácia verejného priestoru. Medzi takéto spolky patrili Meštianske kasíno a Modranský turistický a skrášľovací spolok.

Turistický a skrášľovací spolok bol založený 15. mája 1892. Bol to prvý slovenský turistický spolok na území Uhorska. Založila ho miest-

na modranská honorácia v horskom prostredí Panského domu na Piesku. Elitnosť spolku bola daná postavením členov. Tí sa museli za vstupujúceho člena zaručiť. Patrili k nemu vyslúžilí členovia kráľovského vojska, inžinieri, bankovní úradníci, členovia mestskej rady a bohatí vinohradníci.

Vznik letovísk Harmónia a Piesok predstavuje významnú kapitolu histórie mesta Modry, ktorá je spätá s noblesou letných hostí, ale aj s tvrdou prácou lesných robotníkov. Medzi hlavné míľniky a udalosti, ktoré prispeli ku kultivácii verejného priestoru v Modre a v letoviskách patria:

Panský dom bol miestom stretávania sa modranskej elity.

Výsadba stromov v centre Modry je ukážkou činnosti Modranského turistického a skrášľovacieho spolku.

Slnečný kúpeľ od Dušana Jurkoviča sa, žiaľ, nezachoval.

- skrášľovacia činnosť modranského Meštianskeho kasína založeného v roku 1881;
- založenie Modranského turistického a skrášľovacieho spolku v roku 1892;
- výsadba stromov v meste, v okolí mestského opevnenia, osadenie mobiliáru, nové chodníky, osvetlenie na námestí a skrášľovanie verejných priestorov a prechádzkových trás koncom 19. a začiatkom 20. storočia;
- dôležitou udalosťou bolo založenie letoviska Harmónia v roku 1888 a následná revitalizácia centrálného priestoru letoviska, údržba verejných lúk, značené turistické chodníky v lesoparku, rozhľadne, mobiliár;
- pôsobenie architekta Dušana Jurkoviča v Modre.

Zánikom rakúsko-uhorskej monarchie sa zmenil aj charakter letoviska. Úbytcom solventných hostí a zmenou majiteľov víl sa postupne vytrácala povestná noblesa. Podnikanie v cestovnom ruchu v povojnovom období nebolo pre malých živnostníkov jednoduché.

Výsledkom hľadania spôsobu, ako obnoviť život v letovisku a jeho záslú slávu, bola myšlienka vytvoriť účasťinnú spoločnosť Harmónia. Zásluhu na zrodení tejto myšlienky a obrodení letoviska mal významný slovenský národovec a politik Samuel Zoch, turista a milovník prírody, ktorý za účasťinnú spoločnosť písomne konal.

Snahou účasťinnej spoločnosti sa stala myšlienka sprístupniť letovisko aj širším spoločenským vrstvám – „od jednoduchého učiteľa až po ‚Excelenciu‘, od malého úradníka až po miliónára“. Záujem o Harmóniu neklesal, naopak, prichádzali výletníci a turisti z Nemecka, Maďarska, Francúzska, Ruska, Poľska, dokonca i zo Švajčiarska.

Mesto podporilo aj výstavbu slnečného kúpeľa. Autorom návrhu bol architekt Dušan Jurkovič. Zákazku prijal vďaka priateľským kontaktom s členmi účasťinnej spoločnosti Harmónia. Za mestské peniaze bol zmodernizovaný a rozšírený vodovod, letovisko bolo osvetlené a novú tvár dostali aj verejné cesty.

V lesoparku pribudli nové prvky a náučné chodníky.

Kultivácia verejného priestoru v súčasnosti

Letoviská Harmónia a Piesok

Pred desiatimi rokmi patrili medzi priority mesta Modry revitalizácia verejného priestoru, podpora a rozvoj cestovného ruchu s turizmom a dobudovanie rekreačnej infraštruktúry v letoviskách Harmónia a Piesok. Dôležitým princípom bolo dosiahnutie rovnováhy medzi potrebami rezidentov a návštevníkov rekreačných častí Modry.

Jedna z prvých aktivít pri revitalizácii letovísk smerovala k sfunkčneniu Panského chodníka vedúceho lesoparkom od Harmónie po Piesok a k obnove verejných lesných lúk oboch letovísk, ktoré, s výnimkou lúky okolo kaplnky sv. Márie Magdalény v Piesku, boli v zanedbanom stave. Niektoré, ako napríklad lúka okolo mestskej vily na Piesku, už neexistovali. Po pri manažmente obnovy a údržby lúk nasledovala aj výsadba tradičných krajových odrôd ovocných drevín a krajinných solitérov stromov, ktoré sa prirodzene vyskytujú v modranskom lesoparku. Na lúkach postupne pribudol

mobiliár lesoparku v jednotnom dizajne. Takto sa podarilo v letoviskách obnoviť päť lúk s celkovou výmerou takmer 4 ha.

V lesnej časti modranského lesoparku a aj na území letovísk Harmónia a Piesok mesto Modra s pomocou viacerých externých zdrojov zrealizovalo viaceré aktivity a projekty skvalitňujúce územie slúžiace rekreácii návštevníkov a oddychu obyvateľov Modry. Medzi ťažiskové projekty patria:

- doplnenie mobiliáru v lesoparku;
- sfunkčnenie a prepojenie turistických chodníkov, ich značenie;
- nové altánky a prístrešky pre turistov aj cyklistov v lokalitách Jurčova lúka, Kreflova lúka, pri vodnej nádrži na Piesku a pri hvezdárni;
- nové drevené autobusové zastávky v Harmónii a Piesku;
- rozhľadňa na Veľkej Homoli – príklad ukážkovej spolupráce a spolufinancovania regionálnej samosprávy a dvoch miest (BSK, Pezinok a Modra) a participácie obyvateľov;
- pumptracková dráha na Piesku vybudovaná z prostriedkov BSK.

Modranský piknik na lúke Otčenáške v Harmónii pripomína obdobie založenia letovísk.

Huncokárske slávnosti na zrevitalizovanej lúke na Piesku

Zrevitalizovaná lúka Otčenáška v Harmónii sa stala miestom konania jedinečného podujatia – Modranského pikniku, ktorý otvára letnú turistickú sezónu v Modre. Lúka pri mestskej vile na Piesku zasa pri príležitosti sviatku sv. Márie Magdalény hostí Slávnosť lesa, podujatie, ktoré je venované osídleniu nemeckých drevorubačov – huncokárov.

Ďalšími aktivitami sú:

- vyčistenie a revitalizácia vodnej nádrže na Piesku;
- vybudovanie náučného chodníka o huncokároch a lesoch Malých Karpát;
- orezy, ošetrovanie vzrastlých stromov a pôvodných huncokármi vysadených ovocných drevín v lokalite Piesok;
- výsadba 560 tradičných odrôd stromov v okolí niekdajšej huncokárskej školy, kaplnky sv. Magdalény na Piesku, v okolí observatória a lyžiarskeho svahu;
- organizácia Huncokárskych slávností na verejnej lúke pri mestskej vile;
- vytvorenie a inštalácia výsta-

vy o živote huncokárov „Život v lese“ v exteriéri.

Aktivity mohlo mesto Modra zrealizovať vďaka cezhraničnej spolupráci NEMONET s rakúskymi obcami Purbach a Jois.

Mesto Modra postupne doplnilo vo verejnom priestore centrálnej časti Piesku, v okolí zrevitalizovanej vodnej nádrže, bufet pre turistov s exteriérovým sedením, nové ležadlá, altánky, fontánku s pitnou vodou, prezliekareň, sprchu a pod. Vodná nádrž je v letnej sezóne využívaná na kúpanie, v zime si ju obľúbili otužilci.

Riešenie verejného priestoru v Modre

Hlavné zásady pre kvalitné riešenie verejného priestoru, ktoré uplatňujeme pri realizácii, sú:

- vízia vychádzajúca zo stratégie a programu;
- participácia a komunikácia s obyvateľmi;
- dobré zadanie;
- kvalitný projekt.

Obnovená vodná nádrž na Piesku a príklady revitalizácie jej okolia

kde sa stretáva miestna komunita. Pripravujeme revitalizáciu verejného priestoru pred pamätníkom holokaustu Zelený les a medzi kostolmi, projekt nového chodníka s revitalizáciou príslušných parkových plôch na Národnej ulici, ako aj projekt bezpečného pešieho prepojenia Kráľovej a Harmónie.

Ilustrácia skrášlenia verejného priestoru v mestskom parku

Kultivácia verejného priestoru v časti Kráľová

V časti Kráľova sme zrevitalizovali priestor pred kultúrnym domom a v centrálnej časti. Je to lokalita,

Plánovanie a realizácia kultivácie verejného priestoru v Modre

Dôležitým dokumentom pre reguláciu a usmernenie aktivít vo verejnom priestore bolo vytvorenie *Dizajn manuálu verejných priestorov*, jeho prerokovanie s verejnosťou a uplatnenie v procese plánovania a rozhodovania mesta.

Zrevitalizovaný verejný priestor pred Kultúrnym domom na Kráľovej využíva miestna komunita aj návštevníci podujatia.

Kultivácia centrálneho verejného priestoru na Kráľovej

Dizajn manuál a jeho verejné predstavenie

Dizajn manuál verejných priestorov vznikol vďaka podpore Grantov EHP a Nórska na Slovensku.

Dizajn manuál reguluje najmä riešenie:

- spevnených plôch v meste;
- osadenia mobiliáru a prvkov drobnej architektúry;
- umiestnenia reklamy a označenia prevádzok v historickej časti Modry.

Jeho kreatívnu časťou bolo uplatnenie keramiky vo verejnom priestore. Súčasťou je aj návrh prípadovej štúdie.

Projekt participácie Spolu- tvoríme Modru z roku 2024

Vnímanie centrálného verejného priestoru obyvateľmi, návštevníkmi a odbornou verejnosťou sme chceli overiť projektom participácie.

Keramicke prvky v chotári – lavičky umiestnené v okolí mestského opevnenia

Keramicke prvky v meste – vodné živočíchy, rozprávkové keramické kachlice

Keramicke motiv na mestských úľoch

Rozprávkové keramické kachlice v komunitnej záhrade

Participatívny projekt – Spolupovráime Modru,
workshop a diskusia

Vítazom súťaže sa stalo Občianske združenie Spolka, ktoré vypracovalo záverečnú správu z procesu participácie ako podklad pre zadanie súťaže na revitalizáciu centrálneho verejného priestoru mesta Modry.

Celý dokument si verejnosť môže pozrieť na web stránke mesta www.modra.sk. Prináša skúsenosti a potreby obyvateľov Modry, ktoré sa týkajú „námestia“ na Štúrovej ulici a jej blízkeho okolia v historickej pamiatkovej zóne. Predstavuje problémy, nedostatky a návrhy na zlepšenie fungovania hlavnej tepny mesta.

Dokument okrem analytickej časti, záverov a odporúčaní posluží ako podklad pre zadanie súťaže na revitalizáciu centrálneho verejného priestoru mesta Modry. Spolka v participatívnom výskume zhrnula základné odporúčania do troch oblastí:

- zlepšenie verejného priestoru a kultúrneho dedičstva Modry;
- podpora klímy mesta;
- mobilita, bezpečnosť a správa parkovania.

Spolupráca so spolkami a občianskymi združeniami pri kultivácii a oživení verejného priestoru s presahom pre rozvoj cestovného ruchu

Príklady spolupráce s vinármi a so spolkom Víno z Modry:

- trhy na námestí – hľadanie budúcej funkcie centrálneho verejného priestoru,
- Vinári v chotári – zapojenie vinohradníckej krajiny do aktivít pre verejnosť,
- súčasť mestských podujatí – Vínostan.

Keramický program Modranskej Besedy:

- Slávnosť hliny – Keramická Modra, verejný priestor žije keramikou a hlinou,
- Záchrana keramických diel a ich prezentácia v interiéri a mestskom verejnom priestore.

Pamiatková zóna Modry

Centrálna mestská pamiatková zóna je územie s veľkým poten-

Vínový trh na modranskom námestí

Podujatie Vinári v chotári

Vinostan na Modranskom vinobraní

Slávnosť hlíny *Keramická Modra* v historických uliciach mesta

ciálom pre revitalizáciu a kultiváciu verejného priestoru a rozvoj cestovného ruchu. Za posledných desať rokov pribudli v tomto území mnohé kvalitné reštaurácie, kaviarne a cukrárne s vonkajšími terasami vo verejnom priestore. Spolu s existujúcimi a novými nízkokapacitnými ubytovacími zariadeniami v rekreačných častiach predstavujú veľkú príležitosť pre rozvoj cestovného ruchu. Práve kvôli kvalitnému riešeniu centrálného verejného priestoru mesta sme zvolili participatívny prístup a spracovanie odborného dizajn manuálu. Spolu vytvárajú dobrý podklad pre kvalitné zadanie obstarania architektonických štúdií

a projektovej dokumentácie. V súčasnosti sa nám podarilo zrealizovať či obstaráť viaceré realizácie v pamiatkovej zóne Modry:

- obnova a rekonštrukcia uličnej fasády Meštianskeho domu na námestí;
- historická lipová alej – začiatok veľkej revitalizácie;
- rekonštrukcia Moyzesovej ulice;
- Horná brána – malý krok z podbránia ku komplexnej rekonštrukcii;
- nová sobášna miestnosť s komunitnou záhradou;
- mestské hradby – prechod z mestského verejného priestoru do krajiny.

Meštiansky dom na námestí – obnova uličnej fasády

Revitalizácia Moyzesovej ulice

Sanácia podbránia Hornej brány

Komunitná záhrada a nová sobášna sieň – miesto pre stretávanie komunity

Rekonštrukcia mestského fortifikačného systému

Vo verejných priestoroch obytných zón sa snažíme vytvárať kvalitné prostredie pre obyvateľov. Základnými princípmi sú: hodnotná zeleň, zadržiavanie vody

v území, detské ihrisko, funkčný mobiliár, zapustené kontajnery na odpad, komunikácie, statická doprava s priepustným povrchom, bezbariérovosť.

Keramická kalvária – náš dlh krajine

Vyhliadky v krajine nad Modrou

Vinohradnícka krajina – verejný priestor s veľkým potenciálom

Obnove historickej krajinnej štruktúry sa venujeme už dvanásť rokov. Za toto obdobie sme na ovocných chodníkoch vysadili stovky ovocných stromov. Uprednostňujeme krajové alebo rezistentné odrody, ktoré sa lepšie adaptujú na zmenu klímy. Súčasne s výsadbami realizujeme aj krajinné a vodozadržné opatrenia, taktiež obnovujeme mestské studne, ktoré sú k dispozícii aj verejnosti. Modranský chotár oživa aj budovaním nových

cyklotrás, vyhliadok a funkčných plôch s mobiliárom.

Keďže z krajiny boli v minulosti odstránené drobné sakrálné stavby, pokúsili sme sa ich vrátiť späť a splatiť jej tak náš dlh. V blízkom období by sme radi zrealizovali dva zámery, ktoré máme pripravené v štádiu realizačných projektov. Prvým je projekt verejného ovocného sadu aj so zázemím a s ovocnou škôlkou. Druhým je obnova historickej mestskej vily na Piesku s verejným táboriskom a klimatickým kúpeľom.

Centrum Šatlavárky a Hráčová

Šatlavárky - Hráčová: rekonštrukcia historickej stavby, výstavba nových domov, rekonštrukcia studne a vodozadržná opatrenia

Projekt obnovy mestskej vily na Piesku

Mestská vila Modra - Piesko

Projekt verejných ovocných sádov na Kráľovej

Projekt obnovy mestskej vily na Piesku

TOP 10 v kraji – kľúčové historické objekty pre rozvoj cestovného ruchu

František Stano

Turizmus regiónu Bratislava je v zmysle zákona o podpore cestovného ruchu organizáciou destináčného manažmentu a marketingu. Z viacerých dôvodov sa počas 12-ročného pôsobenia sústredila **primárne na marketing destinácie**. Možnosť manažovať široké spektrum subjektov vstupujúcich do cestovného ruchu s ich rôznorodými očakávaniami i možnosťami je pomerne obmedzená. Miestnu a regionálnu samosprávu, verejné inštitúcie, ako napríklad múzeá, pestré podnikateľské prostredie od živnostníkov cez rodinné firmy až po medzinárodné subjekty je zložitá už len dostať za jeden stôl, nie ešte aj do spoločných projektov a dlhodobých zámerov. Jedným z mála fungujúcich motivačných nástrojov je poskytnutie dodatočných finančných zdrojov do tohto systému, a tie my zase až tak neponúkame, s výnimkou marketingu. V prostredí, kde chýbajú potrebné investície do základnej infraštruktúry, so zaostávaním v budovaní nových atrakcií a produktov cestovného ruchu, stále nie úplne ideálnej dopravnej dostupnosti nie je jednoduché byť konkurencieschopný. Pre lepšie pochopenie komplexnosti cestovného ruchu sa pokúsim objasniť spôsob nášho pôsobenia v rámci územia destinácie Región Bratislava.

Primárnym cieľom destinačného marketingu je prilákať do regiónu turistov, aby tu minuli peniaze a podporili lokálnu ekonomiku.

Pred pandémiou som dlhšie pôsobil v rámci mestských štruktúr, resp. v mestskom turizme. Bratislavu ročne navštevovali dva milióny turistov, väčšina zahraničných. Bolo cítiť, že na nevelké centrum mesta je to už priveľa. Narastajúcemu dopytu sa však neprispôbovala ponuka. Existovali prieskumy, z výsledkov ktorých vyplývalo, že návštevníci sa už na druhý deň nudia a nevedia, čo majú robiť. V závere roku 2019 som prišiel do krajskej organizácie s jediným cieľom: dostať časť z týchto 2 miliónov ľudí z Bratislavy do okolitého regiónu, ktorý je predsa tak blízko, taký malý a tak atraktívny. K tomu sme si zvolili nový *claim* „*Je to len na skok.*“ Vlastne prvý nápad bol v angličtine „*Just a few steps.*“ Jednoducho sme chceli upozorniť, že mesto to nie je len historické centrum, ale za 10 minút sa človek dostane trolejbusom do lesa na krásnu pešiu túru, za 20 minút vlakom si môže posediť pri dobrom víne vo Svätom Jure alebo Pezinku, a podobne.

Do týchto plánov však vstúpila pandémia a dva a pol roka sme zrazu nemali koho oslovovať. Mu-

Bratislava – vstupná brána do regiónu
Foto: Pascal Baetens

seli sme sa úplne preformátovať na tých, ktorí sa tu mohli aspoň trochu voľne pohybovať, teda na domácich. Dovtedy sme sa skôr zaujíмали o zahraničných turistov. Slogan „**All inclusive destinácia**“ vznikol počas prvého uvoľneného leta v roku 2020, keď sa nedalo cestovať do zahraničia, kde chodí v lete väčšina Slovákov a mnohí vyhľadávajú ponuky *all inclusive* rezortov. Začali sme na domácom trhu komunikovať, že v našom regióne sa dá zažiť *all inclusive* dovolenka, ponúka všetko okrem mora, ale možnosti kúpania je tiež dosť. Sme naozaj veľmi pestrým regiónom. Bratislava, Malé Karpaty, Región Senec, Záhorie – každá zo štyroch prirodzených destinácií nášho regiónu je úplne iná – geomorfologicky, historicky, kultúrne, etnicky. Sú tak jedinečné, že

by bolo násilné vnucovať tomu-to regiónu nejaký jeden spoločný *brand*. **Našu poznateľnosť sme sa rozhodli budovať na inej unikát-
nosti: Sme dostupní, sme blízko,
všetko je tu len na skok.**

V posledných rokoch sa v dôsledku globálnych kríz vrátane klimatickej, zvyšujúcej sa dopravnej dostupnosti a najmä nástupu nových technológií výrazne zmenili vzorce spotrebiteľského správania v turizme. Nie sme klasická dovolenková destinácia (s výnimkou Slnečných jazier), aj keď na vidieku by sme raz mohli byť. Mestský turizmus vždy bude rýchly a krátkodobý. Nemáme unikátnosť svetového formátu, za ktorou by prúdili davy turistov, čo už našťastie tiež prestáva byť prvoradým cieľom, keďže už poznáme negatívne do-

Je to len na skok... za poznávaním histórie a kultúry
Foto: Pascal Baetens

pady nadmerného turizmu z iných destinácií. **Potrebuje preto podporiť motiváciu navštíviť náš región vytváraním a zdôrazňovaním určitej pridanej hodnoty** pre široké spektrum cieľových skupín – pre niekoho možno vzdelávanie, chce aj vo voľnom čase niečo nové spoznať, pre iného absolútny relax a ticho, napr. na turistike alebo cyklotúre, pri vode či vo wellness. V rôznorodom prostredí je možností veľa, ale museli sme si stanoviť určité priority, ktoré vychádzajú zo strategických dokumentov samosprávneho kraja, ako aj jednotlivých destinácií a ich členov. Dnes sa pred týmto špecifickým publikom chcem pristiaviť najmä pri oblasti kultúrneho cestovného ruchu. Ako sa dá aj tu využiť slogan „Je to len na skok”? Rozpracovali sme rôzne možnosti, ako uká-

zať, že sa dá aj na malom území spojiť veľa zážitkov alebo aktivít. Napríklad „z mesta do prírody“, ako som už spomenul v úvode. Ale nemusíme pritom ostať iba pri prírodnej turistike. Vieme to využiť aj v kultúrnej oblasti. Či už peši, alebo dopravným prostriedkom je možné navštíviť pamiatky našej rozvíjajúcej sa Pálffyovskej tematickej cesty. Vládli celému regiónu, vlastne všade majú svoju stopu. Tematické cesty vrátane ciest šľachtických rodov sú jednou z priorít Bratislavského samosprávneho kraja v oblasti kultúrneho turizmu. Pálffyovských pamiatok je dosť na Záhorí aj v Malých Karpatoch, nielen v Bratislave. Atraktivnosť takéhoto produktu je možné zvyšovať ďalším obnovovaním pamiatok, ktoré ešte stále chátrajú alebo neplnia

Aj softvér, nie iba hardvér, potrebuje modernizovať.
Foto: Pascal Baetens

účel pre turizmus, na čo máme zase my ťažké srdce. Celkovo ako krajina sme trochu ťažkopádni vo vnímaní potenciálu cestovného ruchu pre lokálnu, ale aj národnú ekonomiku. Ak to väčšinou zlyháva na údajnom nedostatku financií, tak by sme si mali uvedomiť, že **nikto iný nevie zabezpečiť takú návratnosť investícií do obnovy pamiatok, ako sú turisti, domáci či zahraniční.** V Malokarpatskom regióne nám pri Pálffyovskej ceste významne pomohli súkromné investície.

Aj druhý náš slogan „*Je to len na skok z histórie do budúcnosti*“, ktorý poukazuje na dynamickú Bratislavu s jej novým moderným centrom, by sa dal využiť v kontexte tak potrebnej inovácie našich muzeálnych expozícií a vô-

bec prezentovaní kultúrnych pamiatok. **Potrebujeme prejsť od už prežitých statických foriem k moderným, multimediálnym, s využitím nových technológií.** No naša konkurencieschopnosť postupne slabne, a to už aj v porovnaní s okolitými krajinami. Ale nie je to len o hardvére – budovách, expozíciách. Veľmi dôležitý pre tvorbu turistického produktu je aj softvér. Pre inováciu obsahu, tvorbu nových príbehov, budeme vďační všetkým novým „objavom“ historickej, archeologickej i pamiatkovej výskumnej práce. Bude radi, keď nám ich budete aktívne podsúvať. Možno ste zvyknutí, že vaša práca je završená publikovaním v odbornej literatúre, ale nie je v našich silách ju sledovať. Máme veľa možností vzájomne spolupracovať v tejto oblasti, vý-

Návštevníci očakávajú najmä vzrušujúce príbehy
Foto: Pascal Baetens

sledky vašej práce vieme preniesť a spopularizovať v širokej verejnosti medzi návštevníkmi, pokiaľ sa stanú súčasťou produktov cestovného ruchu.

V tomto kontexte spomeniem ešte iný príklad: Pred vyše 10 rokmi sme hľadali, ako efektívne pozicionovať Bratislavu ako atraktívnu destináciu. Nevidieť ju iba ako podružnú zastávku na ceste medzi Viedňou a Budapešťou, prípadne Prahou či Krakovom. Ako hlavný branding sme vtedy zvolili koncept **Bratislava Korunovačné mesto**. Nebola ním ani Viedeň, ani Budapešť a zároveň to spájalo obidve historické mocnosti prostredníctvom Habsburgovcov. Aj tu sa dá z pohľadu zahraničného návštevníka využiť: Je to len na skok z Viedne/Budapešti do Bratislavy

(a naopak). A to nielen geograficky, ale aj obsahovo historicky. Zároveň sa už korunovačné slávnosti stali jedným z najväčších kultúrno-historických podujatí Bratislavy. Žiaľ, celý projekt sa zredukoval na jedno letné podujatie a veľmi málo sa táto idea rozvíja. Obnáša veľa najrôznejších explikácií najmä v rovine príbehov danej doby. Súčasným trendom v turizme už nie je len fotografovanie naleštených fasád. Zároveň hľadáme spôsoby, ako na túto tému nadviazať aj v regióne a využiť fakt, že Bratislava je bránou do regiónu a tým aj do našej najrozvinutejšej vinárskej destinácie Malé Karpaty. Jednou témou sú Pálffyovci, veď ich poverenie správou tohto územia prišlo od Habsburgovcov. Druhou témou je víno. Samo osebe však už prestáva byť hlavný cieľom pre

turistov. Aj tu možno pozorovať zmenu v správaní spotrebiteľov, ktorá si vyžaduje novú pridanú hodnotu. Napríklad hneď na okraji mesta, v bratislavskej Rači, máme možnosť využiť, aj keď čiastočne na legende postavený príbeh uzdravenia Márie Terézie Račianskou frankovkou. Historickým faktom síce je zlatý ornát darovaný Máriou Teréziou miestnemu farárovi, ale turista si ho nemôže bežne pozrieť, keďže je bezpečne uložený a strážený miestnym kultúrnym spolkom. Z vlastnej iniciatívy sme museli vytvoriť nové lákadlo pre turistov – Račanskú lokálku, ktorá pomohla aspoň sezónne naštartovať miestny vinársky turizmus. Ďalej na trase máme možnosť prepájať kulinársky a kul-

túrny turizmus najmä vďaka obnovenému kaštieľu vo Svätom Jure a zámku v Pezinku. Ale aj súkromné investície majú svoje hranice a obmedzenia a my ich potrebujeme **dopĺňať o ďalšie atraktivity, lepšie služby a najmä o nové obsahy – uveriteľné príbehy.**

Na záver zopakujem to najpodstatnejšie pred dnešným cteným a vysoko špecializovaným publikom: Máme veľa možností vzájomne si pomáhať. Pri inovácii produktov cestovného ruchu sme odkázaní na výsledky vašej výskumnej či znaleckej práce a my ju zase vieme preniesť a spopularizovať v širokej verejnosti medzi návštevníkmi pokiaľ sa stanú súčasťou atraktívnej ponuky.

Profily autorov a autoriek príspevkov

PhDr. Margaréta Musilová

Pracuje ako archeologička v Mestskom ústave ochrany pamiatok v Bratislave so zameraním na urbánnu archeológiu Bratislavy, v súčasnosti s dôrazom na dobu laténsku a rímsku. Je autorkou a spoluautorkou viacerých výstav a stálych expozícií, ktoré boli prezentované aj v zahraničí, ako aj riešiteľkou a koordinátorkou medzinárodných projektov. Okrem vedecko-výskumnej činnosti sa venuje popularizácii archeológie. Medzi jej najúspešnejšie objavy a výskumy patria Bratislavský hrad a Rybárska brána v Bratislave.

PhDr. Vladimír Turčan

Slovenský archeológ, ktorý v rokoch 1973 – 1978 vyštudoval archeológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Po skončení štúdií nastúpil do SNM – Archeologického múzea v Bratislave, kde pracoval až do odchodu na dôchodok. Zaoberá sa výskumom pamiatok z prvého tisícročia n. l., teda dobou rímskych provincií, sťahovaním národov a počiatkami slovanského osídlenia, vrátane Veľkej Moravy. Je autorom a spoluautorom viacerých monografií a odborných i popularizačných článkov, ako aj výstav na Slovensku aj v zahraničí. Je organizátorom pravidelných medzinárodných kolokvií. Realizoval desiatky terénnych výskumov, popri inom v Stupave (stavebný komplex z doby rímskej) a v Moste pri Bratislave (slovanský kultový objekt).

Doc. Ing. arch. Katarína Smatanová M.A., PhD.

Pôsobí ako vedúca Ústavu urbanizmu a územného plánovania na Fakulte architektúry a dizajnu STU v Bratislave. Jej výskumná a odborná činnosť sa v súčasnosti sústreďuje predovšetkým na otázky sociálnych nerovností v priestore, s dôrazom na hľadanie foriem, akými architektúra a urbanizmus môže prispieť k zdravšiemu a inkluzívnejšiemu mestskému prostrediu.

prof. Ing. arch. Pavel Gregor, PhD.

Prof. Peter Gregor pôsobí na FAD STU ako vedúci Centra architektonického výskumu dedičstva a výtvarného vzdelávania – ARCHA. Prednášal na univerzitách v Prahe, Aténach, Raleigh (USA), Krakove a Bournemouthu (UK). Pôsobí aj ako tvorivý architekt, je držiteľom najvyššieho ocenenia Slovenskej komory architektov: CE-ZA-AR (2007) a Ceny Ministerstva kultúry Slovenska: Pamiatka roka (2011).

Mgr. art. Martin Varga, PhD.

Autorizovaný architekt, ktorý pôsobí i na Ústave dejín a teórie obnovy pamiatok FAD STU v Bratislave. Je spoluzakladateľom architektonického štúdia „ô“, ktoré sa venuje lokálnemu detailu. Aktívne sa podieľa na obnove hradu Uhrovec a je členom ICOMOS Slovensko, Archimery aj viacerých odborných platforiem. V Slovenskej komore architektov pôsobí vo výbore pre vzdelávanie, etiku a komunikáciu.

Mgr. František Chupík, Ph.D.

V roku 1998 absolvoval odbor teória a dejiny výtvarného umenia na Katedre dejín umenia Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V roku 2010 získal titul PhD. v oblasti výskumu ranonovovekých fortifikácií. Od roku 1998 pôsobí v Štátnom pamiatkovom ústave v Olomouci (od 1. 1. 2003 Národný pamiatkový ústav, územné odborné pracovisko v Olomouci). K 1. 1. 2011 bol vymenovaný za riaditeľa územného pracoviska v Olomouci. Zameriava sa na hraničné prípady v pamiatkovej praxi a teórii (metodológii) pamiatkovej starostlivosti. Externe prednáša na Katedre dejín umenia FF UP v Olomouci. Je členom Vedeckej rady generálnej riaditeľky NPÚ.

Ing. arch. Zdeňka Vydrová

Architektka Zdeňka Vydrová je absolventkou fakulty architektúry VUT v Brne. V roku 1991 založila vlastný ateliér, kde sa venuje komplexným architektonickým službám a urbanizmu. Niektoré jej stavby boli ocenené v rámci prehliadok českej architektúry. Jej práce boli súčasťou mnohých výstav architektúry doma aj v zahraničí. Okrem projekčnej práce pôsobí od roku 1991 ako mestská architektka mesta Litomyšl, kde sa podieľa na rozvoji mesta. Externe vyučovala v rokoch 1994 – 1998 na fakulte architektúry VUT v Brne, teraz externe spolupracuje s VUT v Brne s ústavom architektúry stavebnej fakulty.

Mgr. Eva Falbová

Vyštudovala odbor dejiny umenia a kultúry na Trnavskej univerzite v Trnave. V súčasnosti pracuje na Krajskom pamiatkovom úrade v Bratislave a je metodičkou pre územie Pamiatkovej rezervácie Bratislava a obnovu národných kultúrnych pamiatok.

Ing. arch. Peter Moravčík

Absolvoval Fakultu architektúry SVŠTv Bratislave (1982 – 1987) diplomovou prácou *Divadelné štúdio* a paralelne individuálne štúdium scénografie na Divadelnej fakulte VŠMU. Profesionálnu dráhu začal v Ateliéri

08 Štátneho výskumného projektového a typizačného ústavu – ŠPTÚ v Bratislave (1987 – 1991). Hneď po nežnej revolúcii založil v roku 1991 spolu s kolegom architektonickú kanceláriu Architekti Moravčík & Šujan, od roku 2009 pôsobí vo vlastnom architektonickom ateliéri PMArchitekti. V tvorbe ateliéru dominujú realizácie bratislavských polyfunkčných súborov Stromová (laureát ceny za architektúru CEZAAR 2002), Rozadol (laureát ceny za architektúru Cena ARCH 2007), Tri veže, Villinki (nominácia – Cena ARCH 2015), Belaria, Seberíniho a mimo Bratislavy Obytný súbor Rezidencia Hron vo Zvolene. Ucelený urbanistický súbor 15 rodinných domov a občianskej vybavenosti – Condomínium Devín v pamiatkovej zóne obce bol v roku 2015 jednou zo slovenských nominácií na Mies van der Rohe Award. V rokoch 2014 – 2015 pôsobil na Fakulte architektúry a dizajnu STU Bratislava ako externý pedagóg v ateliéri praxe. Je často obsadzovaným členom súťažných porôt, aktuálne je podpredsedom SKA.

Mgr. Natália Ferusová

Pamiatkarka a historička umenia. Absolventka odboru dejiny umenia a kultúry na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. Od roku 2002 pôsobí na Krajskom pamiatkovom úrade Bratislava, kde sa špecializuje na oblasť sakrálneho umenia. Venuje sa i šľachtickým sídlam a iným výtvarným pamiatkam. Je členkou odbornej komisie pre reštaurovanie Pamiatkového úradu Slovenskej republiky.

Mgr. Peter Horanský

Odborník v oblasti pamiatkovej starostlivosti na Slovensku, autor architektonicko-historických výskumov meštianskej architektúry, kaštieľov a hradov. Od roku 1986 pôsobil na Mestskom ústave ochrany pamiatok v Bratislave, od roku 2012 na Pamiatkovom úrade SR, kde sa podieľal na digitalizácii pamiatkového fondu a tvorbe metodických materiálov. V súčasnosti pôsobí na KPÚ Bratislava so zameraním na hrady, fortifikácie a torzálnu architektúru. Je členom odbornej metodické komisie pre posudzovanie architektonicko-historických výskumov. Dlhodobu sa venuje zberu a dokumentácii historických stavebných materiálov a stavebných prvkov a záchrane hradu Uhrovec.

doc. Mgr. art. Svetlana Waradzinová

Patrí medzi významné osobnosti strednej generácie slovenských divadelných dramaturgov a kultúrnych manažérov. Je absolventkou odboru divadelná dramaturgia na Divadelnej fakulte VŠMU a postgraduálneho štúdia manažmentu umenia a kultúrnej politiky na Goldsmiths, Uni-

versity of London vo Veľkej Británii. Od roku 2023 pôsobí ako vedúca Oddelenia kultúry Bratislavského samosprávneho kraja, kde sa zameriava na rozvoj regionálnej kultúrnej politiky, podporu kultúrnych inštitúcií a prepájanie umenia so vzdelávaním, komunitným a verejným sektorom. Má bohaté skúsenosti s vedením a implementáciou medzinárodných projektov v oblasti umenia, kultúrnej politiky a vzdelávania. Dlhodobo pôsobí aj v akademickom prostredí, kde sa venuje výskumu kultúrnej politiky, audience developmentu a prepojeniam umeleckej praxe s manažmentom kultúry.

Ing. Milan Ondrovič, PhD.

Od roku 2015 je zástupcom primátora mesta Malacky. Pôsobí tiež ako vedúci Útvary strategického rozvoja, kde sa venuje koordinácii rôznych mestských projektov, vrátane dopravnej infraštruktúry a územného plánovania. Má bohaté skúsenosti v oblasti dopravného urbanizmu a podieľal sa na viacerých výskumných projektoch na medzinárodnej úrovni. Pred vstupom do verejnej správy pôsobil ako pedagóg a vedeckovýskumný pracovník na Stavebnej fakulte Slovenskej technickej univerzity v Bratislave.

V Malackách sa spolupodieľal na realizácii viacerých projektov, ako je revitalizácia verejných priestranstiev, budovanie cyklotrás či modernizácia mestského osvetlenia. Jeho cieľom je podporovať rozvoj mesta, ktorý zlepší kvalitu života jeho obyvateľov, a zabezpečiť, aby Malacky boli príkladom udržateľnej urbanizácie a mobility.

Cornelius van der Westhuizen

Štúdium architektúry ukončil roku 2018 v Pretórii (Južná Afrika). V rokoch 2019 – 2021 pracoval v dvoch architektonických ateliéroch, pričom sa venoval novostavbám aj rozvoju pamiatkových lokalít v južnej i západnej Afrike. Od októbra 2021 nastúpil na doktorandské štúdium na Fakultu architektúry a dizajnu STU. Pod vedením školiteľky prof. Ing. arch. Henriety Moravčíkovej, PhD. sa venuje otázkam vývoja a rozvoja architektúry a urbanizmu 20. storočia. V rokoch 2021 a 2022 participoval na príprave výstavy Cool Nouveau v rámci projektu Interreg Art Nouveau 2. Od augusta 2024 sa podieľa na výuke zahraničných študentov vo viacerých predmetoch.

JUDr. Roman Mács

Po úspešnom zvládnutí rigoróznej skúšky na Právnickej fakulte Univerzity Komenského začíнал ako externý asistent na Katedre práva Ekonomickej univerzity v Bratislave a pôsobil aj ako advokátsky koncipient. Roky bol aktívny v občianskych iniciatívach a komunálnej politike – bol

predsedom Mestskej školskej rady, členom školskej i ekonomickej komisie Mestského zastupiteľstva v Pezinku a poslancom tohto zastupiteľstva. Roku 2020 sa stal kancelárom Cechu vinohradníkov a vinárov Slovenska, pričom sa spolupodieľal na tvorbe Strategického plánu rozvoja vinohradníctva a vinárstva SR 2021 – 2035. V júni 2022 ho zvolili za predsedu Komoditnej rady pre víno, kde sa venuje riešeniu úbytku výmery vinohradov, zmierňovaniu uhlíkovej stopy, efektívnym vodozádržným opatreniam i recyklácii odpadových vôd vo vinárstvach. Od roku 2022 rozšíril svoje pôsobenie aj na regionálnej úrovni ako poslanec Zastupiteľstva Bratislavského samosprávneho kraja a aktuálne zastáva post primátora mesta Pezinok. Svojím nasadením a skúsenosťami sa usiluje o moderné, zelené a udržateľné smerovanie regiónu i mesta.

Lukáš Špilák

Je riaditeľom Šimák Zámok Pezinok, kde pôsobí od roku 2019. V hotelierstve pracuje viac ako pätnásť rokov, pričom cenné skúsenosti získal aj počas pôsobenia v prestížnej medzinárodnej sieti Kempinski. Počas kariéry prešiel viacerými pozíciami od delegáta až po manažérske posty, vďaka čomu má široký rozhľad a praktické skúsenosti s riadením hotelových prevádzok. Okrem vedenia zámku sa venuje aj školeniam a odovzdávaniu know-how v oblasti cestovného ruchu a hotelierstva.

Mgr. Juraj Petrakovič

Vyštudoval Univerzitu Komenského v Bratislave, Prírodovedeckú fakultu. Mesto Modra vedie z pozície primátora už tretie volebné obdobie. Pôsobil na pozíciách vedúceho odboru starostlivosti o životné prostredie na Obvodnom úrade Senec, bol tiež prednostom OÚ životného prostredia v Senci. V súkromnej sfére sa uplatnil ako environmentálny manažér a konzultant v oblasti životného prostredia a ekológie. Časť svojho profesného života venoval okrem iného územnému rozvoju mesta na Magistráte hlavného mesta SR Bratislavy ako urbanista a tiež ako vedúci správy Chránenej krajiny oblasti Malé Karpaty.

František Stano

Pôsobí v oblasti cestovného ruchu viac ako 20 rokov. Najprv na úrovni bratislavskej mestskej a regionálnej samosprávy, neskôr v organizáciách destinačného manažmentu a marketingu na oblastnej, krajskej i národnej úrovni a aj ako podnikateľ – odborný konzultant v turizme, najmä destinačnom marketingu.

Bratislavský samosprávny kraj
Sabinovská 16, P. O. Box 20
820 07 Bratislava 27

e-mail: podatelna@region-bsk.sk
tel.: 02/4826 4111
www.bratislavskykraj.sk

 [@bratislavskykraj.sk](https://www.facebook.com/bratislavskykraj.sk)
 [bratislavsky_samospravny_kraj](https://www.instagram.com/bratislavsky_samospravny_kraj)
 BratislavskyKraj